

Luonnos valtioneuvoston maaseutupoliittiseksi selonteoksi

Ohjausryhmän ja sihteeristön työn pohjalta

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

Valtioneuvoston julkaisuarkisto Valto

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

Valtioneuvoston verkkokirjakauppa

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Publication distribution

Institutional Repository
for the Government
of Finland Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Publication sale

Online bookstore
of the Finnish
Government

vnjulkaisumyynti.fi

[Tuplaklikkaa ja kirjoita ministeriö](#)

Klikkaa ja valitse tekijänoikeustaso

ISBN pdf: [VNK täyttää](#)

ISSN pdf: [VNK täyttää](#)

ISBN painettu: [VNK täyttää](#)

ISSN painettu: [VNK täyttää](#)

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023 Finland ([kieliversioissa](#))

Paino: PunaMusta Oy, 2023

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä	6
2.1	Maaseudun määritelmä.....	6
2.2	Maaseutupolitiikan määritelmä.....	11
2.3	Maaseututiedon merkitys	13
2.4	Maaseutupolitiikan kansallinen organisoituminen	15
2.5	Kansainvälinen viitekehys	18
	Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD	18
	Euroopan unioni	19
	Pohjoismainen ministerineuvosto.....	21
3	Maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät.....	23
3.1	Väestönmuutos maaseutualueilla ja sen vaikutukset.....	24
3.2	Maaseudun talous ja osaaminen.....	26
3.3	Palveluverkkomuutokset ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla	31
3.4	Maaseutu- ja kaupunkialueiden keskinäisriippuvuus Suomessa – tasapaino ja tunnuslukuja.....	34
3.5	Maaseutualueiden tilannekuvan ja muutostekijöiden SWOT-analyysi	41
4	Kansallinen maaseutuvisio.....	48
5	Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuositukset	49
	Tavoite: Ajantasaistetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta.....	51
	Tavoite: Vahvistetaan talouden uudistumista tukevia rakenteita.....	53
	Tavoite: Voimistetaan toimintaedellytyksiä, luottamusta ja tulevaisuususkkoa.....	59
	Tavoite: Lisätään ja kootaan yhteiskunnallista maaseututietoa	63
	Tavoite: Terävöitetään maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää	64

1 Johdanto

Maaseutupoliittinen selonteko annetaan eduskunnalle nyt kolmatta kertaa. Selonteossa kuvataan Suomen maaseutualueiden- ja maaseutumaisten saaristoalueiden (jäljempänä maaseutualueiden) nykytilaa ja muutostekijöitä, määritellään pitkän aikavälin maaseutuvision ja poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuosituksat maaseutualueiden elinvoiman uudistamiselle pitkällä aikavälillä. Selonteolla vahvistetaan hallitusohjelman tavoitteiden toteuttamista täydentämällä maaseutualueiden tilannekuvalla muita selontekoja ja kansallisia strategioita sekä ohjelmia.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa Vahva ja välittävä Suomi on useita maaseutualueiden elinvoimaan liittyviä tavoitteita ja toimenpiteitä. Hallituksen tavoitteena on muun muassa, että ”koko Suomen mahdollisuuksia, maaseudun elinvoimaisuutta ja huoltovarmuutta edistetään sekä torjutaan alueiden eriarvoistumista”. Hallitusohjelmassa todetaan, että ”suomalainen maaseutu, maatalous ja metsät turvaavat kansalaisten hyvinvointia ja ovat koko yhteiskunnan peruspilareita”.

Hallituksen tärkein talouspoliittinen tavoite on saada aikaan kestävää kasvua. Se nivoutuu hallitusohjelmassa vahvasti yritysten kasvuedellytysten parantamiseen, reilun kilpailun luomiseen ja tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan (TKI) rahoituksen nostoon ja kohdennuksiin osaamiseen, tuottavuuteen, kilpailukykyyn ja pitkän aikavälin talouskasvuun, huomioiden myös pienten ja keskiuurten (pk) yritysten mahdollisuudet. Tavoite nojautuu myös datatalouden ja digitalisaation hyödyntämiseen ja maaseutualueilla oleviin ja luonnonvaroihin pohjautuviin potentiaaleihin yritystoiminnalle, investoinneille, teollisuudelle, viennille ja hyvinvoinnille. Tavoitteeseen linkittyvät tavoitteet liikkumisen sujuvoittamiseksi, maalle ja saaristoon muuton kannustimien selvittämiseksi, etätyön mahdollisuuksien vahvistamiseksi sekä asumisen ja alueiden eriytmisen haasteiden ratkomiseksi. Maaseutualueiden elinvoiman uudistamisen kannalta selonteossa tunnistetaan keskeisiä voimavaroja, haasteita, mahdollisuuksia ja uhkia, joiden pohjalta esitetään visio sekä poikkihallinnollisia kehittämissuosituksia.

Hallitusohjelmassa todetaan, että ”hallituksen on aktiivisesti vaikutettava siihen, että suomalaisia koskevat päätökset ovat oikeudenmukaisia, oikeasuhtaisia sekä

kansalliset että alueelliset erityispiirteet ja -tarpeet huomioivia”. Suomi on yksi Euroopan maaseutumaisimmista maista ja vaikuttaminen edellyttää tietoa, joka kuvaa maantieteellisiä ja maaseutualueiden erityispiirteitä ja -kysymyksiä. Suomi on myös voimakkaasti kaupungistunut ja se, millä tavalla erilaisia alueita – kaupunkeja ja maaseutuja - käsitellään valtionhallinnon asiakirjoissa, voi kaventaa tai vahvistaa tietopohjaa sekä vaikuttaa päätöksenteon ja sen toimeenpanon laatuun ja vaikuttavuuteen. Selonteko tukee kansallista EU-vaikuttamista ja seuraavan EU-rahoituskauden valmistelua.

Maaseutuun kohdistuvien vaikutusten arvioinnin tarve, joka tunnistettiin ja edellytettiin jo vuoden 2009 valtioneuvoston maaseutupoliittisessa selonteossa ja eduskunnan kirjelmässä selontekoon, on korostunut entisestään sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Vaikuttavan politiikan valmistelu edellyttää yhteiskunnallisten kysymysten ja kehityssuuntien tarkastelua kokonaisvaltaisesti sekä niiden seuraamista yleistä tarkemmalla tasolla. Väestötilastoihin perustuvat ja alueelliset tai kansalliset keskiarvot kertovat vähän erilaisten alueiden ja toimintaympäristöjen tilanteista, tarpeista ja mahdollisuuksista. Selonteon valmistelussa on hyödynnetty mahdollisimman paljon paikkatietopohjaista tietoa, yhteiskunnallista maaseutututkimusta sekä osallistettu eri tavoin eri-ikäisiä ja -taustaisia ihmisiä ja toimijoita eri puolilta Suomea, niin maaseutu- kuin kaupunkialueilta.

Selonteon virkavalmistelua on ohjannut poikkihallinnollinen ohjausryhmä puheenjohtajanaan ylijohtaja Minna-Mari Kaila maa- ja metsätalousministeriöstä. Maa- ja metsätalousvaliokunta (MmV), maaseutupoliitiikan neuvosto (MANE), saaristoasiain neuvottelukunta (SANK) ja harvaan asuttujen alueiden parlamentaarinen työryhmä (Harva), muut sidosryhmät ja yksittäiset kansalaiset ovat osallistuneet selonteon valmisteluun eri vaiheissa. Selonteon luonnos on ollut lausunnolla Lausuntopalvelu.fi -alustalla NN-NN 2025. Lausuntoja saatiin NN kappaletta.

Eduskuntakäsittelyn ja eduskunnan kirjelmän pohjalta laaditaan selonteon toimeenpanosuunnitelma. Selonteon aikajänne ylittää kuluva vaalikauden ulottuen 2040-luvulle. Toimintaedellytykset maaseudulla on turvattava varmistamalla maaseudun näkökulmien huomioiminen ylivaalikautisesti. Yksityiskohtaiset rahoituspäätökset tehdään osana julkisen talouden suunnitelmien sekä talousarvioesitysten laatimista.

Selonteon valmistelua on seurannut puhtaan energian, ympäristön ja huoltovarmuuden ministerityöryhmä (PEYH) puheenjohtajanaan ilmasto- ja ympäristöministeri Kai Mykkänen (-xx.xx.xxxx saakka) sekä Sari Multiala (xx.xx.xxxx alkaen).

2 Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä

Suomalainen kansallinen maaseutupoliittinen järjestelmä on kansainvälisesti edelläkävijä¹. Poikkihallinnolliset koordinoitut maaseutupoliittiset toimet aloitettiin jo 1970-80 -lukujen taitteessa² ja toimintamallia on kehitetty suunnitelmallisesti ja seurattu vuodesta 1988. Paikkaperustainen lähestymistapa³ on niin kansallisessa kuin kansainvälisessä maaseutupolitiikassa lähtökohtana. Sen pohjalta politiikka, sen valmistelu ja kehittämistoimet räätälöidään erilaisten alueiden ja paikkojen tarpeet, vahvuudet ja mahdollisuudet tunnistuen ja huomioiden. Suomi on kansallisesti ja kansainvälisesti sitoutunut paikkaperustaisen ja paikkasensitiivisen politiikan ja kehittämisen edistämiseen ja vahvistamiseen⁴.

2.1 Maaseudun määritelmä

Suomen pinta-alasta yli 95 prosenttia on maaseutualuetta, 68 prosenttia harvaan asuttua⁵ ja 15 prosenttia saaristoalueita⁶. Pinta-alasta 72 prosenttia on metsää⁷. Suomen maaseutualueilla asuu vakituisesti 27 prosenttia koko maan väestöstä. Osa-aikaisia maaseudun asukkaita on jopa 2,9 miljoonaa. Liiketoimintayritysten toimipaikoista 35 prosenttia sijaitsee maaseutualueilla; 40 prosenttia, kun maatalayritykset lasketaan mukaan. Valtaosa biotalouden luonnonvaroista ja puhtaan energiantuotantoon käytettävästä maapinta-alasta sijaitsee maaseutumaisilla alueilla. Tavaraviennin hyödykkeistä ja resursseista 68 prosenttia tulee maaseudulta.

1 OECD 2008

2 Maaseutupolitiikan neuvottelukunta 1992

3 Barca 2012, Lehtonen 2015, Luoto ym. (toim.) 2016

4 OECD2019, Euroopan unionin neuvosto, maatalous- ja kalastusneuvosto 20.11.2023

5 SYKE 2020

6 SYKE 2022

7 MMM 2023:22

Maaseutu voidaan määritellä tilastollisesti⁸, hallintorajoihin nojautuen⁹, paikkatietopohjaisesti karttaruutuihin perustuen¹⁰ sekä toiminnallisena alueena¹¹. Maaseutu on myös ihmisten muotoilema käsitys¹² ja sitä kuvataan kokemuspohjaisesti¹³ ja kielellisesti¹⁴. Selonteossa maaseutualueet määritellään kansallisen kuntarajoista riippumattoman paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutuluokituksen¹⁵ pohjalta, joka kuvaa aluerakenteen tasolla Suomen erilaisia alueita (kuva 1). Luokitus on ollut käytössä vuodesta 2013, ja sitä on päivitetty vuonna 2020. Alueluokituksen uudistamisen prosessi on aloitettu vuonna 2025. Voimassa oleva luokitus jakaa Suomen alueet useiden vertailuperusteiden pohjalta seitsemään tyyppiin, kolmeen kaupunkimaiseen ja neljään maaseutumaiseen alueeseen.

Maaseutumaisia alueita ovat alle 15 000 asukkaan maaseudun paikalliskeskukset (sis. useat kaupungit), kaupungin läheinen maaseutu, ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu. Näiden lisäksi kaupungin kehysalue on kansainvälisessä vertailussa hyvin maaseutumaista aluetta. Kaupunki-maaseutuluokituksesta on tuotettu kuntarajoihin yleistetty luokitus (kuva 1, keskellä), jossa kunnan aluetyyppi määräytyy hallitsemman alueluokan perusteella. Kuntapohjaiset tilastot voidaan siis käsitellä kaupunki-maaseutu-ulottuvuudella.

Kaupunki-maaseutuluokituksen maaseutualueet kattavat myös maaseutumaisia saaristoalueita, mutta saaristoalueille on olemassa myös oma luokitus. Saaristoluokitus (kuva 1 vasemmalla) jakaa Suomen saaristoalueet neljään alueluokkaan: sisäsaaristoon, välisaaristoon, ulkosaaristoon ja saaristomaisiin manneralueisiin. Saaristoalueisiin kuulumattomat alueet on luokiteltu muiksi vesi- ja manneralueiksi¹⁶. Myös saaristoluokitus on toteutettu hallinnollisista rajoista riippumattomalla 250 metrin tilastoruutujaolla. Maaseutumaiset saaristoalueet käsitellään selonteossa maaseutualueina.

8 Väestötiheyden perusteella (Tilastokeskus 2024) tai usean muuttujan pohjalta, kuten väestö-, työvoima-, työpaikka-, työmatka-, rakennustieto (Helminen ym. 2020)

9 Tilastokeskus. Tilastollinen kuntaryhmitys

10 SYKE 2020, Penje ym. 2023

11 Toiminnalliset alueet kattavat usein sekä kaupunki- että maaseutualueita. Kaupunkialueet ovat yleensä pieni osa, ja suurin osa toiminnallisesta alueesta on maaseutua. Jos kaupunkialuetta ei ole, keskuksena toimii usein maaseudun paikalliskeskus. Harvaan asutuilla alueilla pienet keskukset yhdistyvät palveluiden ja työssäkäyntivirtojen kautta. (Nurmio ym. 2017). Toiminnallisten maaseutualueiden määritelmää kehitetään EU-tasolla. (Dijkstra ym. 2023, EU/JRC 2024)

12 Blanc 1997, Voutilainen 2019, Macgregor & Vásques 2020

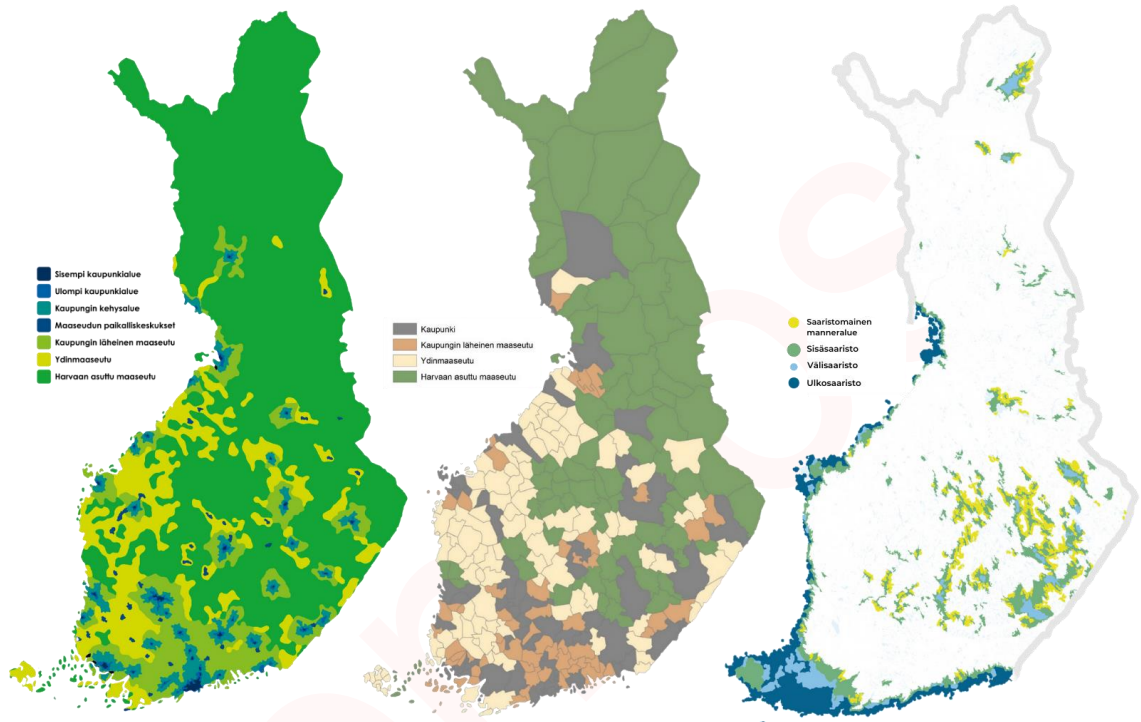
13 Maaseutubarometritutkimukset

14 Kanner ym. 2021

15 Helminen ym. 2014 ja 2020

16 SYKE 2022

Kuva 1. Kansallinen kaupunki-maaseutuluokitus sekä saaristotypologia

Kuntarajoihin perustuvat luokitukset ovat ongelmallisia Suomen kuntien suuren koon vuoksi. Kunnan alueella on usein sekä kaupunkimaisia että maaseutumaisia alueita. Tilastokeskuksen tilastollinen kuntaryhmitys kuvaa kaupunkimaisuutta ja jakaa kunnat kaupunkimaisiin, taajaan asuttuihin ja maaseutumaisiin kuntiin niiden taajamaväestön osuuden ja suurimman taajaman väkiluvun perusteella¹⁷. Haasteena on, että ryhmiin yhdistetään hyvin erilaisia kuntia ja kaupunkeja, esimerkiksi Helsinki ja Kaskinen ovat samassa luokassa. Selonteossa on käytetty tilastollista kuntaryhmitystä paikkatiedon puuttuessa tai kun kaupunki-maaseutuluokituksen mukaista tilastajaottelua ei ole ollut käytettävissä. Maaseutumaiset ja taajaan asutut kunnat on laskettu maaseutualueiksi¹⁸.

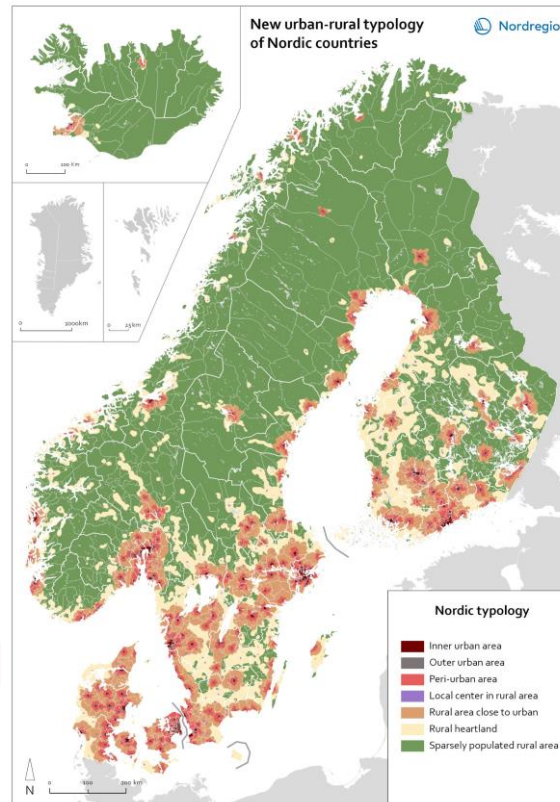
Kansainvälisellä tasolla on olemassa monia erilaisia maaseutumääritelmiä. Pohjoismaisen ministerineuvoston tutkimuslaitos Nordregio on luonut pohjoismaisen

¹⁷ Tilastokeskus 2024

¹⁸ On olemassa myös muita jaotteluja, kuten MDI Publicin (FCG) oma kuntaryhmitys, joka tunnistaa kunnan kaupunki- tai maaseutumaisuutta ja on lähempänä kansallisen kaupunki-maaseutuluokituksen mukaista kuntajaottelua kuin Tilastokeskuksen kuntaryhmitystä

kaupunki-maaseutuluokituksen Suomen mallin pohjalta¹⁹ (kuva 2). Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n (jäljempänä OECD)²⁰ maailmanlaajuinen luokitus perustuu toiminnallisiin kaupunkialueisiin, ja se tunnistaa vain väestötiheyden sekä ajomatka-arviot tiheisiin metropolialueisiin pääsemiseksi. Maaseutu määritellään luokituksessa yhdeksi kolmesta pienalueiden (TL3) tyypistä.

Kuva 2. Pohjoismainen paikkatietopohjainen kaupunki-maaseutuluokitus. Lähde: Nordregio.

"Maaseudusta" puhutaan yleisesti yksikkönä ja yleistettynä "kaupungin" vastakohtana. Kansalliset maaseutubarometritutkimukset kokoavat suomalaisten näkökulmia maaseudusta. Siihen liitetään usein "luonto", "peltomaisemat ja -aukeamat", "harva asutus" ja "maatalous"²¹. Mielikuvat ja yleinen puhe "maaseudun näivettymisestä" eivät välttämättä kuvasta "omaa" kylää tai heijasta maaseutualueiden moninaisuutta. Maaseutualueilla asuvat ihmiset ja alueilla toimivat yhdistykset ja seurakunnat, yrittäjät, asiantuntijat ja tutkijat tuovat maaseututarkasteluun arjesta kumpuavaa tietoa, joka

¹⁹ Penje ym. 2023, Salonen 2024

²⁰ Fadic ym. 2019

²¹ Maaseutubarometritutkimukset, Vihinen 2024a, vrt. Kanner ym.2021

täydentää ja syventää tilastoja sekä auttaa kuvaamaan maaseudun moninaisuutta (maaseutu-ulottuvuuksia).

MAASEUTUALUEIDEN ERITYISPIIRTEET (KANSALLINEN KAUPUNKI- MAASEUTULUOKITUS 2020)

Harvaan asuttu maaseutu

Alueen asutusrakenne on hajanaista ja taajamia on harvassa (laajoja asumattomia alueita). Alueella asuu vajaa viisi prosenttia koko maan väestöstä. Alueet sijaitsevat kaukana isoista keskuksista ja elinkeinorakenne on suhteessa yksipuolista. Harvaan asutuksi maaseuduksi luokitellaan ne maaseutualueet, jotka eivät täytä kaupungin läheisen maaseudun tai ydinmaaseudun kriteereitä. Yleisin maankäyttöluokka on metsä tai suo.

Ydinmaaseutu

Taloudellisilta toiminnoiltaan monipuolista aluetta. Suhteellisen tiiviisti asuttua aluetta, mutta etäällä suurista keskuksista. Kaupungin läheisen maaseudun ja harvaan asutun maaseudun välialuetta. Alueella asuu noin 12 prosenttia koko maan väestöstä.

Maaseudun paikalliskeskukset

Jäävät kaupunkien vaikutusalueen ulkopuolelle. Ovat pienempiä keskustaajamia, joissa on enintään 15 000 asukasta. Tärkeä tehtävä ympäröivien maaseutualueiden palvelu- ja asiointikeskuksina. Paikalliskeskukset rajataan väestömäärän, asukastiheyden, työpaikkamäärän ja aluetehokkuuskriteerien perusteella, joilla kuvataan taajaman keskusalueen laajuutta sekä kokoa ja tiiveyttä niin asumisen kuin työpaikkojen alueena.

Kaupungin läheinen maaseutu

Kaupungin läheinen maaseutu on maaseutumaista aluetta, joka on toiminnallisesti (esim. työpaikka-alueena) ja fyysisesti lähellä kaupunkialueita. Se rajataan suhteessa jo rajattuihin kaupunkialueisiin. Alueella asuu noin kymmenen prosenttia väestöstä.

MAASEUTUMAISET SAARISTOALUEET (SAARISTOLUOKITUKSEN POHJALTA)

Saaristoalueet kattavat noin 15 prosenttia Manner-Suomen pinta-alasta. Saaristoalueet ovat lähes kokonaan maaseutua; harvaan asuttua maaseutua on 70 prosenttia, ydinmaaseutua 10 prosenttia ja kaupungin läheistä maaseutua 16 prosenttia.

Ulkosaaristoa luonnehtivat laajat avomerialueet ja usein pitkät välimatkat muihin saariin, jotka ovat useimmiten pieniä ja osa niistä on saavutettavissa mantereelta saaristoliikennetyhteyksillä. Ulkosaaristoon voi kuulua myös laajojen vesialueiden ympäröimiä tiheitäkin saaristoalueita. Ulkosaaristoa ei esiinny järviolueilla.

Välisaaristo on nimensä mukaisesti vaihtumavyöhyke sisä- ja ulkosaariston välillä. Sitä luonnehtii usein runsas saarten määrä ja melko lyhyet etäisyydet muihin saariin. Välisaaristossa saaristoalueet ovat laajoja ja melko tiheitä. Hyvin harvoin kiinteä tieyhteys

mantereelta. Merkittävimmät saaret ovat saavutettavissa mantereelta saaristoliikenneyhteyksillä.

Sisäsaaristoa luonnehtii mantereen läheisyys sekä maapinta-alan suuri osuus suhteessa vesipinta-alaan. Sisäsaaristo on suurelta osin kiinteän tieyhteyden saaristoa ja siten yhteydet mantereelle ovat hyvät. Sisäsaariston sisällä on myös avovesialueita.

Saaristomaisiin manneralueisiin kuuluvat vesistöjen voimakkaasti pirstomat manneralueet, joiden saavutettavuushaitta vastaa saaristoalueiden olosuhteita. Saaristomaiset manneralueet ovat pääasiassa sisämaan järviolueiden erityispiirre. Lisäksi niitä ilmenee pieninä alueina myös rannikolla, missä ne koostuvat yksittäisistä niemenkärjistä tai kapea-alaisista rikkonaisista rannikkoalueista.

Lähde: SYKE 2020 ja SYKE 2022.

2.2 Maaseutupolitiikan määritelmä

Yhteiskunnallista maaseutupolitiikkaa toteutetaan tiedostaen tai tiedostamatta kaikilla hallinnon tasoilla. Sitä tekevät ja toteuttavat niin julkisen, yksityisen kuin kolmannen sektorin toimijat, jotka valmistelet ja tekevät päätöksiä sekä toteuttavat toimia, joilla on vaikutuksia erilaisilla maaseutualueilla. Vaikutukset kohdistuvat ihmisiin, maaseuduilla toimiviin yrityksiin ja yhteisöihin, näiden rakenteisiin ja keskinäissuhteisiin sekä laajemmin maaseutualueiden kehitykseen, maaseutujen ja kaupunkien keskinäisiin riippuvuussuhteisiin. Välillisesti toteutunut maaseutupolitiikka näkyy laajemmin yhteiskunnan kehityksessä, esimerkiksi maaseutualueiden väestön kokemassa luottamuksessa julkisia instituutioita kohtaan.

Maaseutupolitiikka vakiintui 1990-luvun kuluessa osaksi suomalaista yhteiskuntapolitiikkaa. Se on maantieteellistä ja maaseutu-ulottuvuuksien systemaattista tarkastelua yhteiskunnallisessa valmistelussa, päätöksenteossa ja kehityksessä. Sen avulla voidaan parantaa politiikkatoimien osuvuutta maaseutualueilla tuottamalla tietoa ja tuke-
malla päätöksentekoa sekä aktivoimalla yhteiskunnan eri toimijoita²². Maaseutupolitiikan ytimessä on ihmisten hyvinvointi ja hyvä elämä ikään, sukupuoleen tai taustaan katsomatta sekä maaseutualueiden toimintaympäristöjen tarjoamat mahdollisuudet ja edellytykset sujuvaan arkeen, yhteisölliseen tekemiseen, työhön ja yrittäjyyteen sekä yhteisen hyvän rakentamiseen. Lähtökohtana on paikkaperustaisuus²³, jonka pohjalta

22 YTR 2022, [MANE asettamis päätös 18.2.2021](#), vrt. Vaattovaara 2021

23 Luoto ym. 2016, 2017, OECD 2019a, OECD/LEGAL/0448, Kattilakoski ym. 2021, McCann 2023

politiikkaa ja kehittämistoimia on mahdollista räätälöidä alueiden ja paikkojen tarpeiden, voimavarojen ja mahdollisuuksien mukaisesti.

Valtioneuvosto asettaa maaseutupolitiikan edistämiseksi, kansallista koordinaatiota ja seurantaan sekä valtakunnallisten maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoitusta varten poikkihallinnollisen ja sektorirajat ylittävän maaseutupolitiikan neuvoston (jäljempänä MANE)²⁴. Vastuu yhteiskunnallisen maaseutupolitiikan toteutuksesta on kuitenkin jaettu, ja se edellyttää vahvaa sitoutumista sekä kumppanuutta eri toimijoiden välillä. MANEn linjaukset eivät sido hallinnonaloja, vaan toimivat informaatio-ohjauksen välineinä. Kansallisesti maaseutupolitiikka on jaettu kokonaisvaltaiseen ja kohdennettuun toimintatapaan (kuva 3)²⁵. MANEn tehtävänä on muun muassa näiden yhteensovitus.

- Kokonaisvaltaisella (tai ”laajalla”) maaseutupolitiikalla viitataan koko hallintoa koskevaan ja osallistavaan toimintatapaan, jossa maantieteelliset ja maaseutualueiden erityispiirteet tunnistetaan, tunnustetaan ja huomioidaan systemaattisesti eri hallinnonalojen ja hallinnon tasoilla tapahtuvassa valmistelussa, päätöksenteossa, toimeenpanossa ja seurannassa. Tämä koskee kansallista valmistelua ja ohjausta. Poikkihallinnollinen yhteensovitus ja sektorit ylittävä dialogi ja kumppanuus ovat keskeisiä, kuten myös tutkitun maaseututieton ja -tilastojen saatavuus²⁶.
- Kohdennetulla (tai ”suppealla”) maaseutupolitiikalla viitataan erityisiin välineisiin, joita hallinnoidaan eri hallinnonaloilla, ja joilla maaseutualueita kehitetään paikalliset ja alueelliset erityispiirteet, tarpeet ja mahdollisuudet sekä voimavarat tunnistaen, tunnustaen ja huomioiden. Keskeisimmät välineet ovat maa- ja metsätalousministeriön (jäljempänä MMM) hallinnonalalla olevat EU:n maaseuturahasto ja kansallisen CAP-suunnitelman mukaiset maaseudun kehittämisen toimenpiteet ml. Leader-toiminta (2023-2027)²⁷ sekä yleisavustus kylätoiminnan valtakunnalliseen kehittämiseen²⁸. Muitakin välineitä on, kuten työ- ja elinkeinoministeriön (jäljempänä TEM) hallinnonalan alue- ja rakennerahastot sekä sisäministeriön (jäljempänä SM) hallinnonalan Palosuojelurahasto.

24 MANE asettamispäätös 18.2.2021

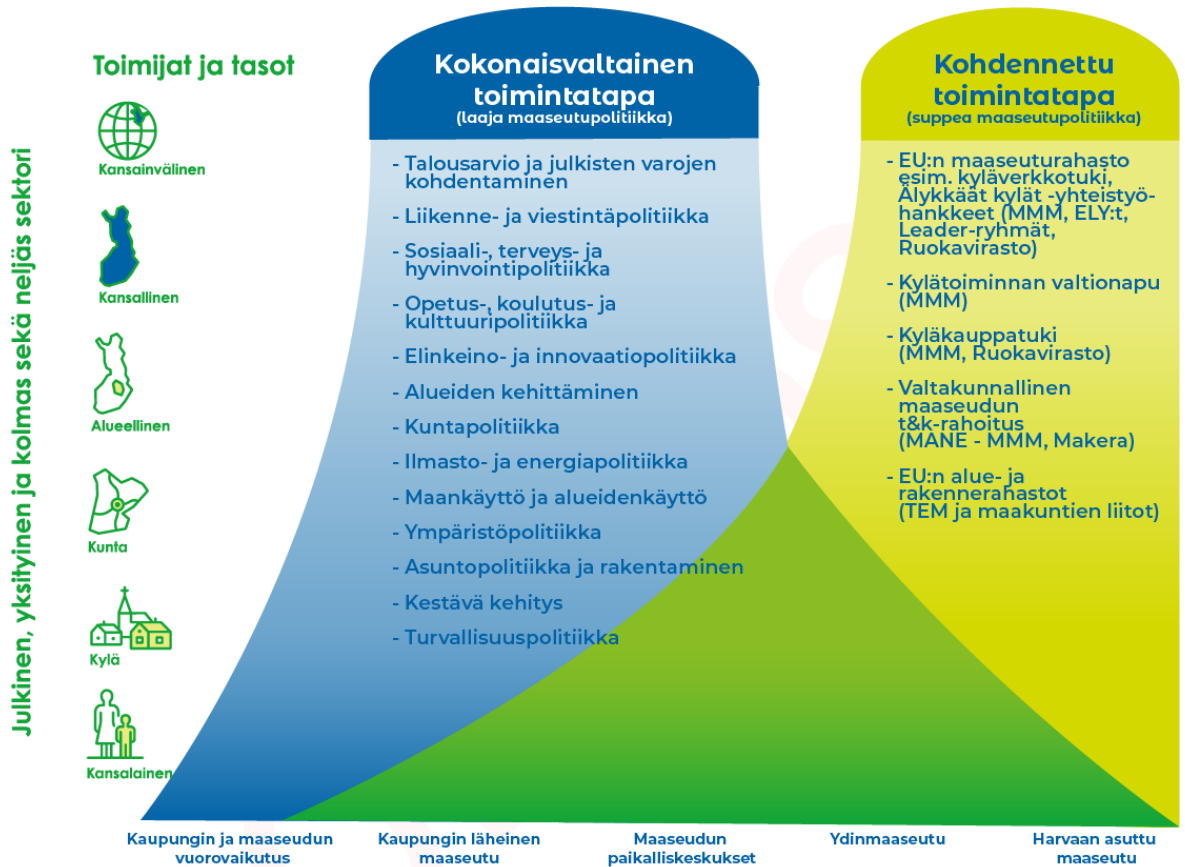
25 Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko eduskunnalle 1993

26 Kattilakoski ym. 2021

27 Suomen CAP-suunnitelman toimenpiteet maaseudun asukkaille maaseutu.fi -sivuilla. Leader-toiminnan rahoitus tulee EU:n maaseuturahoituksen lisäksi valtiolta ja kunnilta. Suomessa on 53 Leader-ryhmää, joissa rahoituksesta päättävät kolmikantaisesti asukkaiden, julkisen tahon, yhdistysten ja yritysten edustajat. Kts. maaseutu.fi

28 Valtion talousarvion momentti 30.10.63 ja haeavustuksia.fi

Kuva 3. Kokonaisvaltainen ja kohdennettu maaseutupolitiikka

2.3 Maaseututiedon merkitys

Tiedonlouhinnalla (10-11/2024) toteutettu valtion julkaisuarkiston asiakirja-analyysi kertoo, että maaseutua kuvaavat käsitteet esiintyvät epätasaisesti ja keskittyvät MMM:n julkaisuihin, joissa ne painottuvat maa- ja metsätalouteen ja hankerahoitukseen. Vastaavasti kaupunkikäsitteitä esiintyy tasaisesti ja enenevästi eri ministeriöiden julkaisuissa ja ne painottuvat elinkeinoelämään, yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja sosiaalisiin kysymyksiin kuten palveluihin²⁹. Poliitiikan muotoilussa, valmistelussa, toteutuksessa ja seurannassa korostuu tarve tunnistaa, tunnustaa ja huomioida erilaisen kaupunki- ja maaseutualueiden erilaisuuksia ja erityispiirteitä³⁰.

29 Lehtonen ym. 2025

30 OECD 2019, OECD 2022, McCann 2023, Husberg ym. 2022

Maaseutu toimii monelta osin eri tavalla kuin kaupungit maantieteeseen, väestöön, talouden rakenteisiin ja sosioekonomisiin tekijöihin perustuen. Päätökset osuvat ja vaikuttavat eri tavalla maaseuduilla ja kaupungeissa. Kansalliset arviointitiedot ja -raportit, joissa tuloksia ja vaikutuksia esitetään väestötietoihin pohjautuvina alueellisina ja/tai kansallisina keskiarvoina eivät kerro maaseutualueiden tai -kuntien tilanteesta. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että Suomessa tilastot nojautuvat vakituiseen asuinpaikkaan, ja yli 72 prosenttia väestöstä asuu rekistereiden mukaan kaupungeissa. Maaseutualueita huomioivaa tilastotietoa on saatavilla rajoitetusti, sitä päivitetään hitaasti ja se on hajallaan eri lähteissä. Tämä haastaa sen käyttöä esimerkiksi maaseutuvaikutusten arvioinnin (eng. rural proofing) toteutuksessa. Tarve kokonaisvaltaiselle maaseutuvaikutusten arvioinnille on korostunut viime vuosina niin kansainvälisesti kuin kansallisesti. Tilastotietoa, tilannekuvauksia sekä analyysejä maaseutualueiden tilanteesta kaivataan päätöksenteossa ja valmistelussa³¹.

Maaseututiedon ja -tutkimuksen tarve ja merkitys on korostunut kansainvälisellä tasolla EU:ssa ja OECD:ssä³². Kestävyyssiirtymään liittyen on tutkimus esimerkiksi tunnistanut niin kutsutun "urbaanin vinouman", jossa kaupungit mielletään tehokkaampina kestävyysongelmien ratkaisijoina³³. Vinouma näkyy kansallisen tason asiakirjoissa, kun tarkastellaan digivihreään siirtymään liittyviä asiasanoja³⁴ sekä toisaalta maaseutualueiden asukkaiden kokemuksissa ilmastopoliittisten toimenpiteiden oikeudenmukaisuudesta³⁵. Euroopan komission pitkän aikavälin maaseutuvision toimintasuunnitelman lippulaivahankkeisiin kuului maaseutuyhteisöjä tukeva tutkimus ja innovointi (Horisontti Eurooppa) sekä maaseudun seurantakeskuksen perustaminen koamaan maaseututietoa ja tilastoja sekä tuottamaan päätöksentekoon tarvittavia analyysejä. OECD korostaa maaseutututkimuksen merkitystä ja esimerkiksi Rural Studies -sarjassa tutkitaan temaattisia kokonaisuuksia, kuten asukkaiden hyvinvointia ja palvelujärjestelmiä, yritysten kilpailukykyä ja innovaatiotoimintaa, uusiutuvan energiatuotannon, kaivostoiminnan ja jalostavan teollisuuden tulevaisuutta sekä maaseudun ja kaupunkien välisiä yhteyksiä. Temaattisissa tutkimuksissa keskeistä on maaseutunäkökulma sekä maaseutualueiden maantieteeseen, toimintaympäristöihin, toimijoihin sekä yhteiskunnallisten muutosten maaseutuvaikutuksiin liittyvä systemaattinen tarkastelu. Yhteiskunnallista maaseutututkimusta tehdään Suomessa korkealla tasolla ja sitä myös seurataan kansainvälisesti.

Yhteiskunnallisella maaseutututkimuksella ja kansallisella maaseutupolitiikalla on ollut tiivis kytkös järjestelmän alusta alkaen. MANEn tehtävänä on maaseutututkimuksen ja

31 Luke/MatiMati-hanke 2025

32 Euroopan komissio COM(2021)0345, Euroopan parlamentti 2021/2254(INI), EU neuvosto 15631/2023, Suomen kanta E 95/2021 vp, OECD 2022, McCann 2023

33 Ala-Mantila ym. 2022

34 Lehtonen ym. 2025

35 Maaseutubarometritutkimukset 2020 ja 2023

-tiedon lisääminen muun muassa valtakunnallisella maaseudun tutkimus- ja kehittämishankerahoituksella sekä maaseututoimijoiden kansallisen ja kansainvälisen tiedon- ja kokemustenvaihdon edistämällä. Tehtävää on rahoitettu valtion budjetin momentilta (nykyinen momentti on 30.10.63) sekä Maatilatalouden kehittämisrahastosta. Maaseutupolitiikan käytettävissä olevilla varoilla on rahoitettu maaseutua koskevaa tutkimusta ja kehittämistä yhdistävää verkostotoimintaa sekä tutkimus- ja kehittämishankkeita, joille on nähty kriittinen tarve, mutta joille ei ole olemassa muuta kilpailutettua rahoitusta. Kansallinen rahoitus on toiminut myös siemenrahana laajemmalle tutkimukselle ja kehittämistoiminnalle. Tuloksia on pystytty hyödyntämään esimerkiksi covid-19-pandemian kausityövoimakriisiin hallinnassa sekä monipaikkaisuuden ja väestön supistumisen ilmiöiden ymmärtämisessä ja huomioimisessa. Vuosituhannen alussa Suomessa toimineesta Rural Studies -verkostosta ja yhdeksän maaseutuprofessorin verkostosta jäljellä on enää yksi maaseutupolitiikan professuuri, joka sijaitsee Luonnonvarakeskuksessa. Yliopistojen maaseutuprofessorit on lakkautettu 2010-luvulla. Euroopan komission perustamaa maaseudun seurantakeskusta vastaavaa alustaa ei Suomessa ole (vrt. luonnonvaratieto.luke.fi). Luonnonvarakeskuksen toimiala kattaa kuitenkin uusiutuvien luonnonvarojen kestävään käyttöön perustuvan kilpailukykyisen elinkeinotoiminnan lisäksi hyvinvoinnin ja maaseudun elinvoimaisuuden edistäminen (561/2014).

2.4 Maaseutupolitiikan kansallinen organisoituminen

Suomessa on toteutettu kansallisesti organisoitua maaseutupolitiikkaa vuodesta 1988³⁶. Kansallista maaseutupolitiikkaa luonnehditaan verkostomaiseksi, ja siitä muodostettu ajankohtainen kuvaus esitetään kuvassa 4. Toiminta pohjautuu valtioneuvoston asettamispäätökseen MANEn tehtävistä (infoaatikko) ja toiminnasta³⁷, lakiin maa- ja elintarviketalouden, maaseudun sekä saariston tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoituksesta (1413/2011) ja maaseutupoliittiseen kokonaisohjelmaan, joista seitsemäs ”Ajassa uudistuva maaseutu” - maaseutupoliittinen kokonaisohjelmakausi³⁸ on käynnissä (2021-2027).

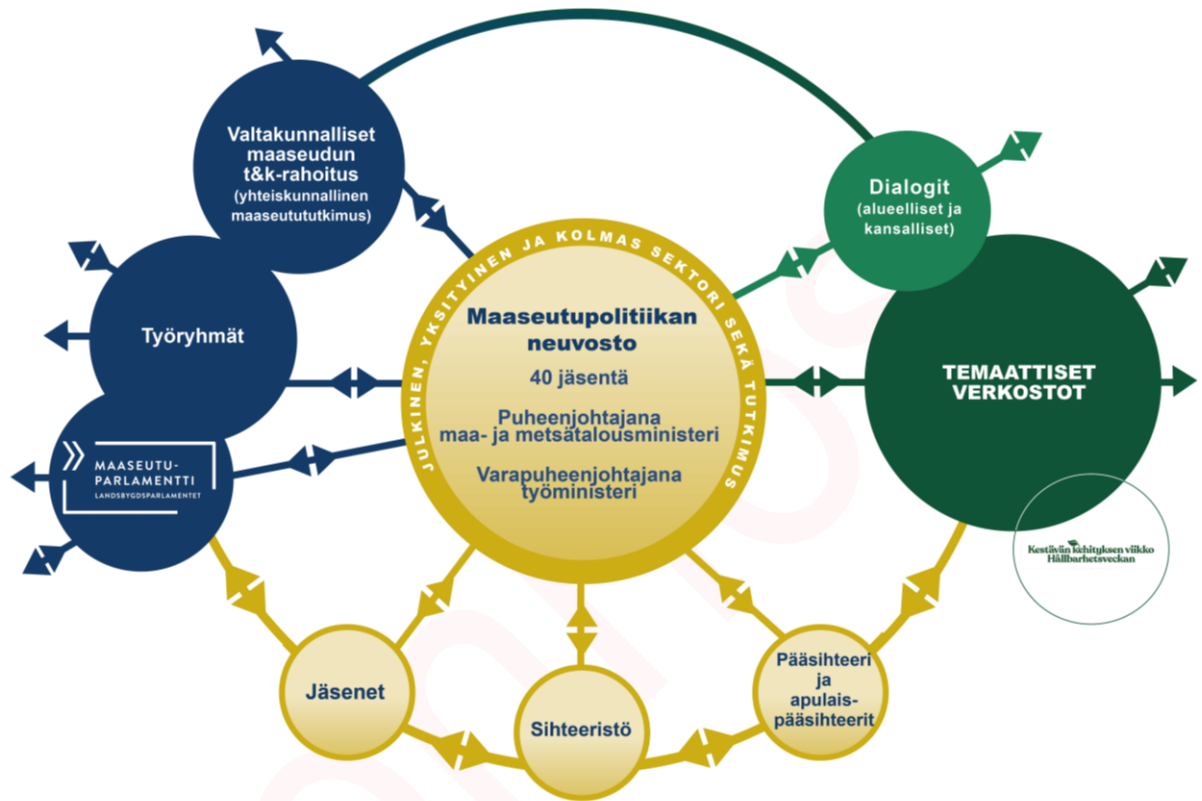
36 Maaseutupolitiikan organisoituminen on ollut verkostomaista, kts. mm. YTR 2002:3

37 Nykyinen MANEn asettamispäätös on toimikaudelle 2021-2025

(MMM024:00/2021). Kokoonpanoa täydennetty erillisillä päätöksillä.

38 Kattilakoski ym. 2021

Kuva 4. Maaseutupoliitiikan neuvoston verkosto

MANE on itsenäinen toimielin, joka voi asettaa omia työryhmiä ja toimielimiä. MANEn tehtäviin, linjauksiin ja maaseutupoliittiseen kokonaisuohjelmaan pohjautuen osoitetaan MMM:n päätöksillä varoja valtakunnallisten maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoitukseen, mukaan lukien maaseutupoliitiikan temaattisten verkostojen rahoitukseen, kumppanuudessa toteutettavan valtakunnallisen Maaseutuparlamentti - tapahtuman järjestelyihin sekä muuhun MANEn tehtävien toteutukseen tarvittavaan toimintaan, mukaan lukien maaseutupoliittinen kokonaisuohjelman edistämiseen.

Valtioneuvostossa maaseutupoliitiikan valmistelusta ja hallinnoinnista vastaa MMM, jonka tehtäviin³⁹ kuuluu maaseudun kehittäminen. Siihen vaikuttavat suoraan ja välillisesti muiden hallinnonalojen vastuulla olevat, usein paikka- ja alueneutraalit ohjausvälineet, jotka aiheuttavat erilaisia yhteiskunnallisia maaseutuvaikutuksia. MANE ja MANEn temaattiset verkostot ovat enenevässä määrin toimineet maaseutuvaikutusten arvioinnin asiantuntija- ja toteuttajatahoina. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma⁴⁰ ja sitä edistävä temaattinen verkostotyö, maaseutuvaikutusten arviointi ja sitä tukevan

39 Valtioneuvoston asetus maa- ja metsätalousministeriöstä 1267/2014

40 Käynnissä seitsemäs kokonaisuohjelmakausi. Kts. Kattilakoski ym. 2021

tietopohjan vahvistaminen valtakunnallisten maaseudun t&k-hankkeiden avulla muodostavat operatiivisen työn ytimen ja ovat informaatio-ohjauksen välineitä. Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman jaettujen tavoitteiden toteutus edellyttää sekä julkisen, yksityisen että kolmannen sektorin sidosryhmien oma-aloitteisuutta, aktiivisuutta ja kumppanuutta.

Maaseutupolitiikan mennyttä ja mahdollista tulevaa kehitystä on Suomessa kuvattu useammassa teoksessa⁴¹. Suomen kansallinen maaseutupoliittinen malli ja MANE on saanut kansainvälisesti kiitosta. Useat maat ovat hakeneet ja hakevat mallia suomalaisesta kansallisesta maaseutupolitiikasta, ja MANE tuodaan usein esille hyvänä esimerkkinä kokonaisvaltaisesta maaseudun kehittämisestä, joka on maatalouden ja maatalousliitännäistä maaseudun kehittämistä huomattavasti laajempaa⁴².

MAASEUTUPOLITIIKAN NEUVOSTON TEHTÄVÄT

1. Päättäjien tukeminen poikkihallinnollisissa ja strategisesti tärkeissä kansallisissa maaseutupoliittisissa kysymyksissä sekä hallituksen maaseutupoliittisten linjausten valmistelu ja toteuttaminen hallituksen apuna.
2. Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2021–2027 toteuttaminen ja siihen liittyvä kehittämistyö erikseen määritellyissä teemoissa sekä toteutuksen seuranta hallinnonalojen ja hallinnon ulkopuolisten toimijoiden yhteistyönä.
3. Vaikuttaminen eri hallinnonaloilla vireillä ja käynnissä oleviin maaseutupoliittisesti merkittäviin hankkeisiin.
4. Maaseutupolitiikan ja maaseudun kehittämisen rakenteiden, toimintatapojen ja menetelmien kehittäminen tukemaan ja toteuttamaan paikkaperustaista politiikkaa ja kehittämistä.
5. Maaseutututkimuksen ja -tiedon lisääminen muun muassa valtakunnallisella maaseudun tutkimus- ja kehittämishankerahoituksella sekä maaseututoimijoiden kansallisen ja kansainvälisen tiedon- ja kokemustenvaihdon edistämisellä.
6. Osallistuminen kansallisen aluekehittämisen sekä EU:n maaseutu- ja aluepolitiikan yhteensovittamiseen. Maaseudun, saariston ja kaupungin vuorovaikutuksen ja yhteistyön edellytysten parantaminen yhdessä kaupunki- ja saaristopolitiikan toimijoiden kanssa.

41 Sisäasiainministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö 1991, Uusitalo 1998, Katajamäki ym. 2001, Ingberg 2002, Niemi 2002, MMM 2004, Niemi ja Visti 2024, OECD 2008, Henttinen 2008, Uusitalo 2009, Uusitalo 2012, Sillanpää ym. 2012, Vihinen 2018, Haila ym. 2021

42 OECD 2008, Tillväxtanalys PM 2016:11, Euroopan komission maaseutusopimuksen yhteisö 2023

SAARISTOPOLITIikka - OMA KANSALLINEN POLITIIKKALOHKO

Suomi on myös saarten määrällä ja vesistöisyydellä mitattuna Euroopan ja maailman kärkeä. Saaristoisuus ja vesistöisyys vaikuttavat Suomen yhdyskuntarakenteeseen tehden siitä pirstonaisen, mikä asettaa alueet eriarvoiseen asemaan.

Saaristopolitiikka käynnistyi jo vuonna 1949, ja sen tavoitteena on tasata vesistöisyydestä ja saaristoisuudesta aiheutuvia haittoja. Saaristopolitiikkaa harjoitetaan omana politiikkalohkonaan, ja toiminta perustuu saaristolakiin (1981/494) ja sen pohjalta pysyvän valtioneuvoston asettaman saaristoasiain neuvottelukunnan SANKin toimintaan.

Saaristolaki velvoittaa valtiota ja kuntia toimimaan saariston elinkeinojen, liikenneyhteyksien ja muun infrastruktuurin, palvelujen sekä ympäristön turvaamisen puolesta.

Saaristopolitiikka ja maaseutupolitiikka ovat itsenäisiä aluepolitiikan osia. Poliitikkojen sisällöissä on yhteisiä nimittäjiä, kuten arjen sujuvuuden ja elinkeinotoiminnan perusedellytykset, maantieteellinen saavutettavuus ja perus- ja välttämättömyyspalvelut. Niiden ratkaisut ovat kuitenkin erilaiset erilaisilla alueilla, erilaisissa toimintaympäristöissä.

Lähde: Saaristopolitiikka.fi, Saaristolaki 1981/494

2.5 Kansainvälinen viitekehys

Vuoden 2008 talouskriisi, covid-19-pandemia ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan ovat vaikuttaneet maaseutualueiden uudelleenmäärittelyssä kansallisissa ja kansainvälisissä politiikoissa⁴³. Kokonaisvaltaista maaseutupolitiikkaa on organisoitu eri tavalla eri maissa, mutta organisoitumista tukevat kansainväliset viitekehukset, tutkimus ja toimielimet.

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD

OECD:n jäsenmaissa on yhä enemmän siirrytty kokonaisvaltaisempaan maaseudun kehittämiseen, tavoitteena vahvistaa hyvinvoinnin eri ulottuvuuksia maaseutualueilla. OECD:n maaseutupolitiikan viitekehys ”Maaseutu 3.0 – ihmiskeskeinen maaseutupolitiikka”⁴⁴ perustuu laajaan kansainväliseen tutkimukseen maaseutualueiden väestöstä, työllisyydestä, teknologioiden käytöstä, yrittäjyydestä ja innovaatiojärjestelmästä.

Euroopan komissio COM(2021)0345, Euroopan parlamentti 2021/2254(INI), EU neuvosto 15631/2023, Suomen kanta E 95/2021 vp, OECD 2022, McCann 2023
44 OECD 2019b, OECD 2019c

Viitekehystä taustoittava politiikkamuistio esittää perustelut kokonaisvaltaiselle maaseutualueiden kehittämiselle ja maaseutualueiden mahdollisuuksien hyödyntämiselle⁴⁵. Kehys korostaa maaseutualueiden monimuotoisuutta, taloutta ja niihin vaikuttavia tekijöitä (mm. markkinatilanne alueella ja yhteydet alueella ja alueelle) ja erityispiirteitä. OECD:n maaseutupolitiikan periaatteet⁴⁶ tukevat toimeenpanoa ja painottavat paikkaperustaisen politiikan, monitasoisen hallinnan ja yhteisölähtöisen kehittämisen merkitystä, maaseutualueiden resilienssin vahvistamista tunnistaen teknologisia, demografisia ja ympäristön muutoksiin perustuvia haasteita ja mahdollisuuksia sekä oikean mittakaavan tiedon merkitystä. Kumppanuus julkisen vallan (erityisesti ministeriöt ja aluehallinto), yksityisen sektorin ja kansalaistoiminnan sekä tutkimuksen (tutkimuslaitokset ja rahoitusinstituutiot) välillä on keskeistä sekä yhteyksien rakentaminen kaupunkien ja maaseutualueiden välille. Ihmislähtöistä tai ihmiskeskeistä näkökulmaa painotetaan. OECD:n viitekehys näkyy Suomen kansallisen maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmässä ja toimintatavoissa.

Euroopan unioni

EU:lla ei ole vielä OECD:n tai Suomen kansallista maaseutupolitiikkaa vastaavaa maaseutupolitiikan kehystä tai kokonaisuohjelmaa. Koronapandemia ja Venäjän hyökkäys Ukrainaan korostivat maaseutualueiden roolia Euroopan selviytymiskyvyssä. EU-komission puheenjohtaja Ursula Von der Leyen lanseerasi kaudella 2019-2024 EU:n pitkän aikavälin maaseutuvision⁴⁷, siihen liittyvän toimintasuunnitelman, maaseutusopimuksen ja siihen liittyvän komission vetämän sektorit ylittävän yhteisön (eng. Rural Pact Community)⁴⁸. Yhteisöön voivat liittyä julkiset viranomaiset, kansalaisjärjestöt, yritykset, yksityiset henkilöt ja tutkijat sekä tutkimus- ja innovaatiotoimijat. Maaseutuvisiossa määritellään kymmenen yhteistä tavoitetta ja neljä toiminta-aluetta, joilla pyritään vahvempiin, verkottuneisiin, selviytymiskykyisempiin ja vauraampiin maaseutualueisiin vuoteen 2040 mennessä⁴⁹. Tavoitteena on oikeudenmukainen vihreä ja digitaalinen siirtymä, jossa maaseutualueiden tulevaisuuteen investoidaan ja mitään aluetta ei jätetä jälkeen.

Taustalla on julkinen kuuleminen, jonka mukaan 40 prosenttia maaseutualueiden ja 60 prosenttia syrjäisen maaseudun asukkaista koki tulleen unohtetuksi⁵⁰. Euroopan unionin neuvosto, Euroopan parlamentti, Euroopan talous- ja sosiaalikomitea sekä

45 OECD 2018

46 OECD 2019c

47 Euroopan komissio 2021

48 Euroopan komissio 2022

49 Euroopan komissio 2021

50 Euroopan komissio, DG Agri 2021: Ares(2021)1761831

alueiden komitea antoivat vahvan tukensa visiolle⁵¹. Neuvosto kehotti omissa päätelmissään 20.11.2023 komissiota harkitsemaan, että visiosta kehitettäisiin täysimittainen EU:n maaseutustrategia, jossa sovelletaan kattavaa ja joustavaa lähestymistapaa ja asiaankuuluvia indikaattoreita⁵², mikä vastaisi OECD:n ja Suomen kansallisen maaseutupolitiikan kehyksiä. Komission on tarkoitus esittää päivitetty maaseutua koskeva EU:n toimintasuunnitelma vuoden 2025 aikana, jossa EU-politiikan eri hankkeet, aloitteet ja toimet kootaan yhteen.

Von der Leyen lanseerasi uuden strategisen vuoropuhelun EU:n maatalouden tulevaisuudesta alkuvuodesta 2024⁵³, jonka raportti on yhdessä Draghin raportin Euroopan kilpailukyvyistä⁵⁴, Niinistön raportin EU:n siviili- ja puolustusvalmiuden vahvistamisesta⁵⁵ ja Lettan raportin EU:n sisämarkkinoiden tulevaisuudesta⁵⁶ nykyisen EU-komission (2024-2029) prioriteettien lähtökohtana. Vuoropuhelun pohjalta julkaistun Euroopan komission EU:n maatalotta ja elintarvikkeita koskevan vision⁵⁷ tavoitteena on luoda oikeudenmukainen ja kilpailukykyinen ruokajärjestelmä yhteistyössä viljelijöiden, elintarviketuottajien, maaseutuyhteisöjen ja kansalaisyhteiskunnan kanssa. ”Dynaamiset maaseutualueet edistävät laadukasta elintarviketuotantoa, joka puolestaan tukee niiden taloutta”, todetaan tiedonannossa ja painotetaan EU:n itäisellä rajalla olevien maaseutualueiden haavoittuvuutta.

Maataloutta ja elintarvikkeita koskevassa visiossa korostetaan, että koulutusmahdollisuudet, laadukkaat työpaikat ja uramahdollisuudet, liikkuvuuden parantaminen, perusterveydenhuoltopalvelut sekä yhteydet ovat edellytyksiä maaseutualueiden elinvoimaisuudelle (emt.). Visiossa on vahvoja linkityksiä maaseutuvisioon ja esiin nostetaan yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) ohella muiden politiikkasektoreiden ja erityisesti koheesiopolitiikan merkitystä ja vaikutusta maaseutualueiden kehitykseen. Suomessa tämä tarkoittaa EU:n alue- ja rakennepolitiikan rahastoja, sillä koheesiorahastosta ei osoiteta varoja Suomelle.

Huomionarvoista on Lettan raportti, jossa tunnistetaan, että noin 135 miljoonaa ihmistä asuu alueilla, jotka koetaan jääneen jälkeen, ja joilla monet kokevat, että heidän on muutettava pois työn, koulutuksen ja palveluiden puutteen vuoksi. Näillä alueilla pk-yritykset kokevat EU-sääntelyn raskaaksi samalla, kun sisämarkkinoista saatava

51 Euroopan komissio (COM(2021)0345), EU neuvosto (15631/23), Euroopan parlamentti(2021/2254(INI)), Euroopan talous- ja sosiaalikomitea NAT/839-EESC-2021, Euroopan alueiden komitea (2022/C 270/04)

52 Eurooppa-neuvosto 20.11.2023

53 Euroopan komissio 2024a

54 Euroopan komissio 2024b

55 Euroopan komissio 2024c

56 Letta 2024

57 Euroopan komissio 2025/75 I

hyöty koetaan vähäiseksi. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja yhteenkuuluvuus voidaan taata Lettan raportin mukaan vain, kun sisämarkkinat voimaannuttavat kansalaisia sen sijaan, että luovat olosuhteita, joissa he kokevat olevansa pakotettuja muuttamaan saavuttaakseen menestystä. Raportti korostaa laadukkaiden työpaikkojen ja yleishyödyllisten palveluiden saatavuutta kaikilla EU-alueilla ja korostaa yleishyödyllisten palveluiden (SGI-palveluiden, eng. Services of General Interest) merkitystä. ”Vapaus jäädä” on Lettan raportin mukaan nähtävä yhtä tärkeänä kuin ”vapaus liikkua”.

Pohjoismainen ministerineuvosto

Pohjoismaisen ministerineuvoston alaisen tutkimuslaitoksen Nordregion maaseudun kehittämisen tiekartta tunnistaa pohjoismaisten maaseutualueiden ainutlaatuisia haasteita ja mahdollisuuksia⁵⁸. Kokonaisvaltaisessa lähestymistavassa yhdistetään eri politiikkasektorit ja edistetään integroitumista ja ekosysteemipohjaista ajattelua maaseudun kehittämisessä (vrt. laaja maaseutupolitiikka). Pohjoismaisessa kehyksessä korostetaan paikkaperustaista lähestymistapaa tunnistuen maaseutualueiden monimuotoisuus ja hyödyntäen paikallisia erityispiirteitä kestävän ja osallistavan kehityksen edistämiseksi. Keskeisiä elementtejä ovat monipaikkainen asuminen ja joustavat asumis- ja työskentelyjärjestelyt, aito sidosryhmien osallistaminen ja osallistuminen sekä vahvistettu hallinnollinen kapasiteetti, joka parantaa paikallishallintojen kykyä toteuttaa tehokasta maaseutupolitiikkaa.

MAASEUTUPOLITIikka MUISSA EU-MAISSA

RUOTSI

Kansallisesti organisoitua maaseutupolitiikkaa on toteutettu vuodesta 2017. Se pohjautuu parlamentaarisen työn päätelmiin (SOU 2017:1) ja hallituksen esitykseen (N2018/04123) sekä siihen pohjautuviin ja hallituksen viranomaisille antamiin tehtäviin (vrt. tulosohejaus), strategioihin ja ohjeistuksiin viranomaisille.

Maaseutu- ja infrastruktuuriministeriö (Landsbygds och infrastrukturdepartementet) vastaa asioista, jotka koskevat maaseutua, elintarvikkeita ja luonnonvaraisia elinkeinoja, alueellista kehitystä, kuljetuksia ja infrastruktuuria sekä asuntoja ja yhdyskuntasuunnittelua.

Kokonaisvaltaisen maaseutupolitiikan tavoitteena on elinvoimainen maaseutu, jossa on tasavertaiset mahdollisuudet yritystoimintaan, työhön, asumiseen ja hyvinvointiin, mikä johtaa pitkän aikavälin kestäväan kehitykseen koko maassa. Tavoite on konkretisoitu

kolmeksi osatavoitteeksi, ja hallituksen esityksessä (2017/18:179) täsmennetään lisäksi ne yhteiskunnan alueet, joilla maaseutupolitiikka toimii ja vaikuttaa.

Tillväxtverketillä on hallituksen antama tehtävä seurata yhtenäistä ruotsalaista maaseutupolitiikkaa. Maaseutupolitiikkaa ja aluekehittämistä koordinoidaan tiiviissä yhteistyössä kansallisessa verkostossa, johon kuuluu 28 eri viranomaista.

Ruotsin maaseutupoliittista ja aluekehittämisen mallia arvioidaan vuosien 2024-2026 aikana.

Lähde: regeringen.se, riksdagen.se, tillvaxtverket.se

IRLANTI

Maaseutupolitiikan toteuttamista koordinoi maaseutu- ja yhteisökehitysministeriö (Department of Rural and Community Development), ja sen toteutumista valvoo pääministerin johtama komitea. Poliitiikan rahoitus katetaan asianomaisten tahojen budjeteista.

Kokonaisvaltainen maaseutupolitiikka ja maaseudun kehittäminen pohjautuvat hallituksen strategiaan "Our Rural Future" (2021-2025). Sen visio on kukoistava maaseutu-Irlanti, joka on olennainen osa kansallista taloudellista, sosiaalista, kulttuurista ja ympäristöllistä hyvinvointia ja kehitystä. Strategia perustuu maaseutuyhteisöjen ihmisten lahjakkuuteen, taitoihin ja luovuuteen, elinvoimaisten ja asuttujen maaseutualueiden tärkeyteen sekä mahdollisuuteen luoda laadukkaita työpaikkoja.

Tavoitteena on varmistaa, että hallituksen politiikat tunnistavat ja ottavat huomioon maaseutualueiden erityispiirteet ja haasteet, ennakoida politiikkatoimien vaikutukset ja varmistaa oikeudenmukaiset tulokset maaseutualueilla. Kaikkien ministeriöiden osastojen on otettava huomioon vaikutukset maaseutuyhteisöihin politiikkaharkinnassaan. Jokaisesta strategian toimenpiteestä vastaa nimetty taho julkisessa hallinnossa.

Hallitus on sitoutunut jatkuvaan vuoropuheluun maaseutualueiden ihmisten kanssa. Maaseutu- ja yhteisökehitysministeriö tekee yhteistyötä korkeakoulujen ja tutkimusorganisaatioiden kanssa tukeakseen maaseudun kehittämisen tietotarpeita. Ministeriö tukee myös korkeakouluverkoston perustamista ja syventää yhteistyötä kansainvälisten organisaatioiden kanssa.

Lähde: gov.ie

3 Maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät

Maaseutualueiden väestönmuutoksen jatkuminen nykyisen kaltaisena ja vakituisen asumisen keskittyminen kuudelle suurimmalle kaupunkiseudulle vaikuttaa kansalliseen huoltovarmuuteen alkutuotannosta lähtevien talouden arvoketjujen kautta. Väestön voimakkaalla keskittymisellä suurimmille kaupunkiseuduille nähdään olevan laajoja kielteisiä vaikutuksia maaseutualueilla olevan taloudellisen potentiaalin hyödyntämiseen, mutta myös ilmastonmuutokseen sopeutumiseen ja ilmastoriskeihin varautumiseen. Vaikutuksia on myös maaseutualueilla sijaitsevan infrastruktuurin ylläpitämisen edellytyksiin. Luonnon monimuotoisuuden vahvistamiseen tähtäävien tavoitteiden ja toimien toteutukseen se myös vaikuttaa. Muutos näkyy asuntomarkkinoilla sekä omistajuuden irtaantumisessa ja etääntymisessä paikasta. Se näkyy muutoksissa väestön palvelutarpeissa ja kulkemisen reunaehdoissa sekä kansalais- ja vapaaehtoisuustoiminnan resursseissa. Millä tavalla vaikutuksia tunnistetaan ja huomioidaan ja miten muuttuneisiin tarpeisiin vastataan julkisen vallan ja hallinnon puolelta, on merkitystä sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja koko maan hyvinvoinnin kannalta.

Digisyrjäytyminen, liikenne- ja energiaköyhyys, alempi luottamus julkisia instituutioita kohtaan ja vahva omaehtoinen varautuminen ovat maaseutualueita ja maaseutualueiden väestöä ja yhteisöjä koskevia ilmiöitä. Niihin vaikuttavat useat yhteiskunnalliset tekijät, kuten tietoliikenneyhteyksien saatavuus ja laatu, peruspalvelujen saatavuus ja saavutettavuus sekä toimeentulo ja kokemus siitä, että voi vaikuttaa omaan asuinympäristönsä kehittämiseen. Niin Suomessa kuin useissa muissa EU:n ja OECD:n jäsenmaissa on nähtävissä merkittäviä eroja eri maaseutualueiden ja suurten kaupunkialueiden kehityksessä. OECD alleviivaa paikkaperustaisen politiikan ja kehittämisen tarvetta ja erilaisiin toimintaympäristöihin soveltuvia politiikkaratkaisuja. Näitä maaseutualueiden erityispiirteitä tunnistavia ratkaisuja tarvitaan niin suurten kaupunkien ja kaupunkiseutujen kuin maakuntien ja hyvinvointialueiden raja-alueilla, mutta myös ja erityisesti itäisen- ja pohjoisen-Suomen maaseutualueilla.

Luvussa kolme kuvataan keskeisimpiä maaseutualueiden tilanne- ja muutostekijöitä, jotka avataan tarkemmin liitteessä (luku 6). Lähdeviittaukset annettu liitteen tarkemmassa tilanne- ja muutostekijät kuvauksissa.

3.1 Väestönmuutos maaseutualueilla ja sen vaikutukset

Maaseutualueilla 15-64-vuotiaiden määrä vähenee tulevan vuosikymmenen aikana yli 135 000:lla henkilöllä (n. 20 prosenttia), mikäli tilastokeskuksen väestöennuste toteutuu. Merkittävin väestönmuutos tulee tapahtumaan maakuntien reuna-alueilla, erityisesti Keski-, Itä- ja Pohjois-Suomessa. Maaseudun talouden ja luonnonvarojen hyödyntämisen kannalta huomionarvoista on, että väestökehitys selittää työpaikkakehitystä moneassa maaseutukunnassa. Työpaikat siis seuraavat monella maaseutualueella väestöä, toisin kuin kaupungeissa. Mikäli väestönmuutoksen nykyinen kehitystrendi jatkuu, voi ydinmaaseudulta ja harvaan asutulta maaseudulta työikäisen väestön mukana vähentyä yli 43 000 työpaikkaa.

Huomattavaa on, että maakuntien reuna-alueiden kunnat ovat kokoaan suurempia, kun otetaan huomioon niiden luonnonvarat. Metsien biomassasta vajaa 40 prosenttia sijaitsee harvaan asutun maaseudun nopeasti taantuvissa kunnissa, ja niihin kytkeytyy lähes 20 prosenttia puunmyyntituloista. Vuonna 2022 väestö- ja työpaikkakehitykseltään nopeasti taantuvien ydinmaaseudun kunnissa sijaitsi yli 16 prosenttia yrityksistä, maatilayrityksistä jopa 43 prosenttia, ja niihin kytkeytyi lähes 44 prosenttia maatalouden tuloista. Tuottavuusvaade kasvaa merkittävästi maaseutualueiden alkutuotannossa ja jalostuksessa, mikä edellyttää panostuksia osaamiseen, innovaatioihin, uuden teknologian laaja-alaiseen käyttöönottoon sekä uusien arvoketjujen rakentamiseen.

Nettomaahanmuutto on tuonut lisää väestöä maaseutukuntiin, myös itäisessä ja pohjoisessa Suomessa. Maahanmuuttajien kuusinkertainen yliedustus maan sisäisessä muuttoliikkeessä ja sen kautta ulkomaalaistaustaisen väestön keskittyminen pääkaupunkiseudulle tarkoittaa, että lisääntyvä maahanmuutto ei ole tuonut ratkaisuja työvoiman saatavuuden tai yritysten jatkajien pulaan maaseutualueiden kontekstissa. Paikan pitovoimaan vaikuttaa tutkitusti myös muut asiat kuin työpaikka. Kuulumisen kokemus ja moniulotteinen kiinnittyminen paikkaan (yhteisö, vapaus, arvot, paikalliskulttuurit, ystävät, luontoyhteys, eläimet, yhteisölähtöinen kehittäminen) vaikuttavat tutkitusti niin maahanmuuttajien kuin muiden maaseutualueiden väestöryhmien (naiset, nuoret, eläkeläiset paluumuuttajat) valintaan pysyä maaseudulla tai palata maaseudulle sopivassa elämänvaiheessa. Maalle ja saaristoon muuton kannustimien tarkastelu korostaa palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden merkitystä, joka on taloudellisia kannusteita suurempi. Sujuvan arjen, peruspalveluiden helpon saatavuuden ja saavutettavuuden sekä perusinfrastruktuurin merkitystä alleviivaavat myös kansalliset Maaseutubarometrit, useat yhteiskunnalliset maaseutututkimukset, EU-komission erityiseurobarometrit (491, 509) sekä OECD:n tutkimukset.

Väestönmuutos näkyy kuntien eriytymisessä. Vuosien 2012-2022 aikana 171 kunnassa ei ollut yhtään kasvavaa postinumeroaluetta. Postinumeroaluetarkastelu on paikallisin taso, jota voi tilastollisesti tarkastella. Kuntia, joissa väestökasvua oli vähintään yhdellä postinumeroalueella, oli 138. Väestökasvua on tapahtunut vain sisemällä ja ulommalla kaupunkialueella. Suurten kaupunkien väestökasvu on kiinteästi sidoksissa maahanmuuton kanssa. Väestön ikääntyminen ja väheneminen maaseutualueiden kunnista ei kuitenkaan ole synonyymi kurjistumiselle.

Kun väestöltään vähenevien maaseutukuntien kestävä elinvoimaisuutta (älykästä sopeutumista) on tutkittu ja analysoitu muun muassa 47:n tilaston pohjalta, ja analysoitu erikseen harvaan asutun maaseudun, ydinmaaseudun ja kaupungin läheisen maaseudun kunnissa, löytyvät elinvoimaisimmat maaseutukunnat pääsääntöisesti Etelä- ja Länsi-Suomen rannikkoalueilta. Poikkeuksena ovat elinvoimaiset Pohjois-Suomen kunnat, joissa on suuria matkailukeskuksia. Elinvoimaisia maaseutukuntia on myös Pohjois-Savossa. Väestöltään ikääntyvissä ja vähenevissä ja samalla kestävästi elinvoimaisissa kunnissa on tunnistettu ja tunnustettu väestön väheneminen ja haettu aktiivisesti ja suunnitelmallisesti sopeutumiseen ja elinvoiman uudistumiseen innovatiivisia ratkaisuja sekä vahvistettu osallisuutta ja yhteisöllisyyttä (älykäs sopeutuminen).

Luonnosta ja luonnonvaroista saatavat hyvinvointiin ja terveyteen kytkeytyvät taloudelliset mahdollisuudet konkretisoituvat ihmisten, yhteisöjen ja yrittäjien toimien ja toimintaedellytysten kautta. Ihmisistä on kiinni, miten rakennusten, perinnebiotoopin, kulttuurimaiseman tai luontoreitistön arvo ja merkitys muuttuvat, tai millä tavoin yksityis- ja metsäteitä, vesijohtoja tai kylien laajakaistaverkkoja voidaan rakentaa ja ylläpitää. Maaseutualueilla tapaturman sattuessa ovat maaseutualueiden kansalais- ja vapaaehtoistoimijat yleensä ensiavun antajina ja pelastustoimijoina. Ihmisten riittävä fyysinen ja henkinen toimintakyky ovat edellytyksenä sille, että maaseutualueet pysyvät elinvoimaisina ja voivat tuottaa hyvää myös kaupunkialueille.

Väestönmuutos näkyy maaseutualueilla ja erityisesti Keski- ja Itä-Suomessa yksinasumisen yleistymisenä. Maaseudun paikalliskeskuksissa 49 prosenttia asuntokunnista, harvaan asutulla maaseudulla 44 prosenttia ja ydinmaaseudulla 42 prosenttia on yhden henkilön asuntokuntia. Omistus- ja omakotitaloasuminen on yleisempää maaseutualueilla koko maan keskiarvoon verrattuna. Asuntokuntien keskitulot ovat nousseet jonkin verran, mutta ne ovat jatkuvasti matalammat kuin kaupungeissa, erityisesti maaseudun paikalliskeskuksissa ja harvaan asutulla maaseudulla. Huomioitavaa on valtion julkisen rahoituksen kohdentuminen eri tavalla erilaisille alueille. Maaseutualueille kohdentuu suhteessa enemmän sosiaali- ja kulttuuritoimia ja muutokset niissä vaikuttavat erityisesti maaseutualueilla ja siellä asuviin suhteessa voimakkaammin kuin kaupungeissa. Huomioitavaa on, että omistusasuminen on huomattavasti yleisempää maaseutualueilla, joilla vuokra-asuntomarkkinat eivät ole kehittyneet viimeisten vuosikymmenien aikana. Ongelmia on havaittavissa pienpalkkaisuuden,

palveluverkkomuutosten, sosiaalietuuksien muutosten, toimimattomien asuntomarkkinoiden ja perusoikeuksien yhtälössä. Ongelmia on havaittavissa uutisraportoinnin mukaan muun muassa velkaneuvonnassa. Esimerkiksi omistusasunnon myyminen ja muutto halvempaan asumismuotoon, kuten vuokra-asumiseen voi käytännössä olla mahdotonta. Asuntojen vakuusarvoihin ja pankkien toimintaan liittyvät vaikutukset nostettiin erityisesti esille selonteon valmistelua tukevassa itäisen Suomen puntarovassa kansalaispaneelissa, mutta nousi myös muissa keskusteluissa.

Ikääntymisen ja negatiivisen luonnollisen väestökehityksen myötä rakennusten omistajuus etäänny paikasta. Tyhjiä kiinteistöjä on yhä enemmän. Rakennusten arvon lasku vaikuttaa paitsi oman kodin korjausrakentamisen ja energiatehokkuuden parantamisen edellytyksiin myös oman kohdin hankintaan maaseudulta ja yritysten toiminnan kehittämiseen. Nämä ovat kiinteästi kytköksissä asuntojen arvon kehitykseen ja vakuusarvoihin. Asuntoja käytetään yrityslainojen vakuutena erityisesti mikro- ja pienyrityksille. Rahoituksen saatavuuden vaikeudet voivat heikentää investointeja ja liiketoiminnan kehittämistä, jatkeena myös paikallis- ja aluetaloutta.

Maaseutualueiden iäkkäät, matalan tulotason omaavat ja yksin omakotitalossa asuvat ovat tutkitusti haavoittuvammassa asemassa esimerkiksi liikenneköyhyyden ja energiaköyhyyden ilmiöiden osalta. Liikenne- ja energiaköyhyys sekä digisyrjäytyminen vaikuttavat suoraan siihen, pääseekö ihminen tarvittavien palveluiden piiriin tai hoitamaan asiointia, ja onko hänellä mahdollisuuksia ylläpitää toimintakykyään ja sosiaalisia suhteita. EU-komissio korostaa maantieteellistä ulottuvuutta haavoittuvuuden tunnistamisessa muun muassa tiedonannossaan mielenterveydestä.

Tutkimukset ja tilastot ovat pitkään osoittaneet, että kasvavien kaupunkiseutujen vaikutukset eivät ulotu kaikille maaseutualueilla. Maaseutualueiden elinvoimaisuuden uudistamiseen, huoltovarmuuden edistämiseen, alueiden eriarvoistumisen torjumiseen, alueiden sisäisten kehityserojen vähentämiseen ja koko Suomen mahdollisuuksien hyödyntämiseen tarvitaan kokonaisvaltaisia ja erilaisille maaseutualueille soveltuvia ratkaisuja. Maatalous- ja ruoka-alan opiskelijoille syksyllä 2024 kohdennetun kyselytutkimuksen perusteella ylivoimaisesti tärkeimpänä kehityskohteena ruoka-alan turvaamiseksi nähtiin maaseudun elinvoimaisuuden vahvistaminen. Vastaajista 67 prosenttia oli tätä mieltä.

3.2 Maaseudun talous ja osaaminen

Keskeinen kysymys on, miltä näyttävät maaseutualueiden talouden rakenteiden uudistamisen edellytykset. Teollisuus on maaseutualueiden toiseksi suurin työllistävä ala sosiaali- ja terveystalouden jälkeen. Tulevaisuudessa metsä-, metalli- ja

koneenrakennusteollisuus vaikuttavat maaseudun talouteen edelleen voimakkaasti. Vuoteen 2040 mennessä automatisaatio, digitalisaatio ja vihreä siirtymä aiheuttavat laadullisia muutoksia, jotka vaativat osaamisen uudistamista, innovaatioita ja investointeja uuden teknologian käyttöön sekä uusien arvoketjujen rakentamiseen. OECD korostaakin kansallisten innovaatiojärjestelmien maaseutuvaikutusten arviointia ja maaseutualueiden innovaatioiden erityispiirteiden tunnistamista kansallisissa järjestelmissä.

TKI-kokonaismenoista alle viisi prosenttia kohdistui maaseutualueiden kuntiin vuosien 1997-2017 aikana. Alhainen osuus on merkillepantava, sillä maaseutualueilla sijaitsee 35 prosenttia koko maan liikeyrityksistä ja esimerkiksi lähes 20 prosenttia yrityksistä, joiden liikevaihto ylittää kymmenen miljoonaa euroa. Kasvua tavoittelevista pk-sektorin työnantajayrityksistä 40 prosenttia sijaitsee kaupungin läheisellä maaseudulla ja 23 prosenttia ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla. Pienissä ja keskisuurissa työnantajayrityksissä kasvua haetaan kansainvälistymisestä, erityisesti harvaan asutulla maaseudulla, mutta kasvuyritysten lukumäärä voisi maaseutualueilla olla korkeampi. Vähintään kolme henkeä työllistävien ja kymmenen prosentin kasvuvauhdin yrityksistä yli viidennes sijaitsee maaseutualueilla ja 30 prosentin kasvuvahdin yrityksistä vajaa 17 prosenttia, eniten ydinmaaseudulla. Vuosien 2018-2021 kartoitetuista valtion julkisista hankinnoista jopa 97 prosenttia kohdistui kaupunkeihin, 75 prosenttia Uudellemaalle. Hankintojen tavoitteena on julkisten varojen käytön tehostamisen lisäksi parantaa yritysten kilpailukykyä ja edistää innovaatioita.

Elinkeinotoiminta on monipuolistunut viimeisen vuosikymmenen aikana, ja uusien teknologioiden käyttöönotto etenee nopeasti. Maa- ja metsätalouden alkutuotanto on suurin työllistävä toimiala enää vain harvaan asutulla maaseudulla. Maatilojen vähenemisen vauhti näyttää kiihtyvän. Viime vuosina on vuosittain 1000-1400 maatilayritystä lopettanut toimintansa. Maatalouden rakennemuutos on voimakasta ja vuonna 2040 on arvioitu toimivan 27 273 maatilayritystä. Kuitenkin jo nykyisin tuottavat suurimmat eli 20 prosenttia tiloista lähes 60 prosenttia maatalouden tuotoksesta. Jatkojalostusta harjoitti vuonna 2020 vain noin 650 tilaa. Maatalouden rooli maaseudun paikalliselle ja alueelliselle elinvoimalle tulee tulevana vuosina muuttumaan merkittävästi. Millä tavalla ruokajärjestelmä kytkeytyy erilaisten maaseutualueiden elinvoimaan ja paikallisiin yhteisöihin ja miten maaseutualueiden väestönmuutos, väestön osaaminen ja koulutustaso, peruspalveluiden saatavuus ja saavutettavuus, tiestön ja digitaalisen infrastruktuurin kunto, rahoituksen saatavuus, kansainvälistyminen ym. mahdollistavat kestävä ruokajärjestelmän, on tärkeä yhteiskunnallinen kysymys. Muutokset maataloudessa, asuintiheydessä, maankäytössä, luonnonvarojen hyödyntämisessä ja energiatuotannossa muuttavat myös maisemaa, jolla jo itsessään on arvo ja merkitys viihtyisyyteen, kulttuuriperinnön ja luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseen sekä elinvoiman edistämiseen. Ruokajärjestelmän sekä metsäbiotalouden osalta ovat

ympäristöoikeudenmukaisuuden ja laajemman oikeudenmukaisuuden näkökulmat yhä kriittisemmät.

Maaseutualueilla toimii noin 70 000 yritystä, vähenevien, mutta vielä noin 42 000 maatilayrityksen lisäksi. Maaseutualueilla monialayrittäjyys on yleistynyt. Ydinmaaseudulla on yleistä myös moninkertainen yrittäjyys, jolloin samalla perheellä on monta eri yritystä, jolla on nähty olevan merkitystä resilienssin kannalta. Maaseutualueiden yritysten resilienssi konkretisoitui covid-19-pandemian aikana, jolloin yli 80 prosenttia valtion yritystuista ohjautui kaupunkeihin, mutta vaikutukset olivat suhteessa yhtä suuria maaseudulla ja kaupungeissa. Pandemian jälkeen ovat kriittisimmät kysymykset koskeneet muun muassa energia- ja raaka-ainehintojen nousua (erityisesti Venäjän hyökkäyssodan myötä) sekä yritysrahoituksen ja osaavan työvoiman saatavuutta. Rahoituksen saatavuuteen vaikuttaa ja lainansaantia on heikentänyt yllä todettu maaseutualueiden asuntomarkkinoiden tilanne, ja asuntovarallisuuden heikkeneminen. Tilastollisten tarkastelujen perusteella pankkikonttorien lopettamisella on yhteys mikroyritysten pitkäaikaisen lainamäärän laskuun. Vaikutusta on myös julkisia rahoitusinstrumentteja saaneiden yritysten määrän vähenemisessä. Osassa instrumenteista on edellytyksenä omarahointi. Vuonna 2022 noin kymmenessä prosentissa Manner-Suomen kunnista ei ollut yhtään pankkikonttoria ja puolessa kunnista vain yksi konttori. Kehitys on ollut erityisen voimakasta vuoden 2008 talouskriisin jälkeen. Pankkipalveluiden sähköistymisellä nähdään olevan kielteinen vaikutus pehmeään tietoon ja ymmärrykseen paikallisesta elinkeinotoiminnasta, maaseudun toimialoista ja yrityksistä. Vaikka tilanne on kriittisin itäisessä-Suomessa, on ongelma noussut esille selonteon valmistelun aikana kaikilla suuralueilla järjestetyissä puntaroivissa kansalaispaneelissa. Pankkipalvelumuutoksilla nähdään olevan erityisen voimakkaita vaikutuksia kansalaisjärjestötoimintaan maaseutualueilla, joilla on kerrannaisvaikutuksia niin yhteisöllisyyden, kulttuurin, perusresilienssin kuin pelastuspalvelujen ja infrastruktuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

Väestönmuutos näkyy maaseutualueilla työntekijä- ja yrittäjäpulana kaikilla toimialoilla. Työvoiman saatavuus on usean barometrin ja tutkimuksen mukaan yksi keskeisimmistä elinkeinotoimintaa jarruttavista tekijöistä. Yritysten puolella jatkajia tarvitaan tälläkin hetkellä arviolta 4 600 maaseudun työnantajayritykseen. Jatkajien löytäminen on kriittistä luopumista harkitseville, kannattavaa liiketoimintaa harjoittaville yrittäjille maaseudulla. Yrittäjä- ja työllisyysmahdollisuuksia arvioidaan olevan maaseutualueilla tarjolla esimerkiksi ilmastonmuutoksen sopeutumisen toimitissa, ennallistamisessa, luontohyvinvointiin pohjautuvassa palvelutuotannossa, matkailussa, luovassa taloudessa sekä perinteisemmissä ruokajärjestelmässä, metsäbiotaloudessa, kaivos- ja mineraalisektorilla sekä puhtaan energian tuotannossa. Toimialarakenne on palvelultaistunut myös maaseutualueilla, ja automatisaatio on jo korvannut suuren määrän teollisen tuotannon työpaikoista. Robotit ja automaatio jakavat tehtäviä uudelleen ammattien sisällä, kun ihminen ja kone työskentelevät yhdessä. Tämä vaikuttaa myös

maaseutualueiden elinkeinojen osaamisvaatimuksiin ja korostaa täydennyskoulutuksen tai muuntokoulutuksen tarjonnan, saatavuuden ja saavutettavuuden merkitystä. Kysymykset muuntokoulutuksesta korostuivat selonteon valmistelua tukevassa pohjoisen Suomen puntaroivassa kansalaispaneelissa, mutta asia koskettaa tutkitusti kaikkia maaseutualueita.

Maaseutualueilla koulutustaso on noussut, mutta se on yhä alhaisemmalla tasolla kaupunkeihin verrattuna. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden määrä on lisääntynyt, mutta työikäisistä enemmistöllä on keskiasteen tutkinto. Toisen asteen koulutuksen saavutettavuus ja saatavuus vaikuttavat merkittävästi elämänpolkuun ja uravalintoihin. Työpaikoilla tapahtuvan koulutuksen merkitys kasvaa, ja työelämään tulevien koulutusta on tärkeä suunnata kasvaviin ja uusiin tehtäviin myös maaseutualueiden talouden ja sektoreiden kontekstissa.

Arvonlisäystavoitteiden ja kestävyys siirtymän toteuttaminen edellyttää korkeaa osaamista ja sillä, millä tavalla tietotalouden alat kytkeytyvät maaseutualueiden talouden uudistumiseen on merkitystä. Tilastotarkastelussa tietotyötä leimaa keskittyminen sekä kaupunkialueille että niiden sisällä. Maaseutualueiden tietotyö on niin volyymiltään kuin rakenteeltaan erilaista kuin kaupungeissa ja tietotyö on selvästi vähäisimpää etäällä suurimmista kaupungeista olevilla alueilla. Osa tietotyöstä jää pois tilastoista. Tietotalouden kehittämiseen tähtäävät toimet maaseudulla ovat pyrkineet monipuolistamaan maaseudun toimintoja ja elinkeinoja, kehittämään maaseudulle jo sijaituvia yrityksiä sekä uudistamaan maaseudun elinkeinorakennetta. Maaseutualueiden tarpeet liittyvät tietoliikenneyhteyksiin, digiosaamiseen, monipaikkaisen asumisen mahdollistamiseen, yritysten houkutteluun sekä verkostoihin. Perusedellytykset niin automatisaatiolle kuin tietotyölle yleensä liittyvät tietoliikenneyhteyksien laatuun ja toimivuuteen sekä koulutuksen ja rahoituksen saatavuuteen. Elinkeinojen kehittämisen ja uusien arvoketjujen luomisen, TKI-rahoituksen ja innovaatiojärjestelmän luomat edellytykset sekä yksittäisten yritysten ja työpaikkojen käytännöt vaikuttavat kokonaisuuteen. Julkisen sektorin useat palveluverkkomuutokset nähdään vaikuttavan etenkin naisten työpaikkoihin. Ruokasektorin, metsäbiotalouden, kaivannais- ja mineraalisektorin, kiertotalouden sekä matkailun arvonlisäystavoitteisiin liittyy työ-, ura- ja yritysmahdollisuuksia, joita on pystyttävä avaamaan paremmin myös naisten, nuorten ja maahanmuuttajataustaisten ura- ja yrittäjyysmahdollisuuksien näkökulmista sekä maaseudulla tapahtuvan tietotyön mahdollisuuksien kautta. Huomioitavaa on, että millään maaseutualueella ei tietotyötä tekevien naisten määrä kasvanut vuosien 2007-2018 aikana, vaan jopa väheni.

Maaseutualueiden nuoret ovat väestöryhmä, jolta yhteiskunta vaatii liikkuvuutta, vaikka harva on valmis muuttamaan. Oppilasasuntolat koetaan äärimmäiseksi vaihtoehdoksi ja usein turvattomiksi. Harvaan asutun maaseudun kunnista vain yhdessä oli vuonna 2022 ammattioppilaitos. Koulutustarjontaa on supistettu merkittävästi viime

vuosikymmenen aikana erityisesti itäisessä ja pohjoisessa Suomessa. Nuorisobarometrin 2017 lisäotoksen tulosten mukaan toisen asteen koulutuksen keskeyttäjiä seitsemän prosenttia katsoi syyksi liian pitkän koulumatkan ja kymmenen prosenttia rahan puutteen. Syyt muuttoon, mutta myös pysymiseen sekä palaamiseen ovat moninaiset ja liittyvät niin opiskeluun, työllisyys- ja yrittäjyysmahdollisuuksiin kuin myös kuulumisen tunteeseen ja omannäköisen elämän toteutuksen mahdollisuuksiin ja reuna-ehdoihin. Maaseudulla on hyviä kokemuksia oppisopimuskoulutuksesta. Paikallisia ratkaisuja kannattaa edistää jatkossakin. Huomioitavaa on, että koulutuksen keskittämisen on osoitettu vaikuttavan maaseudun lasten ja nuorten lisääntyvään liikkumattomuuteen ja heikentyvään toimintakykyyn pitkistä koulumatkoista ja istumisesta johtuen.

Lasten ja nuorten kiinnostus yritystoimintaa kohtaan on lisääntynyt. Harrastuksen merkitys nuorten yrittäjyyspotentiaalin kehittymisessä on merkittävä, ja esimerkiksi 4H-yrittäjyys on omiaan kasvattamaan kuntien elinvoimaa ja tuottamaan paikallisia palveluja. Moni nuori, myös kaupunkilainen, näkee maaseudun innovatiivisena paikana yritystoiminnalle, kertovat kansalliset Maaseutubarometrit vuosilta 2020 ja 2023. Eurooppalainen tutkimus nuorten tulevaisuudenunelmista valottaa useita maaseutuun ja maaseudun elinvoimaan kytkeytyviä monenlaisia mahdollisuuksia, joita painottavat myös valtakunnallisten Maaseutuparlamenttien julkilausumien muotoiluihin osallistuneet eritaustaiset nuoret eri puolilta Suomea.

Suurin osa maaseutualueilla asuvista lapsista ja nuorista voi hyvin, kertovat osana se-lonteon valmistelua toteutetun maaseutualueiden lasten ja nuorten kuulemisen tulokset. Kolmannes maaseudulla asuvista nuorista haluaisi myös tulevaisuudessa asua maaseudulla. Kriittisiä kysymyksiä ovat, miten infrastruktuurin kuntoa voidaan parantaa, pitkiä välimatkoja lyhentää, puutteita palveluissa ratkaista ja vastata tyttöjen ja nuorten naisten toiveisiin, tarpeisiin ja mahdollisuuksiin. Tulokset avaavat ja tukevat aikaisemmissa tutkimuksissa esille nousseita havaintoja siitä, miksi pitkään jatkunut valikoiva muuttoliike koskettaa nuoria ja etenkin naisia. Ratkaisuja voi löytyä yrittäjyydestä ja nuorten omannäköisestä kehittämistoiminnasta, jolle on annettava vapautta ja osoitettava luottamusta. Yksi käytännön yritystoimintaa ja nuorten omannäköistä yhteisölähtöistä paikallista kehittämistoimintaa mahdollistava toimintatapa on Nuorisoleader -toiminta, jossa nuoret itse päättävät rahoitushauista, ja josta nuoret voivat hakea tukea yritystoiminnan perustamiseen.

3.3 Palveluverkkomuutokset ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla

Julkiset palveluverkkomuutokset ovat olleet ja ovat edelleen ajankohtaisia, johtuen muun muassa julkisen talouden tilanteesta ja väestönmuutoksesta. Palveluverkkomuutokset, niiden hallinta ja toteutustavat aiheuttavat tutkitusti epävarmuutta ja huolta maaseutualueiden ihmisille ja yhteisöille, mutta myös yrityksille. Muutokset vaikuttavat tutkitusti väestönmuutokseen, joka on näin ollen paitsi selittävä tekijä muutoksille myös niistä aikaansaatu selitettävä tekijä. Peruspalveluiden ja välttämättömyyspalveluiden fyysisellä ja digitaalisella saavutettavuudella on keskeinen merkitys maaseudun asuttavuudelle. Saavutettavuus on maaseutualueiden kehittämisen ja elinvoiman perusedellytyksiä. Sujuvan arjen kannalta merkittävien palveluverkkojen muutoksista päättävät etenkin kunnat, kuntayhtymät, kunnista muodostuvat työllisyysalueet sekä hyvinvointialueet, mutta myös liikenne- ja viestintäviranomaiset. Valtiolla on keskeinen ohjaava rooli. Muutokset heijastuvat suoraan liikenteeseen ja liikkumisen tarpeisiin, kuten myös tietoliikenneyhteyksiin ja digitaalisten palveluiden tarpeisiin ja käyttömahdollisuuksiin. Maaseutualueiden asuttavuuden, kehittämisen ja elinvoiman kannalta perustavanlaatuisia kysymyksiä ovat alempiasteisen ja yksityistiestön kunto ja rahoitus, henkilöliikennepalvelujen saatavuus ja rahoitus sekä tietoliikenneyhteyksien kattavuus, toimivuus ja rahoitus.

Maaseutualueiden palveluverkkomuutokset vaikuttavat yrityksiin ja maaseuduilta lähteviin talouden arvoketjuihin, sekä maaseutualueilla asuvien ihmisten edellytyksiin ja mahdollisuuksiin saada ja saavuttaa tarvittavia perus- sekä välttämättömyyspalveluja. Muutokset vaikuttavat suoraan ja voimakkaasti maaseutualueilla asuviin ja sosiaali- ja terveysalalla työskenteleviin naisiin. Tieteellisesti on arvioitu, että 20 prosenttia harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun työllisistä voi menettää hyvinvointialueille kaavailtujen palveluverkkomuutosten myötä työpaikkansa tai työpaikka siirtyy toiselle alueelle. Lisäksi opetus- ja koulutuslalla, vapaan sivistystyön alalla sekä kunta-alalla työskentelee maaseutualueilla etenkin naisia, ja muutokset näillä aloilla koskettavat etenkin heitä ja heidän työllistymisensä ja toimeentulonsa mahdollisuuksia. Työmarkkinoiden sukupuolittuneisuus on hieman voimakkaampaa maaseutualueilla ja voimakainta juuri terveys- ja sosiaalipalveluiden, mutta myös teollisuuden ja rakentamisen, maa- ja metsätalouden sekä majoitus- ja ravitsemuspalveluiden aloilla.

Arjen välttämättömyyspalveluiden saatavuuteen ja saavutettavuuteen vaikuttavat pankit, operaattorit, sähköyhtiöt (myös kuntien omistamat), kaupan alan toimijat sekä alueidenkäytön ja yhdyskuntarakenteen ohjaus. Kokonaiskuvassa niin perus- kuin välttämättömyyspalveluilla on suuri merkitys sille, onko maaseutualueet asuttavia ja arki sujuvaa sekä yrittäjyys ja elinkeinotoiminnan kehittäminen ja uusien arvoketjujen rakentaminen mahdollista. EU-komissio on omalta osaltaan nostanut esille SGI

(yleishyödylliset palvelut, eng Services of General Interest) ja SGEI-palveluiden (yleisiin taloudellisiin tarkoituksiin liittyvät palvelut, eng Services of General Economic Interest) merkityksen sekä yleispalveluvelvoitteen käytön tarpeen. Suomessa harvaan asutulle maaseudulle, ydinmaaseudulle ja saaristoon kohdentuvalla kyläkauppatuella on pystytty tukemaan ympärivuotisia päivittäistavarakauppalveluja alueilla, joissa ei ole toimivia markkinoita. Tukeen varattuja määrärahoja on vähennetty.

Tällä ja viime vuosikymmenellä on EU-osarahoitteisesti ja dialogissa julkisen ja maaseudun kylätoiminnan välillä muun muassa kehitetty paikallis- ja aluelähtöisiä palveluratkaisuja liikkuville sosiaali- ja terveyspalveluille. Etelä-Karjalan Mallu-auto on esimerkki siitä, millä tavalla liikkuvilla palveluilla on voitu ratkaista julkisten palveluiden järjestämisen haasteita maaseutualueiden haja-asutusalueilla niin, että ne vastaavat todellisiin tarpeisiin. Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintatavan kautta vastataan tällä hetkellä myös julkisten digitaalisten tukipalvelujen puutteisiin. Taustalla on huomattavasti laajempi kysymys digikansalaisuuden perusedellytyksistä ja eri sektoreiden palveluverkkomuutosten yhteisvaikutuksista maaseutualueiden paikallistaloudella. Kun henkilöltä puuttuu vahvan tunnistautumisen väline ja paikkakunnalta tai seudulta puuttuu valokuvaamo, poliisin lupapiste, pankkipalvelukonttori ja henkilöliikennepalvelut, on verkkoon siirrettyjen julkisten palveluiden käyttö ja tuen saaminen vaikeaa tai jopa mahdotonta. Kokonaisuuteen vaikuttaa digitaalinen infrastruktuuri, tietoliikenneyhteyksien saatavuus ja digiosaaminen.

Laajemmin ilmiöstä puhutaan digisyrjäytymisenä. On tunnistettu että ilmiöllä on erityisiä maantieteellisiä ja sosioekonomisia ulottuvuuksia. Pohjois-Savossa on 17 kunnan alueella autettu yli 1 700 ihmistä saamaan henkilöllisyystodistus ja mahdollisuus vahvan tunnistautumisen välineeseen. ”Henkkarit kaikille” on sosiaalinen innovaatio, joka on paikallisen yhteisölähtöisen kehittämisen tulosta ja pohjautuu vahvaan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan sekä yksityisen, julkisen että kolmannen sektorin kumppanuuteen. Pohjois-Savossa EU:n maaseuturahaston rahoituksella luotu malli on herättänyt kiinnostusta ja samanlaisia toimintamalleja on rakenteilla myös Pohjois-Pohjanmaalla, Pohjois-Karjalassa, Kainuussa ja Keski-Pohjanmaalla. Kriittinen kysymys on, millä ohjauksella ja rahoituksella turvataan kaikille yhdenvertaiset edellytykset digikansalaisuuteen ja julkisten palveluiden käyttöön.

Väestönmuutos vaikuttaa maaseutualueilla suoraan siihen, millä tavalla kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa voidaan vastata siihen kohdistettuihin tarpeisiin ja odotuksiin. Käytännössä tarpeet ja odotukset kohdistuvat alati ohenevaan työikäiseen ja toimintakykyiseen eläkeläisväestöön sekä aktiivisiin nuoriin. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnalla ylläpidetään maaseutualueilla jo pelastustoimintaa (vapaapalokunnat, sopimuspalokunnat), yksityistienpitoa (maanomistajat ja tieosakkaat), vesihuoltoa (erityisesti vesiosuuskunnat) sekä kyläverkkoja ja niiden rakentamista (mm. kyläyhdistykset ja muut paikalliset yhdistykset, osuuskunnat ja paikallisoperaattorit).

Riistanhoitoyhdistysten puolelta metsästäjät, koiranhoitajat ja metsästysseurat vastaavat poliisin virka-apupyyntöön suurriistakonflikteissa (SRVA), kuten kolareissa loukkaantuneiden hirvieläinten ja suurpetojen jäljestämiseen sekä karkotukseen taajaan asutulta alueelta. Kylätoiminnassa koordinoidaan ja kehitetään suunnitelmallisesti paikallisten yhteisöjen varautumista ja resilienssiä muun muassa kehittämällä osaamista, ylläpitämällä ja parantamalla yhteisöllisiä tiloja sekä edistämällä yhteisiä toimintamalleja, kuten kyläturvallisuutta ja kylävaraa. Näihin palveluihin voivat osallistua, ja niistä hyötyvät myös maaseudun osa-aikaiset asukkaat. Huomioitavaa on, että oletusarvon palvelun toimivuudelle on maaseutualueiden vapaaehtoistoiminnalle korkeampi kuin kaupunkialueilla, johtuen esimerkiksi viranomaisten pidemmistä toimintavasteajoista ja infrastruktuurin heikkouksista (esim. sähkökatkokset).

Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan pohjalta hoidetaan ikäihmisten kotona asumista tukevia palveluja sekä saattamista esimerkiksi terveyspalveluihin, luontoreittien rakentamista ja ylläpitämistä, liikuntapaikkojen rakentamista ja ylläpitämistä sekä muun harrastustoiminnan toteuttamista. Kansallisella tasolla on hyvinvointia lisäävän vapaaehtoistyön arvo lähes 3,2 miljardia euroa vuosittain ja 1,3 prosenttia BKT:n arvosta. Sitä, millä tavalla tämä kohdentuu erilaisille alueille ja suhteutuu erilaisten alueiden talouteen, ei ole tarkemmin tutkittu. EU:n maaseuturahoituksella tuettujen maaseudun kehittämisen hankkeissa tehtiin vuosina 2014-2021 noin 3,4 miljoonaa tuntia talkootyötä, jonka arvo olisi nykyisen CAP-suunnitelman kauden ehtojen mukaisesti 68-204 miljoonaa euroa riippuen siitä, käytetäänkö talkootyössä työkoneita.

Kansalaisyhteiskunnan odotetaan osallistuvan yhä enemmän infrastruktuurin rakentamiseen ja ylläpitämiseen sekä terveys- ja hyvinvointipalveluiden tuottamiseen maaseutualueilla. Palveluiden tuottaminen vapaaehtoisten voimin ei kuitenkaan riitä vastaamaan kasvavaan kysyntään, joten tarvitaan pysyvämpiä ja monipuolisempia rakenteita. Väestönmuutos vaikuttaa myös kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden ikääntymiseen ja näkyy pulana tekevistä käsistä. Kaikkein eniten vapaaehtoistyötä tekevät ylemmät toimihenkilöt, ja eniten luottamus- ja vastuutehtäviä yhdistyksissä on yrittäjillä (erityisesti maatalousyrittäjillä) ja ylemmillä toimihenkilöillä. Osallistuminen ei jakaudu tasaisesti eri sosioekonomisissa asemassa olevien kesken, eivätkä myöskään kansalaisjärjestöt ole keskenään yhdenvertaisessa asemassa. Vaikuttamisen polarisoituminen ja joidenkin yhteiskuntaryhmien jääminen yhä enemmän aktiivisen [digi]kansalaisuuden ulkopuolelle uhkaa demokraattisen järjestelmän legitimitettä.

Yhteisötalous tarjoaa ratkaisun yhdistämällä liiketoiminnan ja yhteisöllisen hyödyn. EU-komissio pyrkii omalta osaltaan edistämään yhteisötaloutta, yhteisötalouden yritysten verkostoja ja yhteistyötä sekä synergiaetuja. Keskeistä EU-komission tavoitteissa ja toiminna on luoda oikeat edellytykset yhteisötalouden yritysten toiminnalle ja tukea kasvua ja innovointia. EU:ssa on 2,8 miljoonaa yhteisötalouden yritystä, ja ne edustavat kymmenen prosenttia koko EU:n yrityksistä ja työllistävät 6,2 prosenttia

EU:n työllisistä. Suomessa on arviolta 2000 yhteisöllistä yritystä, ja maaseutualueet ovat toimineet merkittävänä yhteisölähtöisen yhteisötalouden pilottialueena johtuen siitä, että ne ovat markkinoiden kannalta usein epäkiinnostavaa ja toimimatonta aluetta.

Suomi on ainoa EU-jäsenvaltio, joka on vastuuttanut paikallisviranomaisia ja kansalaisia kustantamaan digitaalisen yhteiskunnan perusinfrastruktuuria. Suomessa on myös EU:n suurin kiulu nykyaikaisen huippunopean tietoliikenneyhteyden saatavuudessa maaseutualueiden ja koko maan välillä. Paikalliset ja alueiden sisäiset kehityserot ovat edelleen merkittävät. Vuonna 2024 Suomessa oli 34 kuntaa, joissa 100 Mbit laatusnopeuden kiinteän verkon laajakaistasaatavuus oli kotitalouksista saatavilla alle 30 prosentille. Vajaassa kymmenessä kunnassa saatavuus oli alle kymmenellä prosentilla kotitalouksista. Kansallisella tasolla on vastaava yhteys saatavilla 81 prosentille kotitalouksista. Maaseutualueilla on edelleen vuonna 2025 mobiiliyhteyksien katveja niin asutuilla alueilla kuin niiden läheisyydessäkin, mikä vaikuttaa suoraan edellytyksiin toimia digikansalaisina, käyttää ja hyödyntää digitaalisia palveluita tai kehittää liiketoimintaa digitalisaatioon mukanaan tuomiin etuihin nojautuen. Mobiiliverkkojen kattavuus on heikointa harvaan asutulla maaseudulla ja ydinmaaseudulla. Noin 50 000 kotitaloutta on Traficomin arvion mukaan täysin nopean mobiiliverkon ulkopuolella. 3G-verkon purkaminen ja valokuituyhteyksien hidas rakentuminen etenkin itäisen Suomen harvaan asutun maaseudun alueilla vaikuttaa asukkaiden arjen sujuvuuteen, turvallisuuden kokemukseen, digitaalisten palvelujen hyödyntämiseen sekä yritysten ja elinkeinojen kehittämiseen. Valokuiturakentamisen puolella on toimijakenttä laajentunut viimeisen vuosikymmenen aikana, ja paikallislähtöisesti, kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan pohjautuen on pystytty julkisen rahoituksen pohjalta kaventaamaan digitalisaatioon liittyviä kehityskuiluja maaseutualueiden ja kaupunkien välillä. Maaseutualueet ja -paikat, joilta puuttuu aktiivisten ja osaavien kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden resurssi ovat jääneet kehityksessä jälkeen, eivätkä pysty hyödyntämään digitalisaation potentiaalia.

3.4 Maaseutu- ja kaupunkialueiden keskinäisriippuvuus Suomessa – tasapaino ja tunnuslukuja

Suomi on yksi EU:n maaseutumaisimmista maista ja samalla vahvasti kaupungistunut. Tämän vuoksi Suomessa tarvitaan vahvaa kansallista ja alueellista tahtotilaa maaseutualueiden elinvoiman ja talouden uudistumista tukevista rakenteista, maaseutualueille soveltuvista palveluverkkoratkaisuista sekä tulevaisuudenuskon uudistamisesta. Maaseutu- ja kaupunkialueiden välillä on perustavanlaatuisia riippuvuuksia.

Karkeasti voidaan todeta, että kaupungit tarjoavat maaseutualueille muun muassa yksityisiä palveluita, markkinoita sekä työpaikkoja. Kaupungin läheinen maaseutu tarjoaa työntekijöitä ja väljempää asumista. Ydinmaaseutu tarjoaa monipuolisesti erilaisia hyödykkeitä: ruokaa, juomaa ja valmistavan teollisuuden tuotteita sekä puhdasta energiaa. Harvaan asuttu maaseutu tarjoaa ruoan ja vapaa-ajan asumisen lisäksi luonto- ja erämatkailua, puhdasta energiaa sekä laaja-alaisesti luonnonvaroja ja ekosysteemipalveluja sekä kulutuksesta johtuvien ilmastopäästöjen tasoittamiseen toivottuja hiilinieluja. Kaupungeissa vakituisesti asuvista merkittävä osuus asuu osaaikaisesti maaseudulla, erityisesti harvaan asutulla maaseudun ja saariston haja-asutusalueilla. Huomioitavaa on, kuinka suuri osa suomalaisista siirtyi covid-19-pandemian aikana vapaa-ajan asunnoille. Siirtymä korosti maaseutualueiden rakenteiden (infrastruktuurin ja palveluiden) merkitystä kriisitilanteessa.

Erilaisten kaupunki- ja maaseutualueiden vuorovaikutussuhteen merkityksen ja sen tasapainon tunnistaminen ja huomioiminen osana niin hallinto- ja toimialakohtaista kuin laajempaa yhteiskuntakehitystä on kaupungistumisen kehityksen jatkuessa entistä tärkeämpää. Maaseutualueilta saatavien yhteiskunnallisten hyötyjen ja haittojen jakautuessa epätasaisesti alueiden, paikkojen ja toimijoiden välillä vaikuttaa paikallistasolla ihmisten ja yhteisöjen oikeudenmukaisuuden kokemukseen. Tähän vaikuttaa samanaikaisesti arjen sujuvuuden vaikeutuminen kun perus- ja välttämättömyyspalvelut etääntyvät jatkuvasti ja infrastruktuurin kunto heikkenee. Toimeentulo ja kulkeminen vaikeutuu. Samalla kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan harteille siirretään yhteiskunnallisia vastuita. Epäoikeudenmukaisuuden kokemus vahvistuu. Kokemus yhteenkuuluvuudesta heikkenee ja luottamus julkisia instituutioita kohtaan vähenee.

OECD:n, EU:n, Nordregion ja kansallisessa yhteiskunnallisen maaseutututkimuksissa on laajasti tunnistettu maantieteellisen tyytymättömyyden ilmiön. Se koskettaa alueita, jotka eivät ole kasvavien kaupunkiseutujen vaikutuspiirissä: hallinnollisia reuna-alueita, haja-asutusalueita ja rajaseutuja, mutta yhä enemmän myös kaupungin läheisiä ja ydinmaaseudun alueita. Viime vuosina vahvasti esiin noussut ilmiö pohjautuu tutkitusti juuri epäkohtiin sujuvassa arjessa, hyvinvoinnissa, toimeentulossa, vaikuttamismahdollisuuksissa sekä puhtaan energiatuotannon paikallisiin vaikutuksiin. Mikäli julkisen vallan strategisten tavoitteiden ja toimien pääpaino on maaseutualueiden osalta elinvoiman tai palveluiden ylläpitämisessä, näkyvät toimet lopulta infrastruktuurin puutteina ja peruspalveluiden saavutettavuuden jatkuvana heikentymisenä. Demokraattisen yhteiskunnan kannalta keskeistä on, että osallistumisen oikeus toteutuu asuinpaikasta riippumatta ja, että erilaisten ihmisten kokemukset erilaisilta alueilta ja paikoista tuottavat arvokkaita syötteitä valmisteluun ja päätöksentekoon. Sillä, miten päätökset luonnonvarojen hallinnasta ja käytöstä ja maaseutualueiden maankäytöstä näkyvät ja palautuvat paikalliselle arjen tasolle on merkitystä.

Kestävyys siirtymään liittyy useita kysymyksiä siitä, miten siitä saatavat

yhteiskunnalliset ja taloudelliset hyödyt ja haitat jakautuvat eri väestöryhmien, paikkojen ja alueiden välillä. Maantieteellisen ulottuvuuden systemaattinen tarkastelu yhteiskunnallisissa kysymyksissä, tutkimuksessa ja päätöksenteossa on tärkeää, jotta valtionhallinnossa voidaan ennakoida, seurata ja raportoidasiirtymään liittyvien politiikka-toimien maaseutuvaikutuksista, vahvistaa myönteisiä ja ennaltaehkäistä (tai korjata) kielteisiä vaikutuksia. Valtionhallinnossa vain maa- ja metsätalousministeriöllä on tehtävänä maaseudun varsinainen kehittäminen, mutta tehtävän toteutukseen tarvittavista yhteiskunnallisista perusedellytyksistä vastaavat muut hallinnonalat, hyvinvointialueet ja kunnat.

Teknisten ratkaisujen käyttöön ottaminen ja toimintatapojen, prosessien ja yhteiskunnan muuttaminen kestäväksi edellyttää yhteiskuntatieteitä. EU-komissio on alleviivannut maaseututiedon ja -tutkimuksen merkitystä kuten on myös OECD. Yhteiskunnallisen tutkimuksen kilpailutettu rahoitus on ollut vähäistä suhteessa luonnontieteellisen ja teknisen tutkimuksen rahoitukseen. Maailmanlaajuisesti luonnontieteitä on rahoitettu yli 700 prosenttia enemmän kuin yhteiskuntatieteitä vuosina 1990-2018. Aikaisemmin Suomessa kymmenen yliopiston muodostama Rural Studies -verkosto ja yhdeksän maaseutuprofessorin verkosto oli omiaan kehittämään maaseututietoa ja maaseudun moninaisuuden ja kytkösten tiedon lisäämistä. Maaseutuprofessoreista on jäljellä enää yksi, joka on sijoitettu Luonnonvarakeskukseen Biotalous ja ympäristö-yksikköön. Suomessa ei tällä hetkellä ole vastaavaa maaseudun seurantakeskusta kuten EU:ssa.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategian (YTS) timantissa kuvataan yhteiskunnan elintärkeät toiminnot eli henkinen kriisinkestävyys, johtaminen, kansainvälinen ja EU-toiminta, puolustuskyky, sisäinen turvallisuus, talous, infrastruktuuri ja huoltovarmuus, väestön toimintakyky ja palvelut sekä niiden keskinäinen suhde ja vahva kytkös toisiinsa. YTS:ssä on timantin kärkeen nostettu henkinen kriisinkestävyys ja strategiassa korostetaan yksilöiden merkitystä yhteiskunnan turvallisuuden avaintoimijoina. Maaseutualueiden kontekstissa yksilöiden vahvuus osana paikallista yhteisöä korostuu. Vahvuus on myös muutosjoustavassa yrityskulttuurissa sekä kestävästi sopeutuvissa ja kestävästä elinvoimaisuutta tavoittavissa kunnissa. Huomioitavaa on, että maaseutualueilla konkretisoituu YTS:n kytkökset ja kerrannaisvaikutukset eri tavalla kuin kaupungeissa, joissa julkisen vallan ja yksityisen sektorin läsnäolo on huomattavasti vahvempaa. Keskiössä ovat maaseutualueilla ja saaristossa vakituisesti asuvat ja yrittävät ihmiset, joiden sujuvan arjen ja yrittäjyyden edellytyksistä on pidettävä huolta.

Taulukossa 1. esitetään keskeisiä lukuja maaseutualueiden elinvoimaan, hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä tilastoja. Vertailuina kaupunkialueiden ja koko maan lukuarvoluvut. Taulukossa 2(a-d) on esitetty erilaisten maaseutualueiden ja kaupunkialueiden keskiarvot eri suuralueilla (Itäisen Suomen ja Pohjoisen ohjelmien aluejaolla).

Taulukoiden jälkeen on esitetty SWOT-analyysi tilanne- ja muutostekijöihin liittyvistä keskeisistä havainnoista maaseutualueiden sisäisistä (endogeenisistä) vahvuuksista ja heikkouksista sekä alueiden ulkoisista (eksogeenisistä) mahdollisuuksista ja uhkista. Yksityiskohtaisempaa tietoa maaseutualueiden tilannekuvasta ja muutostekijöistä on luettavissa selonteon liitteestä (luku 6), josta löytyvät lähdeviittaukset.

Taulukko 1. Maaseutualueiden, kaupunkien ja koko maan vertailu väestöön, talouteen, hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyvien tilastojen valossa (tilastotiedot kuvattu taulukon jälkeen)

Alue/ tilasto	Harvaan asuttu maaseutu	Ydin- maaseutu	Maaseudun paikallis- keskukset	Kaupungin läheinen maaseutu	Kaupungin kehysalue	Kaupunki- alueet (*sisempi ja ulompi kaupunkialue)	Koko maa (*yht)
1	90% (1,78%)	82% (1,58%)	-	70% (1,29%)	57% ()		62% (1,32%)
2	-33 998	-50 896	-22 658	-28 033	-12 016	326 361*	178 760*
3	-15 420 (-19,5%)	-27 99 (-11,5%)	-	4 197 (2,6%)	231 648 (11,1%)		192 426*
4	-4 397	-10 821	-612	-	-5 424		-21 254*
5	-2 927	-16 583	-2 116	-	-52 719		-74 345*
6	-1 321	-5 340	402	-	19 232		12 973*
7	15%	15%	13%	-	9%		10%
8	3,65% (414)	9,36% (1 060)	-	6,65% (754)	80,34% (9 102)		(100%) 11 330
9	0%	1%	-	2%	97%		100%
10	45% (45%)	60% (58%)	81% (78%)	48% (54%)	62% (72%)	91-94% (72-75%)	81% (68%)
11	20%	22%	26%	27%	37%		33%
12	31%	30%	29%	27%	24%		25%
13	40 119	42 064	39 327	47 513	53 045	45 278*	44 735
14	44%	42%	50%	35%	32%	47%*	47%*
15	57%	51%	42%	53%	45%	37%*	41%
16	7%	12%	21%	14%	13%	27%*	23%
17	92%	89%	52%	81%	44%	15%*	46%

1. Huoltosuhde (ja taloudellinen huoltosuhde suluissa) vuonna 2023. Lähde: Maaseutuindikaattorit. Taulukko 143n.
2. Tilastokeskuksen vuoden 2021 ennakoitu väestökehitys 15-64-vuotiaiden väestöryhmässä, muutos 2022-2037, henkilömäärä. Kaupungit sis. ulompi ja sisempi kaupunkialue. Lähde: Lehtonen ja Makkonen 2025, s. 96.
3. Tilastokeskuksen 2021 väestöennusteeseen pohjautuva kehitys kuntaluokkien työpaikkojen lukumäärän kehityksestä vuosina 2021-2040. Lähde Lehtonen ja Makkonen 2025.
4. Tilastokeskuksen väestöennusteeseen pohjautuva kehitys kuntaluokkien työpaikkojen lukumäärään kehityksestä alkutuotannon toimialalla vuosina 2021-2030. Lähde Lehtonen ja Makkonen 2025 (vrt. maatilojen lukumäärän ennakoitu kehitys vuodesta 2025-2030, 40 278–35 369. Luke/Jyrki Niemi 28.5.2024).
5. Tilastokeskuksen väestöennusteeseen pohjautuva kehitys kuntaluokkien työpaikkojen lukumäärään kehityksestä jalostuksen toimialalla vuosina 2021-2030. Lähde Lehtonen ja Makkonen 2025.
6. Tilastokeskuksen väestöennusteeseen pohjautuva kehitys kuntaluokkien työpaikkojen lukumäärään kehityksestä julkisten palveluiden toimialalla vuosina 2021-2030. Lähde Lehtonen ja Makkonen 2025.
7. Yrittäjien osuus työllisistä (prosenttia, pyöristetty lähimpään tasalukuun). Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto b) ja Vihinen ym. 2024.
8. Kasvuyritysten lukumäärä prosentteina koko maan kasvuyrityksistä, väh. 3 henkeä työllistävä yritys ja vähintään 10 % kasvuvauhti. Lähde Maaseutuindikaattorit. B. Talouden rakenne ja toiminta.
9. Valtion julkisten hankintojen kohdentuminen alueelle vuonna 2022. (prosentteina, pyöristetty lähimpään tasalukuun) Lähde: Lehtonen ym.
10. Nopeiden vähintään 100 Mbit/s -latausnopeuden yhteyksien saatavuus kotitalouksiin kaupunki-maaseutuluokituksen mukaan 2024 ja suluissa valokuituverkon saavutus kotitalouksiin. Lähde: Traficom 4.2.2025. Päivitetty 15.4.2025.
11. 15 vuotta täyttänyt väestö, joka on suorittanut korkea-asteen tutkinnon vuonna 2022 (prosentteina, pyöristetty lähimpään tasalukuun). Lähde. Maaseutuindikaattorit. C. Elinolot ja hyvinvointi. Koulutus.
12. Ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa, 15 vuotta täyttänyt väestö vuonna 2022. (prosentteina, pyöristetty lähimpään tasalukuun) Lähde: Maaseutuindikaattorit. C. Elinolot ja hyvinvointi. 02. Koulutus.
13. Asuntokuntien keskitulot vuonna 2022. Asuntokuntien tulot ilmoitetaan asuntokuntien käytettävissä olevana rahatulona. Lähde. Tilastokeskus. Elinympäristön tietopalvelu Liiteri.
14. Yhden henkilön asuntokuntien osuus kaikista asuntokunnista. Tilastokeskus ja Elinolotilastot Liiteri.
15. Osuus henkilöistä, jotka ovat varautuneet hyvin selviytymiseen kotona erilaisissa poikkeustilanteissa. Kaupunkialueisiin laskettu sisempi ja ulompi kaupunkialueet. Lähde. Sentimentti 10/2023 (SM).
16. Osuus ihmisistä, jotka liikkuvat pelotta kaikkialla asuinpaikkakunnalla vuorokaudenajasta riippumatta. Kaupunkialueisiin laskettu sisempi ja ulompi kaupunkialueet. Lähde. Sentimentti 10/2023 (SM).
17. Palokuntalaisten (vapaaehtoiset ja sopimuspalokuntalaiset) osallistuminen pelastustehävissä. Lähde: SM.

Taulukko 2(a-d). Suuraluekohtaisten (itäinen, läntinen, pohjoinen ja eteläinen Suomi) sisäisten aluetyyppien eroavaisuuksia. [Lisäykset mahdollisia: äänestämisen, toimintakyky, sosioekonomiset tunnusluvut]. Tunnuslukujen taustalla olevat tilastotiedot listattu taulukoiden jälkeen.

a) Itäinen Suomi	Kaupungit (maakunta- keskukset)	Kaupungin läheinen	Ydin- maaseutu	Maaseudun paikallis- keskus	Harvaan asuttu maaseutu
1.	79,3 %	21,1 %	25,1 %	40,6 %	24,3 %
2.	255,8 %	194 %	119,1 %	-	154,5 %
3.	-	-19,8% (-4 149)	-21,5% (-9 421)	-16,2% (-4 400)	-19,8% (-8 198)
4.	1,6 %	-14,8%	-24,9%	-18,4%	-33,9%
5.	-29,8% (-22,9%)	-17,1%	-31,8%	-	-42,2%
6.	-7,6% (1%)	-2,0%	-11,4%	-	-8,9%
7.	-7,2% (1,6%)	0,7%	-13,4%	-	-9,9
8.	8,8 % (10,0%)	24,5%	7,8%	-	12,6 %

b) Läntinen Suomi	Kaupungit (maakunta- keskukset)	Kaupungin läheinen	Ydin- maaseutu	Maaseudun paikallis- keskus	Harvaan asuttu maaseutu
1.	90,4%	49,9%	45,9%	73,6%	45,5%
2.	294,5%	263,2%	264%	-	129,6%
3.	-	-13,5% (-3 379)	-18,5% (-16 228)	-11,7% (-6 491)	-15,6% (-2 895)
4.	22,4 %	-0,6%	-19,8%	-6,6%	-31,4%
5.	-36,0% (-23,2%)	-37,9%	-38,2%	-	-43,1%
6.	8 % (9,8%)	1,3%	-8,3%	-	-8,6%
7.	10,9% (10,8%)	1,9%	-10,2%	-	-10,2%
8.	31,1% (36,9%)	22,1%	9,4%	-	6,6%

c) Pohjoinen Suomi	Kaupungit (maakunta- keskukset)	Kaupungin läheinen	Ydin- maaseutu	Maaseudun paikallis- keskus	Harvaan asuttu maaseutu
1.	90,2 %	71,9 %	59,5 %	42,8 %	45,4 %
2.	263,9 %	224,1%	195,1 %	-	92,6%
3.	-	-0,9% (-90)	-21,3% (-8 268)	-50,7% (-8 763)	-30% (-10 226)
4.	19,1 %	11,6 %	-17,2 %	-5 %	-27,5%
5.	-35,8% (-23,1%)	-31,9%	-36,0%	-	-43,2%
6.	-3,3% (10,2%)	10,2%	-3,1%	-	-2,8%
7.	-6,1% (12,9%)	21,1%	874,5	-	-2,2%
8.	12,9% (40%)	38,9%	21,4%	-	18,3%

d) Eteläinen Suomi	Kaupungit (maakunta- keskukset)	Kaupungin läheinen	Ydin- maaseutu	Maaseudun paikallis- keskus	Harvaan asuttu maaseutu
1.	90,1 %	36,8 %	48,2 %	92 %	9,8 %
2.	326,8 %	282,4 %	290,7 %	-	-
3.	-	-13,3% (-5 855)	-15,5% (-3 272)	-6% (-2 199)	-3,7% (-66)
4.	23,4%	-3,2%	-17,4%	-2,7%	-27,2%
5.	-18,3 % (-11,4%)	-12,6%	-20,8%	-	-
6.	2,5% (5,3%)	0,6%	-5,6%	-	-
7.	2,0% (6,0%)	0,0%	-6,7%	-	-
8.	28,1 % (32,7 %)	23 %	14,3 %	-	-

1. Kiinteän laajakaistan saatavuus prosentteina 2023 (1 Gbit/s yhteys)
2. Mobiiliverkkojen latausnopeuksien muutos prosentteina 1.7.2019-1.7.2024
3. Maaseutualueiden työpaikkojen lukumäärän muutos vuodesta 2007-2023 (vain maaseutualueet)
4. Väkiluvun muutos prosenteissa, 2000-2023
5. Työttömien määrän muutos kuntaluokittain vuonna 2021 vuoteen 2010 verrattuna
6. Työllisten lukumäärän suhteellinen kehitys kuntaluokittain 2021 vuoteen 2010 verrattuna
7. Työpaikkojen lukumäärän suhteellinen kehitys kuntaluokittain vuonna 2022 vuoteen 2010 verrattuna
8. Yritysten lukumäärän suhteellinen kehitys kuntaluokittain vuonna 2023 vuoteen 2010 verrattuna. Pääkaupunkiseudun luku 43,2 %

Lähde: Itä-Suomen yliopisto, Historia- ja meentieteiden laitos 2024. Yhteyshenkilö Olli Lehtonen.

3.5 Maaseutualueiden tilannekuvan ja muutostekijöiden SWOT-analyysi

Selonteon SWOT-analyysi kokoaa keskeisimmät tunnistetut maaseutualueiden sisäiset (endogeeniset) vahvuudet ja heikkoudet sekä ulkoiset (eksogeeniset) mahdollisuudet ja uhat. Analyysi pohjautuu laaja-alaiseen tilastotarkasteluun, tutkimustietoon sekä selonteon valmistelun tueksi toteutettuun osallistamisprosessiin. Näin ollen SWOT-analyysissä valotetaan myös asioita, joita on tunnistettu puntaroivien kansalaispaneelien, lasten- ja nuorten kuulemisen sekä työpajojen keskusteluissa ja niihin pohjautuvissa loppupäätelmissä. SWOT-analyysi pohjautuu myös selonteon valmistelua tukevien kyselyiden vastauksiin. Luvussa viisi esitetyillä poikkihallinnollisilla tavoitteilla ja kehittämissuosituksilla pyritään vahvistamaan vahvuuksia ja mahdollisuuksia sekä vastaamaan haasteisiin ja tasapainottamaan heikkouksia sekä varautumaan uhkiiin.

Sisäiset vahvuudet

Maaseutualueiden asukkaat ja paikalliset yhteisöt ovat vahvoja yhteisöllisyyden ja yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen kautta. Avoin yhteisöllisyys ja vastaanottavuus ja rakentava, kunnioittava puhe ovat omiaan vaikuttamaan kuuluvuuden tunteeseen, joka on keskeinen veto- ja pitovoimatekijä. Väestömäärään suhteutettuna Suomen maaseutualueilla on enemmän järjestöjä kuin kaupungeissa. Paikallisen kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan pohjalta vastataan asukkaiden tarpeisiin ja paikallisiin haasteisiin, joihin ei julkinen tai yksityinen sektori alueilla vastaa. Maantieteellisesti tarkasteltuna kolmas sektori keskittyy eniten maaseutualueille, joissa on suhteellisesti mitattuna korkea kysyntä niiden palveluille. Useissa kylissä ja kirkonkylissä kautta maan haetaan entistä älykkäämpiä ja kokonaiskestäviä ratkaisuja maaseudun asuttavuudelle, liikkumiselle, etätyölle ja palvelujen saavutettavuudelle.

Paikalliset kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan pohjautuvat järjestelmät toimivat maaseutualueilla laaja-alaisesti julkisen vallan tukena ja myös sen sijaisena, kun näin on sovittu (esimerkiksi sopimuspalokunnat ja suurriistavirka-apu). Laaja-alaisen kylätoiminnan kautta paikataan esimerkiksi julkisia digituen palveluita, joita ei ole muuten käytettävissä. Kylätoiminnassa on eri puolilla Suomea kehitetty pitkään myös paikallisten yhteisöjen varautumista, josta on muodostumassa valtakunnallinen kyläturvallisuuden ja kylävarautumisen toimintamalli. Nämä järjestelmät ovat resilienssin ja julkisen vallan resurssien näkökulmasta arvokkaita.

Maaseutualueiden vahvuutena ovat ihmisten itsensä työllistäminen ja vahva yrittäjyyden kulttuuri. Paikallisiin voimavaroihin ja kulttuuriin pohjautuva monialainen yrittäjyys luo uusia mahdollisuuksia paikallistalouksille. Maaseutu nähdään innovatiivisena yrittäjyyden ympäristönä, ja siellä voidaan luoda vahvaa, kestävää ja kansainvälistyvää elinkeinotoimintaa esimerkiksi yritysryhmätöinnin avulla tai laajempien innovaatioverkostojen kautta. Maaseutualueilla sosiaalisten innovaatioiden luominen ja yhteistyön rakentaminen eri tahojen, paikkojen ja alueiden välillä on merkittävä vahvuus. Käytännönläheinen monialaosaaminen, koulutustason nousu ja uusien teknologioiden käyttö tukevat elinvoiman kehitystä.

Olemassa oleva infrastruktuuri, kuten yksityistiestö ja metsätiet, vesijohdot ja kyläverkot, rakennukset ja (yhteisölliset) tilat, edistää maaseutualueiden elinvoiman uudistumisen edellytyksiä. Yhteisölähtöisesti ylläpidetään merkittävä määrä luontoreittejä sekä -kohteita kautta maan. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan pohjalta ylläpidetään kriittistä infraa, joka palvelee myös laajemmin esimerkiksi metsätaloutta (yksityistiet) ja operaattoreiden digitaalisia palvelumarkkinoita (kyläverkot).

Luonto ja luonnonvarat sijaitsevat pääosin maaseutualueilla, joihin tavaravienti pohjautuu, ja joilla ilmastonmuutokseen ja luonnon monimuotoisuuteen liittyviä ennallistamistoimia tarvitaan. Se, millä tavalla luonnon ja luonnonvarojen hallinnassa ja hyödyntämisessä tunnistetaan, tunnustetaan ja huomioidaan paikalliset ihmiset ja yhteisöt, on merkitystä. Maaseutualueilla ja erityisesti ydin- ja harvaan asutuilla alueilla sekä saaristossa on ihmisten luontoyhteys merkittävä hyvinvoinnin ja elinvoiman, mutta myös varautumisen vahvistamisen tekijä. Maaseutualueiden ihmisten paikallistuntemus on merkittävä alueellinen ja kansallinen voimavara.

Väestön monipaikkaisuus ja vapaa-ajan asukkaat vahvistavat maaseutualueiden kuntien väestömäärää ja palvelukysyntää. Monipaikkaisten vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen paikallisen elinvoiman uudistumiseen on tärkeää esimerkiksi kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan kautta, mutta myös oman asiantuntijuutensa ja monipaikkaisen yrittäjyyden kautta.

Maaseutualueiden kunnat, joissa väestömäärä ei ole kasvanut viimeisen vuosikymmenen aikana, mutta joissa on tunnistettu, tunnustettu ja huomioitu supistumisen kehitys ja pystytty siirtymään kasvuhakuisuudesta kestävä elinvoimaisuuden tavoitteluun, on nähtävä vahvuutena. Älykäs sopeutuminen tai kestävä elinvoimaisuuden tavoittelemisen pohjautuu laajasti kestävään kehitykseen, kumppanuuteen, yhteisöllisyyteen ja dialogisuuteen.

Maaseutualueiden erilaisten paikkojen omaleimaisuus ja aitous toimivat tutkitusti vahvana brändinä niin urbaaneissa kuin kansainvälisissä yhteyksissä. Maaseutualueiden paikalliseen kulttuuriin, historiaan ja luontoon pohjautuvat ruoan, juoman, tuotteiden,

toimijoiden ja paikkojen – kokemusten - tarinallistaminen on omiaan vahvistamaan maaseudun elinvoiman uudistumista. Potentiaalin toteuttaminen edellyttää myös vahvaa ja positiivista yleistä maaseutupuhetta.

EU:n maaseuturahasto mahdollistaa yleishyödyllisiä investointeja ja paikallista ja alueellista kehittämistä. Esimerkiksi Nuorisio Leader -toimintatavan ja rahoituksen kautta nuoret luovat nuorille mahdollisuuksia oman polun rakentamiseen, nuorten omaehtoista paikallista kehittämistä, start-up-yrittäjyyttä, osallisuutta ja onnistumisia. Maaseuturahaston hyödyntämistä tukevat olemassa olevat kansalliset valtionavut esimerkiksi kylä- ja 4H-toimintaan.

Sisäiset heikkoudet

Maaseutupuhe, puhetapa ja puhumattomuuden kulttuuri on useissa kyselyissä, dialogeissa ja puntaroivissa kansalaispaneelissa tunnistettu heikkoudeksi. Se, millä tavalla maaseutualueista, -paikoista, kylistä ja kunnista sekä toisista puhutaan, vaikuttaa esimerkiksi suoraan maaseutualueilla asuvien ja varttuvien nuorten, erityisesti tyttöjen ja nuorten naisten kokemukseen hyvästä elämästä ja kuulumisuudesta. Puhetapa liittyy myös yleiseen stereotyyppiseen mielikuvaan maaseutualueista, yrittäjyyden mahdollisuuksista ja maaseutualueiden käsittelemiseen yksikkönä. Puhumattomuuden kulttuurin on nähty kriittiseksi tekijäksi esimerkiksi perheyriyksen omistaja- ja sukupolvenvaihdoksissa, mutta myös kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan puolella ja paikallisessa päätöksentekokulttuurissa. Kuulumisuuden tunteella on tutkitusti keskeinen merkitys myös maahanmuuttajien kotoutumisessa ja jäämisessä paikkaan.

Niillä maaseutualueilla, joilla kotitalouksilla on keskitasoa matalampi tulo- ja koulutustaso, on luottamus julkisiin instituutioihin matalampaa kuin kaupungeissa. Kokemus elämän oikeudenmukaisuudesta on maaseutualueilla heikompaa, mikä vaikuttaa maantieteelliseen tyytymättömyyteen. Se, millä tavalla kunnissa, kaupungeissa, alueilla tunnistetaan maaseutualueiden ja kylien tarpeet, voimavarat ja mahdollisuudet, on merkitystä.

Väestönmuutos heikentää huoltosuhdetta ja taloudellista huoltosuhdetta edelleen. Negatiivisen luonnollisen väestökehityksen ja valikoivan muuttoliikkeen pohjalta etäännyttävä kiinteistöjen omistajuus ja tyhjien rakennusten määrän lisääntyminen vaikuttavat paikan ja alueen mahdollisuuksiin ja edellytyksiin uudistaa talouden rakenteita. Jatkuva väestön- ja talouskasvua hakevat strategiat eivät tue maaseutualueiden kestävästä elinvoimaisuudesta tai elinvoiman uudistumista. Se, millä tavalla maaseutualueiden kanssa tehdään yhteistyötä ja käydään dialogia asioiden ratkaisemiseksi, vaikuttaa maaseutualueiden laajemman potentiaalin toteutukseen. Taustakysymyksinä ovat muun muassa, millä tavalla maaseutuasuminen nähdään mahdollisuutena ja miten

asumiseen liittyviä perusongelmia ratkaistaan sekä millä tavalla maaseutualueiden ihmiset, yhteisöt ja yritykset nähdään osana kestävyys siirtymää.

Maaseutualueilla kasvuhakuisten ja kansainvälistymistä hakevien yritysten määrä on jatkuvasti vähäinen. Tämä voi johtua osittain siitä, että yrittäjyys on maaseutualueilla työllistymisen muoto, ja tavoitteena voi olla riittävä toimeentulo. Se, millä tavalla kestävyys siirtymään kytkeytyvät elinkeinomahdollisuudet mahdollistavat laadukkaan työpaikan, sujuvan arjen ja hyvän elämän edellytykset, on väliä. Kokonaisuudessa on huomioitava työikäisen väestön merkitys maaseutualueiden kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa, joka ylläpitää laaja-alaisesti yhteiskunnallisesti tärkeitä toimintoja pelastuspalveluista infran ylläpitoon ja omaisten huolenpitoon.

Paikallisten ja alueellisten viranomaisten aloitteellisuus yhteydenpidossa ja kumppanuuden rakentamisessa maaseutualueiden paikallisten ja alueellisten kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden kanssa on kriittinen. Yhteistyö yli kuntarajojen on kriittistä yhä useammassa seudullisessa kysymyksessä, kuten on myös yhteistyö hyvinvointialueiden ja kuntien kanssa. On kriittistä, millä tavalla alueelliset kansalaisjärjestöt saavuttavat ja ovat aloitteellisia suhteessa paikallisiin yhdistystoimijoihin.

Väestön liikkumattomuus on heikkous, johon on haettava ratkaisuja kumppanuudessa yhdistysten, vapaaehtoistoimijoiden, seurakuntien, alueellisten järjestöjen, kuntien ja alueiden kanssa. Väestön liikkumattomuuteen maaseutualueilla vaikuttavat pitkät etäisyydet ja matkat palveluiden luokse. Tällä hetkellä heikkoutena on, millä tavalla esimerkiksi lasten ja nuorten sosiaalisia oikeuksia toteutetaan maaseutualueiden kontekstissa.

Paikallisten kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden digitaalisissa taidoissa on puutteita, joihin on haettava ratkaisuja yhteistyössä julkisen ja kolmannen sektorin välillä. Vapaan sivistystyön merkitys on ollut keskeinen.

Ulkoiset mahdollisuudet

Poikkihallinnollinen ja eri hallinnonalojen sisällä olevien toimialojen välinen yhteistyö ja yhteensovitus, esimerkiksi peruspalveluiden (ml. turvallisuus) järjestämisessä, on mahdollisuus. On selvää, että yksi hallinnonala ei voi yksin ratkaista maaseutualueiden väestönmuutoksesta aiheutuvia haasteita eri peruspalveluiden järjestämisessä. Haasteet kytkeytyvät vahvasti yhteen konkreettisten maaseutuun kohdistuvien (kerrannais)vaikutusten kautta. Konkreettinen keino voi olla tarkastella vaikutuksia liikkumisen reunaehtojen näkökulmista. Erityisesti maaseutualueiden haja-asutusalueilla asuvien haavoittuvassa tilanteessa olevien ihmisten osalta on kriittinen kysymys, millä tavalla yli vuosikymmeniä käytössä olevia liikkuvia, jalkautuvia ja yhteiseen tilaan

kytkeytyviä palveluyhdistelmiä kehitetään digitaalisten palveluiden rinnalla . Maantieteellisen ulottuvuuden ja kokonaisuuksien tunnistaminen on nähtävä mahdollisuutena.

Vahvistettu dialogisuus julkisen hallinnon, yksityisen sektorin ja kolmannen sektorin toimijoiden välillä tunnistaen myös neljännen sektorin rooli, muodostaa mahdollisuuden. Pitkään käytössä olevat sopimuksellisuuden ja kumppanuuden sekä uusien dialogisuutta edistävien menetelmien hyödyntäminen (esimerkiksi erätauko-keskustelumenetelmä) sektoreiden välisessä vuorovaikutuksessa on omiaan lisäämään ymmärrystä ja maaseututiedon yhteiskäsittelyä (maaseutuvaikutusten arviointia). Jotta maaseutualueilla asuvat ihmiset, myös ikäihmiset ja vapaa-ajan asukkaat, pääsevät osaksi digitaalista yhteiskuntaa alueellisesti yhdenvertaisesti, on luotava kansallinen yhteinen tahtotila yhteiskuntamme digitaalisen perusinfrastruktuurin kuntoon saattamisesta.

Kestävyyssiirtymään keskeisesti liittyvien ja maaseutualueisiin kiinteästi kytkeytyvien talouden sektoreiden arvonlisäystavoitteet ovat maaseutualueiden talouden rakenteiden uudistumisen kannalta merkittäviä mahdollisuuksia. Tavoitteet liittyvät etenkin paikallisen lisäarvon nostamiseen sekä kestävästi hoidettuun ympäristöön, luonto- ja kulttuuriympäristöihin ja luonnosta saatavan hyvinvoinnin edistämiseen, paikallisiin ja alueellisesti kestäviin ruokajärjestelmiin sekä kestäväen matkailun ja luovan talouden sekä kansainvälisyyden edistämiseen. Ruokajärjestelmän, metsäbiotalouden, hyvinvointitalouden ja matkailun mahdollisuudet ovat erilaisia erilaisilla maaseutualueilla. Potentiaalin toteuttaminen lähtee maaseutualueiden ihmisistä, osaajista, yrityksistä, infrastruktuurista ja peruspalveluiden saatavuudesta sekä kansainvälistymistä edistävistä toimista. Puhdasta siirtymää edistävien keskeisten sektoreiden maaseutuvaikutuksia (ihmiset, yhteisöt, paikallinen ympäristö, luontoarvot, muu elinkeinotoiminta) on tärkeää seurata mahdollisuuksien ja myös uhkien toteutumisen näkökulmista.

Nuorten tulevaisuuden toiveet, kuten omavaraisuus ja luontoyhteys, tarjoavat mahdollisuuksia erilaisille maaseutualueille. Keskeistä on, minkälaisia onnistumisen alustoja heille luodaan. Nuoret ovat myös monipaikkaisia ja monipaikkaisuuden edellytysten vahvistaminen työnteon osalta on merkittävä asia. On tärkeää tunnistaa monipaikkaisuus osana palvelujen mitoittamista ja suunnittelua. Monipaikkaisuuden tilastoinnin kehittäminen on nähtävä mahdollisuutena. .

Mahdollisuuksia ovat myös ilmasto- ja energiapolitiikkaan sekä muuhun kestävyysmurrokseen ja luonnonvarojen hallintaan ja hyödyntämiseen kiinteästi liittyvän politiikan oikeudenmukaisuuden ulottuvuudet: menettelytapojen oikeudenmukaisuus, ennakkoiva oikeudenmukaisuus, hyvittävä oikeudenmukaisuus, tunnustava oikeudenmukaisuus. Jako-oikeudenmukaisuutta on esimerkiksi kaivostoimintaa harjoittavien yhtiöiden maksaman kaivosmineraaliveron osuuden (60 prosenttia) kohdentaminen takaisin paikkakunnalle (otettiin käyttöön 1.1.2024).

Ympäristöoikeudenmukaisuudella ja laajemmalla yhteiskunnallisella oikeudenmukaisuudella (esim. peruspalveluiden järjestämisen ratkaisuissa) nähdään olevan merkitystä tasapuolisen kaupunki-maaseutu-vuorovaikutuksen edistämiseksi ja maantieteellisen tyytymättömyyden vähentämiseksi. Ympäristöoikeudenmukaisuutta vahvistavien menetelmien ja prosessien luominen osana kestävyyssiirtymää edistävien hankkeiden valmistelua ja toteutusta sekä seuranta on tärkeää paikallisen hyväksyttävyyden kannalta.

Kansallinen ja alueellinen koordinaatio EU-rahastojen suunnittelussa ja toimeenpanossa luo mahdollisuuksia niin maaseutualueille, kaupungeille kuin niiden vuorovaikutukselle eri alueilla (maakunnat). Vahvempi kansallinen ja alueellinen koordinaatio sekä maantieteellisten ulottuvuuksien ja erilaisten toimintaympäristöjen tunnistaminen vahvistaa kaupunki-maaseutu-vuorovaikutusta. Olemassa olevien rakenteiden hyödyntäminen, hallinnollisten päällekkäisyyksien vähentäminen tunnistamalla ja huomioiden toimijoiden alueellinen ja paikallinen kenttä ja resurssit on keskeistä. Koko maata kattava Leader-toimintamalli, jossa Suomi on kansainvälinen edelläkävijä, avaa mahdollisuuden yhteensovittaa ja hyödyntää paikallisia ja alueellisia olemassa olevia resursseja järkevästi myös muissa EU-rahastoissa.

Maantieteellisen ulottuvuuden ja maaseutu-ulottuvuuden systemaattinen tarkastelu kaupunki-ulottuvuuksien rinnalla (ml. kansalliset ja alueelliset keskiarvot) mahdollistaa politiikan johdonmukaisuuden parantamista kuin myös politiikan valmistelun laadun parantamista. Maaseutuvaikutusten arvioinnin vakiinnuttaminen osaksi hallinnollista valmistelua, toimeenpanoa ja seuranta edellyttää vahvaa poliittisista linjausta ja tahotilaa.

Ulkopuoliset uhat

Paikka- tai alueneutraali, kansallisiin tai alueellisiin keskiarvoihin pohjautuva valmistelu ei tunnista maaseutualueiden ja maaseutukuntien erityispiireitä, tarpeita, voimavaroja tai mahdollisuuksia. Julkisen vallan etääntyminen ja vieraantuminen maaseutualueiden väestön, yhteisöjen ja yritysten tilanteesta voi heikentää politiikan johdonmukaisuutta ja vaikuttaa maaseutualueiden rakenteiden heikentymiseen edelleen. Arjen vaikeutuminen sekä vahvistuva kokemus elämän epäoikeudenmukaisuudesta voi johtaa epätoivottuihin ja sisäistä turvallisuutta heikentäviin ilmiöihin. Ydinmaaseudulla ja kaupungin läheisellä maaseudulla tapahtuvien muutosten kerrannaisvaikutukset voi ilmetä harvaan asutun maaseudun tilanteen vaikeutumisena edelleen.

Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden väheneminen vaikuttavat suoraan maaseutualueiden arkeen, elämään ja elinkeinotoimintaan. Ilmastonmuutos ja siitä syntyvät riskit ja mahdolliset kriisitilanteet edellyttävät toimia, joihin tarvitaan ihmisiä,

osaajia ja yrittäjiä. Luonnon monimuotoisuuteen liittyvien ongelmien kerrannaisvaikutukset osuvat esimerkiksi ruokasektorin kautta koko Suomen hyvinvointiin.

Väestönmuutos ja osaavan työvoiman saatavuus alueiden ulkopuolelta ovat haasteita. Maallemuutto näyttäytyy arjen sujuvuuden näkökulmasta monelle työikäiselle mahdottomalta ratkaisulta. Asumispaikan toiveet ja toteutus eivät yhdisty. Julkisen vallan etääntyminen ja palveluverkon keskittäminen vaikuttavat maaseutualueiden houkuttelevuuteen ja asuttavuuteen sekä elinkeinotoiminnan kehittämisen mahdollisuuksiin. Huomioitavaa on väestönmuutoksen vaikutukset opiskelijoiden määrään tulevana vuosikymmenenä, siitä aiheutuvat palveluverkkomuutokset sekä vaikutukset koulutuksen saatavuuteen, saavutettavuuteen sekä maaseutualueiden talouden rakenteisiin.

Infrastruktuurin rahoituksen taso vaikuttaa huoltovarmuuteen ja ilmastoriskien hallintaan. Tietoliikenneyhteyksien saatavuuden kuilu maaseutualueiden ja kaupunkialueiden välillä on jatkuva ongelma, mikäli kansallista tahtotilaa ei löydetä. Sama koskee osaamistasoa ja tietotaloutta vahvistavien sekä elinkeinotoimintaa kehittävien julkisten rakenteiden puutteita maaseutualueilla, mukaan lukien valtion julkisten hankintojen vahva keskittyminen.

Asuntomarkkinoiden ja pankkiyritysten vaikutukset maaseutualueiden elinvoimaan nähdään merkittävänä ja vaikuttavat kielteisesti asumisen, kansalaistoiminnan ja yrittäjyyden toiminnan ja kehittämisen edellytyksiin.

Turvallisuusuhat, kyberhyökkäykset, hybridi- ja informaatiovaikuttaminen koskevat koko maata, ja niihin voi maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät huomioiden linkittyä erityisiä maaseutukysymyksiä ja -ulottuvuuksia.

4 Kansallinen maaseutuvisio

Tulevaisuuden tekevät ihmiset yhdessä – maaseuduilla, saaristoissa ja kaupungeissa – pitämällä arjen, työn ja yrittäjyyden sekä kansalaistoiminnan perusedellytyksistä yhteiskunnassa hyvää huolta. Toiveikas tulevaisuus edellyttää tavoitteellista kumppanuutta. Kumppanuus puolestaan edellyttää luottamusta, ja luottamus rakentuu dialogin, ymmärryksen ja tasavertaisen vastavuoroisuuden pohjalta.

Tasavertainen, rakentava dialogi lisää ymmärrystä erilaisten maaseutualueiden erityispiirteistä, jotta ne tunnistetaan ja otetaan huomioon valmistelussa ja päätöksenteossa. Yhteistä näkemystä ja yhdessä tekemistä tarvitaan yli hallinnonalojen, -tasojen ja sektoreiden sekä kaupunkien ja maaseutualueiden toimijoiden välillä, jotta maaseutualueilla oleva yhteiskunnallinen potentiaali voidaan toteuttaa paikallista elinvoimaa kunnioittaen.

Maaseutualueet ovat täynnä tulevaisuuden tekemistä ja monenlaisia mahdollisuuksia, joista hyötyy koko Suomi ja kansallinen kokonaisturvallisuus. Kansallinen maaseutuvisio vuoteen 2040 on:

Elävät maaseutomme – turvallisen, toiveikkaan ja menestyksekkään tulevaisuuden ytimessä.

Vision toteutus sisältää ajatuksen **ihmisiltä ihmisille, luonnolle ja koko yhteiskunnalle**:

- Ihmiset eri rooleissaan vaikuttavat mielikuvaan maaseudusta, ja mielikuvien luomat rakenteet vaikuttavat edellytyksiin kehittää maaseutua yhdessä. Maaseudun elinvoiman kehittämisen edellytykset vaikuttavat laajasti ja ovat kaikkien asia.
- Ihmiset päätöksiä tehdessään, hallintoa toteuttaessaan ja tietoa tuottaessaan tunnistavat erilaiset alueet ja toimintaympäristöt, niiden välillä olevat toimintaedellytykset ja keskinäisriippuvuudet niin kaupunkien kuin maaseutualueiden erityispiirteistä ja näkökulmista.
- Ihmiset päätöksenteossa, hallinnossa ja elinkeinoissa mahdollistavat maaseudun talouden rakenteiden uudistumisen, huomioivat infran merkityksen, tunnistavat puhtaan ja monimuotoisen luonnon merkityksen ja vastaavat kestävyiden kysymyksiin myös paikallistasolla ja se huomioiden.
- Ihmiset, yhteisöt ja yrittäjät tarttuvat paikallislähtöisiin mahdollisuuksiin, toteuttavat siihen liittyviä potentiaaleja omaan osaamiseen, voimavaroihin ja laajempiin verkostoihin nojautuen sekä luovat oman rakentavan puheensa ja toimintansa kautta paikan ja alueen pitovoiman.

5 Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuositukset

Selonteon aikajänne ylittää kuluvan vaalikauden ulottuen 2040-luvulle. Toimintaedellytykset maaseutualueilla turvataan varmistamalla erilaisten alueiden näkökulmien huomioiminen ylivaalikautisesti. Selonteko sisältää viisi tavoitetta ja 24 kehittämissuositusta, jotka on koottu poikkihallinnollisessa yhteistyössä. Poliittiset linjaukset tehdään osana hallitusohjelmien muotoilua ja toteutusta. Yksityiskohtaiset rahoituspäätökset tehdään osana julkisen talouden suunnitelmien sekä talousarvioesitysten laatimista.

Maaseutualueiden väestönmuutoksella, elinkeinotoiminnalla ja paikallisella kansalais-toiminnalla on tutkitusti merkittävä vaikutus resilienssille, varautumiselle ja kokonaisturvallisuudelle. Suomessa tarvitaan vahvempaa kansallista ja alueellista tahtotilaa maaseutualueiden elinvoiman ja talouden uudistumista tukeville rakenteille ja niiden vahvistamiselle. Kansallisen tason turvallisuustilannetta on avattu puolustusselonteossa, YTS:ssä sekä valmisteilla olevassa sisäisen turvallisuuden selonteossa. Selonteon tavoitteet ja kehittämissuositukset muodostavat kokonaisuuksia, joilla varmistetaan maaseutualueiden paikallistoimijoiden osallisuus kestävässä kasvussa, kestävyys siirtymässä ja kokonaisturvallisuuden vahvistamisessa. Maaseutualueet ovat täynnä tulevaisuuden tekemistä ja mahdollisuuksia, joista hyöttyy koko Suomi.

Maaseutualueiden ikääntyvän ja vähenevän väestön haasteet, viime vuosikymmenellä voimistunut valikoiva muuttoliike sekä kasvava maantieteellinen tyytymättömyys ovat kansainvälisiä ilmiöitä. Euroopan komissio, OECD ja maailman terveysjärjestö (WHO) painottavat maaseutuvaikutusten arvioinnin ja maaseutualueille soveltuvien ratkaisujen toteuttamista. Poliittisessa päätöksenteossa, hallinnollisessa valmistelussa, toimeenpanossa ja seurannassa sekä tutkimuksessa on paremmin tunnistettava erilaisten alueiden erityispiirteitä ja keskinäisriippuvuuksia. Ihmisten oikeus pysyä, jäädä tai palata kotiseuduilleen on voitava varmistaa myös Suomessa. Kaikki alueet ja ihmiset on pidettävä mukana yhteiskunnallisissa muutoksissa ja murroksissa.

Suomi on EU:n maaseutumaisimpia maita ja vahvasti kaupungistunut. Maamme on monimuotoinen kokonaisuus: erilaiset ihmiset, yhteisöt, elinkeinot, paikat ja alueet toimivat vuorovaikutuksessa keskenään. Maantieteellisten ulottuvuuksien ja erilaisten kaupunki-maaseutualueiden systemaattinen tarkastelu on kriittistä. Selonteolla vahvistetaan myös kestävästä kaupunki-maaseutuvuorovaikutusta ja maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmää hyödyntäen voidaan edistää muun muassa seuraavia strategisia tavoitteita ja ohjelmia:

- *Ajassa uudistuva maaseutu – maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2021-2027*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:12 lisäksi:)
- CAP-suunnitelma kaudelle 2023-2027
- EU:n alue- ja rakennepoliitiikan ohjelma, Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027
- Itäisen Suomen ohjelma (Valtioneuvoston julkaisuja 2025:14)
- Kansalaisjärjestöstrategia 2023-2027: Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämisestä. (Oikeusministeriön julkaisuja 2024:20)
- Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030: Valtioneuvoston periaatepäätös. (Valtioneuvoston julkaisuja 2022:13)
- Kansallinen mineraalistrategia (Valtioneuvoston julkaisuja 2024:65)
- Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi: Valtioneuvoston periaatepäätös (Oikeusministeriön julkaisuja 2025:12)
- Keskipitkän aikavälin ilmastopoliitiikan suunnitelma : Kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa 2035 (Ympäristöministeriön julkaisuja 2022:12)
- Kestävä ja kannattava ruokajärjestelmä (MMM042:00/2023).
- Kuntien normien keventämisen ja kokeilujen ohjelma (valmisteilla, VM119:00/2023)
- Luovan talouden kasvustrategia (valmisteilla, TEM084:00/2024)
- Pohjoisen Suomen ohjelma (Valtioneuvoston julkaisuja 2025:13)
- Saaristo kansallisena rikkautena: Saaristo- ja vesistöalueiden valtakunnallisen kehittämisohjelma vuosille 2024-2027 (Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2024:27)
- Suomi liikkelle – liikunnallisen elämäntavan ja toimintakyvyn poikkihallinnollinen ohjelma: Ohjelma-asiakirja (Valtioneuvoston julkaisuja 2024:10)
- Teollisuuspoliittinen strategia (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2024:49)
- Uudistuvat ja hyvinvoivat alueet : Valtioneuvoston aluekehittämispäätös 2024-2027 (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2024:12)
- Valtion kotoutumisen edistämishjelma 2024-2027: Valtioneuvoston periaatepäätös. (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2025:2)
- Valtioneuvoston kulttuuripoliittinen selonteko (OKM/2024/84)
- Valtioneuvoston periaatepäätös kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmasta (STM/2024/64)
- Valtakunnallinen liikennejärjestelmäsuunnitelma, päivityksen valmistelu käynnissä (valmisteilla, LVM029:00/2023)
- Valtioneuvoston periaatepäätös mielen-terveyden edistämisestä (STM/2024/161)
- Valtioneuvoston selonteko maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmasta (Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2022:15)
- Valtioneuvoston selonteko teollisuuspolitiikasta (Valtioneuvoston julkaisuja 2025:39)
- Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävä kehityksen toimintaohjelman Agenda 2030:n toimeenpanosta (Valtioneuvoston julkaisuja 2024:49)
- Vesienhoitosuunnitelmat 2022-2027 (Ympäristö.fi)
- Yhdessä enemmän – kestävä kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun: Suomen matkailustrategia 2022–2028 ja toimenpiteet 2022–2023 (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2022:51)
- Yhteiskunnallisten yritysten strategia (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:41)
- Yhteiskunnan turvallisuusstrategia: Valtioneuvoston periaatepäätös (Valtioneuvoston julkaisuja 2025:1)

Tavoite: Ajantasaistetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta

KEHITTÄMISSUOSITUS 1: DIGITAALISEN KUILUN KAVENTAMINEN

Maaseutualueiden ja koko maan välinen digitaalinen kuilu on kavennettava. Kaikilla kansalaisilla, yrityksillä, viranomaisilla ja muilla, kuten kansalais- ja vapaaehtoistoimijoilla, on oltava käytettävissään huippunopea, luotettava ja toimiva laajakaista. On arvioitava, millä tavalla yleispalveluvelvoite, ohje tietoliikenneyhteyden toimivuudesta yhdessä pisteessä kotitaloudessa sekä julkisen rahoituksen saatavuus vaikuttavat maaseutualueilla tietoliikenneyhteyksien saatavuuteen ja käytettävyyteen sekä perusoikeuksien toteutumiseen. Arvioinnin pohjalta on ryhdyttävä toimenpiteisiin.

Julkisten palveluiden digitaalinen ensisijaisuus edellyttää alueellisesti yhdenvertaisia mahdollisuuksia saada ja käyttää huippunopeita, luotettavia ja toimivia tietoliikenneyhteyksiä. Erilaisten alueiden välisen digitaalisen kuilun umpeen kurominen on tehtävä huomioiden peruspalveluverkon muutokset, talouden rakenteiden uudistumisen edellytykset ja vaikutukset maaseutualueille. Olemassa olevaa tietoa, selvityksiä ja rakenteita on hyödynnettävä. Tarvitaan vahvaa kansallista tahtotilaa asian korjaamiseksi ja taloudellisten sekä sosioekonomisten hyötyjen maksimoimiseksi.

KEHITTÄMISSUOSITUS 2: YLEISHYÖDYLLINEN KYLÄVERKKORAKENTAMINEN

Alueellinen yhdenvertaisuus on varmistettava ja maaseutualueiden digitaalista kehitystä vahvistettava turvaamalla paikallistason yleishyödyllisen kyläverkkorakentamisen edellytyksiä ja osaamisen jakamista, sekä hyödyntämällä täysimääräisesti EU:n mahdollistamaa rahoitusta.

Kyläverkko-osuuskuntien toimijaverkko on syntynyt tarpeeseen maaseutualueiden toimimattomilla markkinoilla. Yleishyödyllinen toiminta on varmistanut kriittisen infran rakentamisen, joka palvelee laajempia yhteiskunnallisia tavoitteita. Edellytykset elinkeinotoiminnan kehittämiseksi, älyteknologian ja robotisaation käyttöönotolle ja digikansalaisuuden perusedellytyksille on varmistettava kaikilla asutuilla maaseutualueilla. Myös osa-aikainen asutus on huomioitava. Laajakaistarakentamista tuetaan pääministeri Orpon hallituksen aikana vain EU:n maaseuturahastosta maa- ja metsätalousministeriön hallinnoiman CAP-suunnitelman kautta. Maaseuturahaston varoista on varattu tähän tarkoitukseen 53 miljoonaa euroa vuosille 2023–2027, mikä on

osoittautunut välttämättömäksi tietoliikenneyhteyksien laadun ja toimivuuden parantamiseksi alueilla, joilla ei ole markkinoita.

KEHITTÄMISSUOSITUS 3: KESTÄVÄ LIIKKUMINEN JA LIIKENNE

Maaseutualueiden asuttavuuden ja elinkeinotoiminnan kehittämisen perusedellytyksiä sekä kestävä liikumisen mahdollisuuksia on vahvistettava tarkoituksenmukaisella tavalla, noudattaen Valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman (Liikenne 12) linjauksia.

Liikenne 12 tunnistaa ja käsittelee maaseutualueiden yhteiskunnallisia haasteita. Osana suunnitelmaa on enenevissä määrin tunnistettu ja huomioitu erilaisten kaupunki- ja maaseutualueiden tilannetta. Maaseutualueiden ikääntyvä väestö ja harveneva peruspalveluverkko vaikuttavat henkilöautoiluun ja liikkuvien ja kotiin tuotavien palvelujen sekä henkilöliikennepalvelujen tarpeeseen ja kysyntään. Poikkihallinnollinen yhteistyö on keskeinen henkilöliikennepalvelujen parantamiseksi. Liikenne- ja siihen kiinteästi liittyvä energiaköyhyys ovat ilmiöitä, jotka linkittyvät vahvasti maaseutualueisiin ja erityisesti harvaan asuttuun maaseutuun.

KEHITTÄMISSUOSITUS 4: YKSITYISTEIDEN KUNTO

Yksityisteiden kunto ja käytettävyys on varmistettava kansallisesti; ottaen huomioon niiden merkitys huoltovarmuudelle ja teollisuudelle, kestävyys- ja energiasiirtymälle, ilmatorstien alueellisella hallinnalla, maaseutualueiden monipuoliselle elinkeinotoiminnalle sekä asuttavuudelle ja asukkaiden turvallisuudelle.

Yksityisteiden ja yksityistiesiltojen korjausvelka-arvio on kokonaisuudessaan 1,3 miljardia euroa. Yksityisteiden käyttäjiä on yli kaksi miljoonaa. Maaseutualueiden väestönmuutos sekä ihmisten ja toimijoiden rajalliset resurssit vaikuttavat tiekuntien edellytyksiin ylläpitää kansallisesti palvelevaa infrastruktuuria. Erityisyytenä ovat tiekunnat, joilla on yksityistielossi tai -lautta. Liikenne 12 -suunnitelmaluonnoksen rahoitusohjelman mukaisesti korotettaisiin yksityisteiden valtionavustuksen määrä vuodesta 2029 alkaen neljällä miljoonalla eurolla vuosittain. Yksityisteiden tienpitoon myönnettävistä avustuksista päättävät myös kunnat, ja metsäteiden rakentamiseen ja perusparannukseen voidaan myöntää metsätalouden kannustejärjestelmän mukaista tukea. TIESIT-hankkeen (Metsäkeskus) paikkatieto tarjoaa arvokasta tietoa varojen käytön priorisoinnille sekä tieosakkaiden aktiivisuuden, osaamisen ja yhteistyön lisäämiselle.

KEHITTÄMISSUOSITUS 5: SAARISTOLIIKENNE

Varmistetaan saariston kannalta elintärkeän saaristoliikenteen toimivuus.

Saaristoliikenteellä tarkoitetaan maantielautoja ja -losseja, yhteysaluksia sekä yksityistielosseja ja -lautoja. Saaristoliikenne mahdollistaa asumisen ja elinkeinotoiminnan saaristossa, sillä se on ainoa yhteys mantereelle. Osana saaristolain uudistamishanketta päivitetään yhteysalusliikennettä koskevat säännökset sekä laaditaan yhteysalusliikenteelle yhtenäiset järjestämisperusteet ja määritellään reittikohtainen palvelutaso.

Tavoite: Vahvistetaan talouden uudistumista tukevia rakenteita

KEHITTÄMISSUOSITUS 6: MAASEUTUVAIKUTUKSET, ASUMINEN JA TALOUDEN RAKENTEET

Hallitusohjelmien tavoite- ja toimenpidemuotoilujen yhteydessä on tarpeen huomioida yhteiskunnalliset maaseutuvaikutukset ja saaristovaikutukset sekä huomioida alueiden erityispiirteet keskeisimmissä asumiseen, talouteen, elinkeinotoimintaan, yrittäjyyteen sekä TKI-rahoitukseen liittyvissä linjauksissa.

Maaseutualueiden innovaatiopotentialin toteuttaminen on tärkeämpää kuin koskaan. Taloudellisen potentialin kestävä ja kokonaisvaltainen hyödyntäminen edellyttää maaseutualueiden talouden rakenteiden uudistumista. Asumiseen, palveluverkkoon ja maaseutualueiden ankkuri-instituutioiden, rahoitusmarkkinoiden ja innovaatiojärjestelmien muutokset sekä digitaalinen ja fyysinen saavutettavuus vaikuttavat talouden uudistumisen edellytyksiin. Väestönmuutokset, kuten työikäisen väestön väheneminen, väestön toimintakyky, koulutustaso, työvoiman saatavuus ja omistajavaihdokset, vaikuttavat paikalliseen ja alueiden talouteen. Maaseutualueilla toimii 35 prosenttia koko maan liikeyrityksistä. Niistä suurin osa on mikro- ja pk-yrityksiä. Perusedellytysten ollessa kunnossa on maaseutualueilla merkittäviä mahdollisuuksia kasvun luomiseksi eri talouden sektoreiden ja kestävyys siirtymää edistävien uusien arvoketjujen kautta.

KEHITTÄMISSUOSITUS 7: KOORDINAATIO EU-RAHASTOJEN VÄLILLÄ

Koordinaatiota eri EU-rahastojen välillä on vahvistettava, jotta voidaan välttää päällekkäisiä rakenteita, vahvistaa rahoituksen vaikuttavuutta ja synergiaetuja sekä edistää maaseutualueiden elinvoiman uudistumista ja kaupunki- ja maaseutualueiden välistä vuorovaikutusta.

Subsidiariteetti-periaatteen mukaisesti EU:n jäsenmaille on mahdollistettava niiden omiin tarpeisiin perustuvat järjestelmät. ja Suomessa on tunnistettava erilaisille alueille soveltuvat järjestelmät. Euroopan komissio painottaa, että kaikki EU-rahastot ja -ohjelmat ovat periaatteessa maaseutualueiden käytettävissä. Komissio ja-tunnistaa kansalliset maaseutualueiden erityispiirteet sekä vastavuoroisuutta edistävän kaupunki-maaseutu-vuorovaikutuksen avainkysymyksiä. Komissio korostaa kaikkien politiikkasektoreiden merkitystä maaseutualueiden kehittämiselle ja elinvoiman uudistumiselle (vrt. kansallinen maaseutupolitiikka). EU:n pitkän aikavälin maaseutuvision korostaa kansallisen ja alueellisen tason koordinaatiota ja rahoituksen parempaan hyödyntämistä maaseutualueiden elinvoiman uudistamiseksi. Tällä hetkellä vain Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahaston (EAFRD, jäljempänä maaseuturahasto) toimenpiteiden ensisijaisena tavoitteena on maaseudun kehittäminen. EU:n rahoituksen täysimääräinen hyödyntäminen maaseutualueiden ja erityisesti rajaseutujen elinvoiman uudistumiseksi on keskeistä, sillä talouden rakenteita ja elinvoimaa uudistavat valtion julkiset rahavirrat ovat kohdentuneet vahvasti kaupunkialueille. Eri hallinnonalojen päällekkäisiä alueellisia ja seudullisia järjestelmiä on pyrittävä vähentämään tunnistamalla julkisen talouden tilan lisäksi alueellisten toimijoiden määrä. Olemassa olevia maaseutualueille sovellettuja rakenteita on tärkeä hyödyntää laajemmin ja rahoituksen kohdentumista ja vaikuttavuutta on seurattava kaupunki-maaseutualuejaolla. Alueiden välinen vuorovaikutus tulee tunnistaa.

KEHITTÄMISSUOSITUS 8: MAASEUDUN KEHITTÄMINEN CAP POST 2027

Monipuolinen maaseudun kehittäminen on säilytettävä osana EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa myös seuraavalla EU:n rahoituskaudella vuoden 2027 jälkeen. Tulevaisuudessakin on tarpeen varmistaa EU-rahoituksen käyttö maaseutualueiden elinvoiman, talouden ja yhteisöllisten rakenteiden uudistumiseen sekä turvallisuuden vahvistamiseen.

Suomessa maaseutualueiden elinvoimaisuuden ylläpitämisen kannalta on maaseuturahaston merkitys kriittinen. Sen mahdollistama osarahoitteinen maaseudun kehittäminen kattaa maatalouden ulkopuolisen elinkeinotoiminnan monipuolistamisen, yhteisöllähtöisen paikallisen kehittämisen (Leader-toiminta), infrastruktuurin parantamisen, ympäristötoimien toteuttamisen sekä kansainvälisyyden edistämisen. Rahasto muodostaa vahvan ja monipuolisen kestävästä maataloudesta ja ruokajärjestelmästä

vahvistavan kokonaisuuden. Maaseudun kehittämisen toimenpiteillä on vaikuttavuutta laajemmin eri hallinnonalojen tavoitteiden edistämiseen, esimerkiksi mielenterveyden, hyvinvoinnin ja liikunnan osalta, mutta myös sivistyksen, työllisyyden ja kestävä kasvun osalta. Useissa EU-maissa maatalouden ulkopuolista maaseudun kehittämistä toteutetaan vain yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen (eng. Community-Led Local Development CLLD) mukaisella Leader-toiminnalla tai koheesiorahaston varoilla, josta Suomi ei saa rahoitusta. Suomessa EU-osarahoitteisen maaseudun kehittämisen järjestelmä on rakennettu siten, että valtion aluehallinto eli jatkossa elinvoimakukset vastaavat tietyistä toimenpiteistä ja Leader-ryhmät tietyistä toimista. Maaseuturahaston toimenpiteiden tulokset maatalouden ulkopuolisessa maaseudun kehittämisessä ovat erittäin hyviä: uusia työpaikkoja (15 000 vuosina 2014-2022) ja yrityksiä maaseudulle, kriittisen infrastruktuurin parantamista vesihuollossa ja laajakaistayhteyksissä. Osallistavaksi ja tehokkaaksi osoittautunutta Älykkäiden kylien kaltaista yhteistoimintaa kannattaa vahvistaa, kuten Euroopan komission vuonna 2025 julkaisemassa maatalouden ja ruoan visiossa todetaan.

KEHITTÄMISSUOSITUS 9: YPK-TOIMINTAMALLIN LAAJEMPI HYÖDYNTÄMINEN

Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintamalli on hyödynnettävissä laajemmin EU:n ja kansallisten tavoitteiden toteuttamiseksi.

Kaikilla maaseutualueilla käytössä oleva yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen Leader-toimintamalli perustuu siihen, että ihmiset tietävät paikallisista lähtökohdista parhaiten, miten omaa seutua tulisi kehittää. Toimintamallin laajempi käyttöönotto EU-rahoituksessa vähentäisi päällekkäisiä rakenteita. Paikallinen kumppanuus toteutuu käytännössä, sillä Leader-yhdistysten hallitukset on muodostettu kolmikantaisesti paikallisista asukkaista, yhdistysten ja yhteisöjen sekä kuntien ja paikallisen julkisen hallinnon edustajista. Suomessa on 53 seudullista Leader-ryhmää. Rahoitus tulee pääasiassa EU:n maaseuturahastosta ja on kaudella 2023-2027 yhteensä 230 miljoonaa euroa. Julkisella rahoituksella on luotu vipuvoimaa, joka on mahdollistanut talkoita 3,3 miljoonan tunnin edestä vuosina 2014-2022. Monissa Leader-ryhmissä käytössä oleva Nuoriso Leader -toiminta tarjoaa yrittäjyyden, osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia ja rahoitusta nuorilta nuorille.

KEHITTÄMISSUOSITUS 10: KESTÄVÄN ELINVOIMAISUUDEN INDIKAATTORITARKASTELU

Kansallinen kestävä elinvoimaisuuden indikaattoritarkastelu on otettava käyttöön ja paikallisen ja alueellisen väestönmuutoksen, asuinympäristöjen, kestävä kehityksen ja kasvun tarkasteluun ja seurantaan. Kestävä elinvoimaisuuden indikaattoritarkastelu

palvelee poikkihallinnollista yhteistyötä ja vastaa maantieteellisen ulottuvuuden tietotarpeisiin.

Väestön ikääntymistä ja väestöpohjan ohenemista, kestävästä kehitystä ja taloudellista kehitystä on tärkeä seurata kokonaisuutena, erilaisia kaupunki-maaseutualueita ja -kuntia tunnistuen. Esimerkiksi kestävästä elinvoimaisuuden indikaattoritarkastelu (Makkonen ym. 2022) pohjautuu 47 tilastoon, huomioi YK:n Agenda 2030 -tavoitteet, ja voidaan toteuttaa erilaisten kuntien ja alueiden osalta. Kansallisen mittariston kehittämisessä ja rahoituksessa on tärkeää kuunnella ja käydä keskustelua hallinnonalojen ja -tasojen sekä itsenäisten toimielinten välillä. Laaja-alainen tarve tunnistaa, ymmärtää ja seurata niin kutsuttua älykästä sopeutumista ja kestävästä elinvoimaisuuden kehittymistä kunnissa ja alueilla on huomioitava kansallisesti.

KEHITTÄMISSUOSITUS 11: TKI-RAHOITUS, INNOVAATIOJÄRJESTELMÄ JA PIENET TOIMIJAT, NUORET JA NAISET

OECD:n suositusten mukaisesti tulee kansallisesti arvioida TKI-rahoituksen ja innovaatiojärjestelmän maaseutuvaikutuksia ja tunnistaa maaseutualueiden yrittäjien ja yritysten kasvupotentiaalin täysimääräisen hyödyntämisen ajurit ja pullonkaulat sekä niitä tarkoituksenmukaisella tavalla kuvaavat mittarit. Erityistä huomiota on kiinnitettävä nuoriin ja naisiin. Keskeisiin epäkohtiin on puututtava.

Tuottavuuden lisääminen edellyttää myös maaseutualueilla olevan innovaatio- ja kasvupotentiaalin täysimääräistä hyödyntämistä. Yhteiskunnallisten maaseutuvaikutusten arviointi auttaa tunnistamaan väljemmin asutuilla maaseutualueilla olevaa innovaatio-toimintaa ja kasvumahdollisuuksia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä, kuten elinkeinotoiminnan, ammatilliset ja yhteiskunnalliset rakenteet. Peruspalvelujen ja infrastruktuurin, markkinoiden ja rahoituksen saatavuudella on merkitystä maaseutualueiden yritysten innovatiivisuuteen. Prosessi-, tuote- ja julkisten ja sosiaalisten innovaatioiden tunnistaminen ja huomioiminen on tärkeää. Valtion julkisten varojen kohdentumisella, esimerkiksi hankintojen kautta, on merkitystä erilaisten alueiden ja kuntien edellytyksiin uudistaa talouden rakenteita ja lisätä tuottavuutta. Valtaosa (97 prosenttia) valtion julkisista hankinnoista kohdistuu Uudellemaalle ja pääkaupunkiseudulle. TKI-kokonaismenoista yli 95 prosenttia kohdistuu kaupunkeihin. Maaseudun yrityksistä voimakasta kasvua hakee kuusi prosenttia.

Maaseutualueet nähdään innovatiivisina paikkoina yrittää, ja esimerkiksi luova talous, tietotalous ja digiyrittäjyys ovat mahdollisuuksia myös maaseutualueiden talouden kasvulle. Maaseudun vahva yhteisöllisyys ja paikalliset verkostot vahvistavat yrittäjyyttä vaihtoehtona ja tukevat yrittäjien sekä yritystoiminnan menestymistä. Yritysten

saatavuuden haasteet, kuten rahoituksen ja työvoiman saatavuus, voivat kuitenkin hidastaa kasvua ja kehitystä.

Luova talous, tietotalous ja kestävyys siirtymä ovat mahdollisuuksia myös maaseutualueiden talouden kasvulle. Nuorilla yrittäjäaktiivisuus kiinnittyy lähiympäristöön ja yhteisöön monin eri tavoin. Nämä yhteydet on syytä huomioida yrittäjyyttä edistävissä strategioissa ja toimenpiteissä. Etä- ja monimuoto-opiskelumahdollisuudet ja digitaaliset oppimisympäristöt voivat parantaa koulutuksen saavutettavuutta maaseudulla, kuten myös vahvistaa yrittäjyystaitoja sekä yrittäjänä menestymistä. Tarvitaan myös naisten yrittäjyyden edistämiseen kohdennettuja toimenpiteitä, sillä naisten työllistymisen ja yrittäjyyden mahdollisuudet muuttuvassa palveluverkkoympäristössä on keskeinen haaste. Kestävyys siirtymä tarjoaa mahdollisuuksia myös tässä. Yrittäjyyteen vaikuttavat myös arjen sujuvuus ja peruspalveluiden saatavuus sekä fyysisen ja digitaalisen infrastruktuuriin toimivuus.

KEHITTÄMISSUOSITUS 12: OSAAMINEN JA TYÖVOIMA

Maaseudun osaamisen ja työvoimatarpeiden haasteita on ratkottava kokonaisvaltaisilla poikkihallinnollisilla ja sektorit ylittävillä toimilla. On huomioitava osaamisen, vapaan sivistyksen ja koulutuksen, maahanmuuton ja kotoutumisen, TKI-rahoituksen ja innovaatiojärjestelmän, väestön toimintakyvyn ja työurien pidentämisen sekä maaseutualueiden asuttavuuden ja perus- ja välttämättömyyspalveluiden sekä yhteisöön kuuluvuuden kokemuksen ulottuvuuksia.

Maaseutualueiden osaamisen ja työvoimatarpeiden haasteita on vaikea ratkoa yksin ja erikseen eri hallinnonaloilla. Tarvitaan pitkäjänteistä maaseutualueiden erityispiirteitä tunnistavaa poikkihallinnollista ja sektorit ylittävää kumppanuutta. Ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulujen yhteistyö yritysten kanssa, alueellisten erilaisten huomioiminen toiminnanohjauksen kokeilussa (opetus- ja kulttuuriministeriö) sekä jatko- ja muuntokoulutuksen mahdollisuuksien parantaminen osana ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmän uudistusta ovat tärkeitä. Vapaan sivistystyön merkitys maaseutualueilla asuvien kansalaisten osaamistason nostamisessa koulutuspolkujen vahvistamisessa ja liiketoimintamallien syntyemisessä sekä ulkomaalaistaustaisten kiinnittymisessä paikkakuntaan on keskeistä tunnistaa. Lukiokoulutuksen saatavuuden ja saavutettavuuden varmistaminen alueilla, joilla lasten ja nuorten määrä vähenee voimakkaasti tulevina vuosikymmeninä, on kriittistä. Rekrytointeja tulee edistää alueellista vetovoimaa vahvistamalla kuntien, elinkeinotoimijoiden ja valtion toimijoiden yhteistyönä (työllisyysalueet, tulevat elinvoimakeskukset, Work in Finland), mutta myös paikallisten yhteisöjen kanssa. Paikallisten työpaikkojen luominen ja vahvistaminen EU-rahoitusinstrumenttien (EU:n maaseuturahasto ja EU:n alue- ja

rakennepolitiikan rahastot) täysimääräisellä hyödyntämisellä on merkitystä, samoin asuntojen saatavuudella ja paikallisen yhteisön avoimuudella ja vastaanottavaisuudella.

KEHITTÄMISSUOSITUS 13: YHTEISÖTALOUS

Yhteisötaloutta on edistettävä tavoitteellisesti luomaan ratkaisuja ja sosiaalisia innovaatioita paikallisiin ja seudullisiin palvelutarpeisiin alueilla, joilla julkinen tai yksityinen sektori ei tarjoa perus- ja välttämättömyyspalveluita. Yhteisötalouden kehittäminen edellyttää ekosysteemin kehittämistä, pilottikokeiluja erilaisilla maaseutualueilla ja yhteisölähtöisen yrittäjyyden tukemista, mukaan lukien rahoitusmahdollisuuksien parantaminen ja sosiaalisten kriteerien käyttö julkisissa hankinnoissa.

Palveluiden tuottaminen vapaaehtoisvoimin ei riitä vastaamaan kasvavaan kysyntään, minkä vuoksi tarve pysyvämmille ja monipuolisemmille rakenteille on esitetty jo viime vuosikymmenellä. Maaseutualueilla on suhteessa enemmän järjestöjä kuin kaupungeissa, ja niillä on merkittävä rooli paikallisten palveluiden tuottajina, julkisen ja yksityisen sektorin väliin jäävän yhteisötalouden toimijoina. Yhdistykset vastaavat paikalliseen tarpeeseen ja kysyntään, mutta niihin kohdistuu odotuksia myös kuntien, alueiden ja valtion tahoilta. Yleishyödylliset yritykset ja yhteisölähtöinen yhteiskunnallinen yrittäjyys luo paikallisia työpaikkoja, tukee osaamisen kehittämistä ja tarjoaa mahdollisuuksia vaikeasti työllistyville ryhmille, sekä vahvistaa paikallisten asukkaiden mahdollisuuksia osallistua oman alueensa kehittämiseen. Palvelutuotannon lisäksi maaseutualueiden kansalais- ja vapaaehtoistoiminnalle keskeistä on tapahtumien, kulttuuri- ja liikuntatoiminnan, ympäristöhoidon sekä perinteiden ja kylätoiminnan ylläpitäminen. Nämä kaikki vahvistavat maaseudun paikallisyhteisöjen perusresilienssiä (varautumista).

KEHITTÄMISSUOSITUS 14: MONIPAIKKAISUUDEN SEURANTA

Monipaikkaisuuden tilastollinen seuranta on tuotettava yhteiskunnallisen valmistelun ja palveluiden suunnittelun ja mitoittamisen tueksi.

Tilastoja kerätään ja esitetään yleinen tietosuoja-asetus (GDPR) -lainsäädäntö huomioon ottaen riittävällä tarkkuudella ja alueluokkatason mukaan. Tilastoviranomais(t)en johdolla varmistetaan toimiva tilastointi. Tarkastellaan ja tunnistetaan monipaikkaisuuden merkitys ja ulottuvuudet varautumisessa huomioiden covid-19-pandemian aikainen väestön liikkuminen ja paikalliset ja alueelliset palvelujen järjestämisen muodot mahdollisessa kriisitilanteessa.

Tavoite: Voimistetaan toimintaedellytyksiä, luottamusta ja tulevaisuususkoa

KEHITTÄMISSUOSITUS 15: ASUTTAVUUDEN VARMISTAMINEN

Maaseutualueiden asuttavuus on varmistettava maaseutualueille soveltuvilla palveluratkaisuilla, jotka edellyttävät vahvaa poikkihallinnollisuutta, selkeää ohjausta ja seurantaa. Haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien palvelutarpeita ja etuuksia arvioitaessa on tarkasteltava maantieteellistä ulottuvuutta.

Erilaisille maaseutualueille soveltuvat palveluratkaisut edellyttävät vahvaa tietopohjaa sekä poikkihallinnollista yhteistyötä, mutta myös sopimuksellisuutta ja kumppanuutta maaseutualueiden muiden toimijoiden kanssa. Aloitteellisuus tulee olla julkisen vallan puolella. Petteri Orpon hallituksen visiossa Suomi pystyy turvaamaan kaikenikäisille palvelut, varhaiskasvatuksesta koulutukseen ja muihin sivistyspalveluihin, sosiaali- ja terveyspalveluihin ja hoivaan, tulotasosta ja asuinpaikasta riippumatta – myös tuleville sukupolville. Maaseutualueiden asukkaiden, yhteisöjen ja yritysten osallisuuden varmistaminen on keskeistä, kun valmistellaan muutoksia peruspalveluverkossa, ja arvioidaan sekä seurataan muutosten vaikutuksia. Paikkatietoon ja paikalliseen tietoon perustuvalla tietopohjalla voidaan välttää kielteisten yhteiskunnallisten maaseutu- ja saaristovaikutusten tahaton aiheuttaminen, joista on useita esimerkkejä. Maantieteellinen haavoittuvuus koskee erityisesti harvaan asutuilla alueilla ja maaseutumaisilla saaristoalueilla vakituisesti asuvia lapsia, nuoria, lapsiperheitä sekä ikäihmisiä. Näitä alueita on suurten kaupunkien, maakuntien ja hyvinvointialueiden hallinnollisilla reuna-alueilla sekä itäisessä ja pohjoisessa Suomessa. Maantieteellinen (kaupunki-maaseutuluokitus) tarkastelu on erityisen tärkeää asumisen, sosiaali- ja terveyspalveluiden, turvallisuuspalveluiden, opetus- ja koulutuspalveluiden, henkilöliikennepalveluiden sekä digitaalisten palveluiden muutosten kerrannaisvaikutusten tunnistamiseksi. Digitaalisilla palveluratkaisuilla ei voida yksin ratkaista tilannetta, sillä digisyrjäytyminen sekä riski sen lisääntymisestä ovat todellisia. Maaseutualueiden arjen ja hyvinvoinnin perusedellytysten turvaamisessa on kolmas sektori merkittävä voimavara ja sopimuksellisuus on soveltuva väline tulokselliseen yhteistyöhön. Erilaisille maaseutualueille soveltuvien palveluratkaisujen toteuttaminen edellyttää vahvaa kansallista, alueellista ja seudullista sekä paikallista tahtotilaa. Maaseutualueiden palveluiden järjestämisen uusia tapoja on peräänkuulutettu pitkään ja sen mahdollistaa kansallinen ja poikkihallinnollinen koordinaatio, selkeä ja yhtenäinen informaatio-ohjaus sekä seuranta (vrt. kehittämissuositus 10).

KEHITTÄMISSUOSITUS 16: LUONNONVARAT, MAANKÄYTTÖ JA OIKEUDENMUKAISUUS

Maaseutualueiden luonnonvaroista ja maankäytöstä saatavien yhteiskunnallisten ja taloudellisten hyötyjen sekä aiheutuvien ympäristöhaittojen oikeudenmukaisesta jakautumisesta ja kohdentumisesta on huolehdittava ottamalla käyttöön ympäristöoikeudenmukaisuuden prosesseja ja menetelmiä sekä osallistamalla maaseutualueiden paikallisia toimijoita, asukkaita, yhteisöjä ja yrityksiä kestävyys siirtymää edistävien toimien suunnittelussa, toteutuksessa ja seurannassa.

Paikallinen hyväksyttävyys nähdään edellytyksenä sille, että voidaan ratkaista ympäristöongelmia, edistää kestävyys siirtymää ja ilmastotavoitteita, sekä konkretisoida hyötyjä myös paikallisesti. Vastustus voi vaarantaa kestävän kasvun tavoitteiden saavuttamista sekä heikentää sosiaalista eheyttä ja laajemmin yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta. Ympäristöhaasteiden ratkaisemiseen tähtäävien tavoitteiden tulee palvella kokonaisvaltaisesti myös maaseutualueiden tarpeita, taloutta ja toimintaympäristöjä - asukkaita, yhteisöjä ja yrityksiä. Ympäristöoikeudenmukaisten ja paikkaperustaisen ratkaisujen toteutumattomuus on myös uhka sille, että maaseutualueiden ja kaupunkien välinen kuilu syvenee. Hyötyjä on pystyttävä näkemään ja kokemaan myös paikallisesti. Puhdas ja monimuotoinen luonto toimii maaseudun vetovoimatekijänä. Maaseutualueilla on pystyttävä tarjoamaan ansaintamahdollisuuksia ja paikallistaloudellisia mahdollisuuksia.

KEHITTÄMISSUOSITUS 17: KANSALAIK- JA VAPAAEHTOISTOIMINNAN EDELLYTYKSET

Maaseudun paikallisyhteisöjen, kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden toimintaedellytyksiä on vahvistettava, jotta voidaan vahvistaa myös kulttuuria, luontohyvinvointia, yhteisöllisyyttä, osallisuutta, toimintakykyä, hyvinvointia ja luottamusta sekä yhteiskunnan perusresilienssiä.

Aktiiviset paikallisyhteisöt pitävät yllä elinympäristön laatua, luontosuhdetta ja kulttuuriperintöä, mikä vahvistaa hyvinvointia, paikallista perusresilienssiä ja kriisinkestokykyä. Kulttuurin merkitys yhteisöllisyydelle ja relienssille on keskeinen. Muuttuvassa toimintaympäristössä kansalaisjärjestöille on tullut tarve ja vastuu kehittää varainhankintaa, lisätä yhteistyötä ja uudistaa rakenteita, mitä myös valtioneuvoston periaatepäätöksellä (2024) on lähdetty edistämään. Yhteiskunnallisten muutosten vaikutukset maaseudun paikallisyhteisöjen toimintaan on huomioitava, ja paikallisen kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan perusedellytyksiä on turvattava esimerkiksi osana

valtionavustuksia, yhdistyslakia ja yhdistysten varainhankinnan kysymyksiä. Huomiota on kiinnitettävä myös siihen, millä tavalla välttämättömyyspalveluiden, esimerkiksi peruspankkipalveluiden ja tietoliikenneyhteyksien saatavuus vaikuttaa pienten paikallisten yhdistysten ja esimerkiksi pienten yleishyödyllisten osuuskuntien toimintaan.

KEHITTÄMISSUOSITUS 18: OSALLISTAMINEN, VUOROVAIKUTUS JA YHTEISTYÖ

Hyvinvointialueiden ja kuntien muuttuvan roolin myötä on uudistettava vuorovaikutus- ja yhteistyörakenteita niin, että myös maaseutualuilla asuvat ihmiset ja maaseutualueiden, kuntien ja kylien paikalliset yhteisöt tulevat kuulluksi ja huomioituksi valmistelussa ja päätöksenteossa sekä seurannassa.

Kansalaistoiminnan ja yhteisöllisyyden vahvistaminen on tärkeää erityisesti maantieteellisen haavoittuvuuden alueilla (ks. myös kehittämissuositus 16), mutta näillä alueilla myös julkisen sektorin rooli ja vastuu yhteistyöstä on kriittinen. Kansallisen ja alueellisen tason järjestötoiminnassa on tunnistettu tarve uudistua rakenteellisten ja toiminnallisten muutosten mukana, minkä lisäksi on tärkeää tunnistaa yhteisöllistä resilienssiä tukevia tekijöitä, kuten kulttuurin ja monipaikkaisuuden sekä toimintaympäristön ja paikallisten toimijoiden merkitys. Järjestötoimijat voivat toimia eri tavalla erilaisilla alueilla.

Kansalaisjärjestöstrategialla edistetään kansalaisjärjestöjen omaa varainhankintaa, kehitetään valtionavustustoimintaa sekä puretaan kansalaisjärjestöjä kuormittavaa byrokratiaa. Lisäksi selvitetään minkälaista suoraa ja epäsuoraa tukea kunnat ja hyvinvointialueet myöntävät yhdistyksille ja säätiöille.

KEHITTÄMISSUOSITUS 19: VÄLTÄMÄTTÖMYYSPALVELUIDEN TARKISTAMINEN JA VARMISTAMINEN

Välttämättömyyspalveluiden yleispalveluvelvoitteiden tarkistaminen ja varmistaminen on tarpeen toteuttaa erityisesti peruspankkipalveluiden osalta, mutta myös laajakaistayhteyksien ja henkilöliikennepalvelujen osalta.

Peruspankkipalveluiden saatavuus ja saavutettavuus vaikuttavat suoraan sekä ihmisten perusoikeuksien ja digikansalaisuuden edellytyksiin, että paikallisten yhdistysten ja pienten osuuskuntien ja yritysten pankkitilien saatavuuden ja perustoiminnan edellytyksiin. Peruspankkipalvelut nähdään välttämättömyyspalveluina sähköliittymien, tietoliikenneyhteyksien (kts. kehittämissuositus 1), henkilöliikennepalveluiden (kts. kehittämissuositus 4), päivittäistavarakauppalveluiden, apteekin ja postin sekä

henkilöautoiluun liittyvien käyttövoimien jakeluverkon ohella. Kyläkauppatuella on pystytty ylläpitämään päivittäistavarakauppal palveluiden lisäksi apteekkipalveluiden, posti- palveluiden ja polttoaineiden saatavuutta erityisesti harvaan asutuilla alueilla ja saaris- tossa. Kyläkauppatuen jatkaminen on kriittistä.

KEHITTÄMISSUOSITUS 20: VÄESTÖNMUUTOS JA ELINTÄRKEÄT TOIMINNOT

Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (YTS) kuvattujen yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen keskinäinen suhde ja vahva kytkös toisiinsa on vahvistettava tunnistuen maaseutualueiden väestönmuutos, palveluverkkomuutokset ja muutokset elinkeinotoiminnassa.

YTS:n toimintamallissa yhteiskunnan elintärkeistä toiminnoista huolehditaan viran- omaisten, elinkeinoelämän, järjestöjen ja kansalaisten yhteistoimintana paikallisella (kunta), alueellisella (maakunta ja hyvinvointialue), kansallisella ja kansainvälisellä ta- salla. YTS:ssa kuvataan yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen keskinäinen suhde ja vahva kytkös toisiinsa: henkinen kriisinkestävyys, johtaminen, kansainvälinen ja EU- toiminta, puolustuskyky, sisäinen turvallisuus, talous, infrastruktuuri ja huoltovarmuus, väestön toimintakyky ja palvelut. Kytökset tai niiden puuttumiset konkretisoituvat maaseutualueiden arjessa ja ihmisten ja yhteisöjen monissa rooleissa, minkä vuoksi kytkösten tasapainosta on huolehdittava ja vahvistettava. Elintärkeiden toimintojen kärkenä on henkinen kriisinkestävyys, minkä lisäksi strategiassa korostetaan yksilöi- den merkitystä yhteiskunnan turvallisuuden avaintoimijoina. Maaseutualueilla koros- tuu yksilöiden vahvuus osana paikallista yhteisöä, varautumisen korkea taso sekä asukkaiden monet roolit yksilön ja yhteisön arjessa. Tärkeää on, että yhteiskunta huo- lehtii yksilön pärjäävyydestä ja edellytyksistä toimia yhteisen turvallisuuden tukena myös erilaisilla maaseutualueilla ja saaristossa, erityisesti raja- ja mökkiseuduilla. Maaseutualueiden vahvuus on aktiivinen kansalais- ja vapaaehtoistoiminta ja muutos- joustava yrityskulttuuri. Vahvuutena on myös kestävä elinvoimaisuutta tavoittavat kunnat, seudut ja alueet (älykäs sopeutuminen/kestävä elinvoimaisuus toimintata- pana).

Kokonaismaanpuolustuksen yhteensovittamista ja kehittämistä tehdään useilla hallin- nonaloilla. Puolustushallinnossa on selvitetty kokonaismaanpuolustusta suhteessa muuttuneeseen turvallisuusympäristöön ja käynnissä on tarvittavien jatkotoimien suunnittelu.

Tavoite: Lisätään ja kootaan yhteiskunnallista maaseututietoa

KEHITTÄMISSUOSITUS 21: MAASEUTUTUTKIMUS JA MAASEUTUTIETO

Maaseutututkimuksen ja -opetuksen vahvistamiseen tulee löytää rakenteellisia ratkaisuja. Maantieteelliset ulottuvuudet tunnistavaa monialaista tutkimusta, kehittämistä ja innovaatiotoimintaa tarvitaan myös maaseutualueilla ja kaupunki-maaseutu-vuorovaikutuksen kehittämiseksi.

Kaikkien hallinnonalojen ja -tasojen strategisten tavoitteiden saavuttaminen edellyttää ymmärrystä erilaisista toimintaympäristöistä ja toimijoista, niiden toimintaedellytyksiin vaikuttavista yhteiskunnallisista tekijöistä sekä laajemmin maantieteellisistä ulottuvuuksista. Tietoa tarvitaan erilaisten kaupunki-maaseutualueiden keskinäisistä riippuvuussuhteista, niiden muutoksista, kehityssuunnista ja vaikutuksista yhteiskuntaan. Yhteiskunnallinen maaseutututkimus kattaa usein myös kaupunkeja ja kaupunkiseutuja, sillä useimmissa Suomen kaupungeissa on erilaisia maaseutumaisia alueita asukkaineen, paikallisine yhteisöineen, toimijoineen ja kytkeineen.

Yhteiskunnallinen ja monitieteinen maaseutututkimus kytkeytyy tiiviisti taloudellisen, ekologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyyspolitiikan paikallisiin ja alueellisiin ulottuvuuksiin. Edellistä maaseutupoliittista selontekoa koskevassa eduskunnan kirjelmässä edellytettiin, että ”hallitus huolehtii maaseutua koskevan perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen samoin kuin koulutuksen tarpeista siten, että ne voivat vastata uusiin, muun muassa globaaleista muutoksista johtuviin haasteisiin”. Maaseutuprofessuuriverkoston ja monitieteisen Rural Studies -verkoston (vrt. OECD Rural Studies -sarja) alasarjoja sekä se, että kilpailutetut rahoitushaut ovat usein paikallaneutraaleja ja niissä korostetaan luonnontieteitä ja tekniikan tutkimusta, vaikuttavat siihen, millä tavalla tunnistetaan ja ymmärretään maaseutualueiden erityispiirteitä ja -kysymyksiä sekä niiden kytköksiä laajempiin yhteiskunnan muutoksiin ja murroksiin.

KEHITTÄMISSUOSITUS 22: MAASEUTUALUEIDEN SEURANTAKESKUS

Suomeen tulee perustaa EU-komission maaseudun seurantakeskusta vastaava kansallinen maaseutualueiden (ml. maaseutumaisten saaristoalueiden) tilannetietoa kokoava alusta tukemaan poikkihallinnollista ja sektorikohtaista valmistelua, arviointia ja seurantaa.

Maaseutualueita kuvaava tilastotieto on hajallaan eri tietolähteissä ja tilastoja tuotetaan ja kootaan eri tavoin, mikä vaikeuttaa tilastotietojen vertailua. Koottu maaseututieto ja maaseutupoliittiset sekä saaristopoliittiset analyysit varmistavat, että tieto on vertailukelpoista, ja että suomalaisia koskevat EU-tason päätökset ovat oikeudenmukaisia ja huomioivat kansalliset ja alueelliset erityispiirteet sekä maantieteellisen ulottuvuuden. Maaseutupolitiikan poikkihallinnollista ja sektorit ylittävää asiantuntijuutta on syytä hyödyntää, samoin muiden itsenäisten toimielinten asiantuntijuutta.

Tavoite: Terävöitetään maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää

KEHITTÄMISSUOSITUS 23: MANE, DIALOGISUUS, OSALLISTAMINEN JA VIESTINTÄ

Vahvistetaan maaseutupoliittisessa suunnittelujärjestelmässä poikkihallinnollista ja sektorit ylittävää dialogisuutta, maaseututiedon ja -tutkimuksen yhteiskäsittelyä sekä jatkeena maaseutualueiden erityispiirteiden entistä parempaa tunnistamista ja huomioimista päätöksenteossa, valmistelussa ja seurannassa.

Kokonaisvaltainen, paikkaperustainen ja ihmislähtöinen maaseutupolitiikka kattaa taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristölliset ulottuvuudet ja palvee entistä laajempaa joukkoa tiedon tarvitsijoita. On tärkeää tukea eri hallinnonaloja maaseutupoliittisesti merkittävien kysymysten ratkaisemisessa ja edistämässä. Ihmislähtöiset ja yhteiskunnalliset maaseutupoliittiset kysymykset ovat pohjimmiltaan poikkihallinnollisia, mutta niihin vaikuttavat keskeisesti hallintokohtaiset ratkaisut. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmän vahvuus on kyky tuoda yhteen ihmisiä, tutkijoita, asiantuntijoita, virkahenkilöitä ja päättäjiä paikalliselta, alueelliselta ja kansalliselta tasolta sekä kansainväliseltä tasolta. Maaseutupolitiikan neuvosto (MANE), MANEn sihteeristö ja maaseutupolitiikan temaattiset verkostot ovat suunnittelujärjestelmän ytimessä ja toimivat yhteisenä tulevaisuuteen suuntautuvana alustana julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välillä. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä toimii verkostomaisesti alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti ja toimii laaja-alaisessa kumppanuudessa erilaisten toimijoiden ja politiikkasektoreiden kanssa ihmisten osallisuuden vahvistamiseksi, kaupunki-maaseutualueiden erityispiirteiden paremmaksi tunnistamiseksi ja politiikan johdonmukaisuuden parantamiseksi. Suunnittelujärjestelmä palvelee erilaisia yhteiskunnallisen maaseututiedon tarvitsijoita ja toimii myös aktivaattorina: maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmän kautta mahdollistetaan ja edistetään esimerkiksi paikallislähtöistä kestävästä kehityksestä (Kestävän kehityksen viikko) ja rakentavaa vuoropuhelua eri tahojen ja toimijoiden välillä (valtakunnallinen Maaseutuparlamentti).

KEHITTÄMISSUOSITUS 24: MANE JA MAASEUTUVAIKUTUSTEN ARVIOINTI

Maaseutupolitiikan neuvoston status, tehtävät ja suunnittelujärjestelmän käytössä olevat varat varmistetaan ja vahvistetaan MANEn ja suunnittelujärjestelmän tehtäväksi yhteiskunnallisten ja kokonaisvaltaisten maaseutuvaikutusten arvioinnin toteuttaminen ja edistäminen, maaseutualueiden ihmisten ja yhteisöjen osallistumisen mahdollisuuksien varmistaminen sekä maaseututiedon ja tutkimuksen vahvistaminen osana poikkihallinnollista ja sektorit ylittävää sekä eri toimijoita yhdistävää ja osallistavaa maaseutupolitiikan toimintatapaa.

Suunnitelmallisesti toteutettu yhteiskunnallinen maaseutuvaikutusten arviointi ja sitä tukeva tieto- ja asiantuntijaketju palvelee hallintokohtaista ja poikkihallinnollista valmistelua ja päätöksentekoa oikea-aikaisesti. Maaseutuvaikutusten arvioinnin menetelmä on joustava ja vastaa kansallisen ja myös alueellisen päätöksenteon valmistelun, toteutuksen ja seurannan tarpeita.

Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmää kehitetään vahvistamalla yhteistyötä muiden itsenäisten toimielinten kanssa samalla, kun jatketaan kansallisten (ja kansainvälisten) tavoitteiden edistämistä. Yhteistyötahona toimii esimerkiksi kestävä kehityksen toimikunta. Maaseutupolitiikka ja sen verkostotyön toimilla tuetaan muun muassa paikallislähtöistä kestävä kehityksen työtä (verkostotoiminta) sekä ympäristöoikeudenmukaisten menetelmien kehittämistä. Vahvistamalla kansallisen maaseutupolitiikan osallistavuutta ja dialogisuutta edistetään myös maaseutualueiden ihmisten ja toimijoiden osallistumisen oikeuksia ja demokratiaohjelman tavoitteita. Yhteistyössä saaristopolitiikan kanssa vahvistetaan saaristovaikutusten arvioinnin menetelmän kehittämistä.

On tärkeää, että jo hallitusohjelmakirjauksissa tunnistetaan, missä poliittisissa tavoitteissa ja toiminna erityisesti edellytetään kokoavaa maaseutuvaikutusten arviointia. Maaseutuvaikutusten arvioinnista, sen kehittämisestä ja tukemisesta vastaava taho tulee nimetä valtionhallinnon sisäلتä. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmässä voidaan MMM:n johdolla arvioida hallitusohjelman maaseutuun kohdistuvia vaikutuksia ja kansallisia kerrannaisvaikutuksia arvioimalla maaseutuvaikutusten kaikki osa-alueet. Arvioinnissa yhteistyö oikeusministeriön ja lainvalmistelun arviointineuvoston kanssa on keskeistä. MANEn raportointia ja seurantaa kehitetään selonteon pohjalta, ja osana raportoinnin järkevöittämistä tuotetaan hallituskausittain maaseutuvaikutusten arvioinnin seurantaraportti sekä suositukset seuraavalle hallituskaudelle.